NSV LIIDU KONSTITUTSIOON

A-23466
pöhnf.

A-23406

A. LAŠIN

NSV LIIDU KONSTITUTSIOON

KÄSIRAAMAT
KESKKOOLI XI KLASSI ÕPILASTELE

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

Originaali tiitel:

А. Г. Лашин.

КОНСТИТУЦИЯ СССР

Учебное пособие для учащихся X классов средней школы

Tõlkinud E. Poom

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
62597

SISSEJUHATUS

Meie maa on astunud oma arengu uude tähtsasse ajajärku — kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajajärku.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongress määras oma ajaloolistes otsustes kindlaks selle ajajärgu peaülesanded, suure eesmärgi — kommunismi võidu — saavutamise teed ja vahendid. Rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaan aastaiks 1959—1965 näeb ette NSV Liidu majandusliku ja kaitsevõimsuse edasist tugevdamist ning ühtlasi rahva kasvavate materiaalsete ja vaimsete vajaduste järjest täielikumat rahuldamist. Seitsme aasta plaani eduka täitmise tulemusel kasvab meie maal veelgi tehaste, vabrikute ja elektrijaamade arv, lastakse rohkem välja tööstustoodangut, saavutatakse võimas sotsialistliku põllumajanduse tõus ning suureneb tööviljakus kõigis rahvamajandusharudes.

NLKP Keskkomitee oma 23. juunil 1959. a. vastuvõetud otsuses märkis, et «... kõik meie maa rahvad suhtuvad seitsme aasta plaanisse kui neile südamelähedasse üritusse ning võitlevad sihikindlalt selle täitmiseks».

Hoolitsus nõukogude rahva heaolu ja õitsengu eest on meie partei ja Nõukogude riigi tegevuse peasuund. Kõigi majandusharude, eelkõige rasketööstuse pideva tõusu ning suurpõllumajanduse edasiarendamise alusel paraneb pidevalt nõukogude rahva materiaalne heaolu ja tõuseb tema kultuuritase. Seitseaastaku lõpuks, mõnedes tootmisharudes aga järgneva viie aasta jooksul, valmistab Nõukogude Liit iga elaniku kohta rohkem toodangut kui mis tahes teine riik maailmas, sealhulgas ka Ameerika Ühendriigid.

Seitsme aasta plaani täitmine tähendab mitte ainult

suurt sammu edasi kommunismi materiaalse tehnilise baasi loomisel meie maal, vaid ka kogu sotsialismi maailmasüsteemi tugevnemist.

Nõukogude rahvas võttis partei XXI kongressi ajaloolised otsused, kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehituse grandioosse programmi oma südameasjaks ja töötab viljakalt püstitatud ülesannete täitmisel. Nõukogude ühiskonna arenemise uut, tähtsat ajajärku tähistab töölisklassi, talurahva ja nõukogude intelligentsi säärane poliitilise ja tööalase aktiivsuse tõus, mis on ennenägematu isegi meie maal. On tekkinud ja laialdaselt levinud kommunistliku töö brigaadide liikumine, on tõusnud töötajate aktiivsus kõikides kommunistliku ülesehitustöö lõikudes.

Üldrahvalik võitlus kommunismi võidu eest toimub nõukogude demokraatia edasise hoogsa arenemise tingimustes. Sotsialistlik ühiskondlik ja riiklik kord, NSV Liidu Konstitutsioonis fikseeritud sotsialismi printsiibid tagavad töötajate ja nende ühiskondlike organisatsioonide loova aktiivsuse kasvu.

NSV Liidu Konstitutsioon peegeldab seda, mida meie maa töötajad on võitluses sotsialismi võidu ja kindlustamise eest juba kätte võitnud, mis on igapäevasesse eluolusse ja kommunistliku ülesehitustöö praktikasse läinud.

NSV Liidu Konstitutsioon annab nõukogude inimestele kõikidel majanduslıku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel kõige laialdasemad demokraatlikud õigused ja vabadused. Nõukogude riik ei piirdu sellega, et fikseerib konstitutsioonis kodanike õigused ja vabadused, vaid seab pearaskuse nende õiguste garanteerimise küsimusele, nende elluviimise vahendite küsimusele. Nõukogude kodanike demokraatlike õiguste ja vabaduste reaalsust tagatakse kogu ühiskondliku ja riikliku korraga, riiklike ja töötajate ühiskondlike organisatsioonide käsutuses olevate materiaalsete ja kultuuriliste vahenditega.

NSV Liidu Konstitutsioonis fikseeritud sotsialismi põhiprintsiipe arendavad edasi ja konkretiseerivad nõukogude seadused, nõukogude sotsialistliku õiguse normid.

NSV Liidu Konstitutsiooni tundmaõppimine aitab paremini mõista sotsialismi eeliseid, Nõukogude riigi tõeliselt demokraatlikke põhialuseid ja relvastab noorsugu kommunismi ehitamise võitluses vajalike teadmistega.

I PEATÜKK

MARKSISTLIK-LENINLIKU RIIGI- JA ÕIGUSE-TEOORIA ALUSED

§ 1. RIIGI JA ÕIGUSE TEKKIMINE NING KLASSIOLEMUS.

Marksistlik-leninlik teooria andis esmakordselt inimmõtte arenemise ajaloos ammendava, sügavalt teadusliku vastuse riigi ja õiguse tekkimise küsimusele, avastas nende klassiolemuse.

Riik pole mitte alati eksisteerinud. Nagu me teame, polnud ürgkogukondliku korra tingimustes riiki ega ka õigust. Tollal polnud inimestel riigivõimust, seadusest aimugi. Sugukonna vanema võim toetus ta isiklikule autoriteedile. Tavasid, käitumisreegleid täideti sellepärast vabatahtlikult, et need väljendasid kõigi sugukonna- või hõimuliikmete huve.

Riik tekkis ühiskonna elu teatud astmel seoses tööriistade ja tootmisvahendite eraomanduse tekkimisega ning ühiskonna jagunemisega ekspluateerijate ja ekspluateeritavate klassideks. Ühiskonna klassideks jagunemisega tekkis vajadus luua eriline riigiaparaat, mida kasutatakse vähemuse huvides — nende huvides, kellele kuuluvad tööriistad ja tootmisvahendid. «Riik,» õpetas V. I. Lenin, «on masin selleks, et alal hoida ühe klassi võimu teise klassi üle.»[1] Valitsev ekspluataatorlik klass asutas armee, ametnikeaparaadi, politsei, kohtud, vanglad ja teised vahendid selleks, et oma diktatuuri teostada, rahvahulkade tohutut enamust — ekspluateeritavaid hulki — maha suruda ja alluvuses hoida.

Ajaloos on teada kolm ekspluataatorlikku klassiühiskonda: orjanduslik, feodaalne ja kapitalistlik ühiskond. Kõikidel nendel on omavahel palju ühist: eraomandus tootmisriistadele ja -vahenditele, inimese ekspluateerimine

[1] V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 442.

teise inimese poolt, võimu kuulumine varakatele klassidele. Sellepärast on ka riigid nendes ühiskondades, vaatamata oma iseärasustele ja iseloomulikele joontele, oma klassiolemuselt ekspluataatorlikud riigid.

Mis tahes ekspluataatorlik riik on eelkõige töötavate klasside mahasurumise vahendiks, nende alluvuses hoidmise vahendiks valitseva vähemuse käes. Peale selle on iga ekspluataatorliku riigi ülesandeks antud riigi territooriumi kaitsmine ning uute territooriumide vallutamine teiste riikide arvel ja teiste rahvaste orjastamise teel.

Ekspluataatorliku riigi tegevuse vormid, meetodid võivad vahetuda ja vahetuvadki vastavalt ta arenemise konkreetsetele tingimustele, kuid ta tegevuse üldsuund jääb põhiliselt samaks: senikaua kui ühiskond jääb ekspluataatorlikuks, kasutab valitsev vähemus poliitilist võimu ja riigimasinat rõhutud enamuse vastu. Nii oli see orjanduslikus ja feodaalühiskonnas, nii on see ka kapitalismi tingimustes.

Oma ülevõimu säilitamiseks vajasid ekspluataatorlikud klassid alati ja vajavad ka praegu keerulist riigimasinat. See riigimasin, riigimehhanism suureneb pidevalt, tema koosseisus tekib järjest uusi karistusorganeid ja -asutusi, mida kasutatakse võitluseks töötajate vastu.

Riigimasina, sõjalis-bürokraatliku aparaadi paisumise protsess on eriti iseloomulik tänapäeva imperialistlikule riigile. Praegusel ajal on Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja teistes kapitalistlikes riikides kasvanud ametimeeste ja politseinike armee, relvastatud jõud on paisunud suuremaks kui kunagi varem; on laienenud vanglate ja kontsentratsioonilaagrite võrk, kus vaevlevad sajad tuhanded töölisklassi ja kõigi töötajate ürituse eest võitlejad. 1940. aastal oli Ameerika Ühendriikides 1 706 000 riigiametnikku, 1954. aastaks oli nende hulk aga kasvanud 2 300 000 inimeseni. Üldse töötas 1954. aastal Ameerika Ühendriikide riigiaparaadis, kaasa arvatud ka relvastatud jõud, 7 245 000 inimest, s. o. 12,3% kogu töötavast elanikkonnast.

Kogu riigimehhanismi, selle hulgas ka armeed, kasutatakse kapitalistlikes riikides võitluseks töölisklassi, töötajate vastu. Näiteks Itaalias oli 1954. aastal kriminaalkurjategijate vastu võitlemiseks 10 000 politseinikku, töötajate revolutsiooniliste väljaastumiste mahasurumiseks aga terve 74 000-meheline politseikorpus.

Kodanlikku riigimasinat peetakse ülal rahva käest väljapigistatavate maksude arvel ja kasutatakse elanikkonna enamuse vastu.

Ekspluataatorlike klasside riigid omavad erinevaid vorme: eri riikides on võimuorganid erinevalt korraldatud, ka nende struktuur ja volitused pole ühesugused; esineb erinevusi riigi jagunemisel koostisosadeks jne.

Enamik kaasaja kapitalistlikke riike on oma vormilt kodanlikud vabariigid. Kodanlikes vabariikides valitakse kõrgemad riigivõimuorganid (parlamendid) elanikkonna poolt hulgaliste kitsendustega piiratud kodanlike valimisseaduste alusel. Formaalselt, seaduse järgi, mida sageli rikutakse, kuulub võim riigis nendele organitele. Kõrvuti kodanlike vabariikidega eksisteerivad konstitutsioonilised monarhiad (näiteks Inglismaal), kus riigipeaks on monarh, kelle võimu piirab parlament.

Mis puutub kodanlike riikide koostisosadeks jagunemisse, s. o. nende riiklikku korraldusse, siis näiteks tänapäeva Prantsusmaa territoorium jaguneb departemangudeks, mis on vahenditult keskvõimule allutatud, Ameerika Ühendriigid aga koosnevad 50 osariigist, millel on igaühel oma parlament (kongress).

Vaatamata kapitalistlike riikide mitmesugustele vormidele, on nad kõik ikkagi ekspluataatorlikku tüüpi riikideks, kodanluse diktatuuriks. «Milliste vormidega,» kirjutas V. I. Lenin, «vabariik ennast iganes varjaks, olgu see kas või kõige demokraatlikum vabariik, kui ta aga on kodanlik, kui seal on säilinud maa, tehaste ja vabrikute eraomandus ja kui erakapital hoiab kogu ühiskonda palgaorjuses, s. o., kui seal ei ole täide viidud see, mida deklareerib meie partei programm ja Nõukogude konstitutsioon, siis on see riik masin, mille abil ühed rõhuvad teisi.»[1] Lenin näitas, et kodanliku teaduse esindajad ajavad riigi küsimuse segaseks sellepärast, et see küsimus puudutab kõige lähemalt valitsevate klasside huve. Kodanlikud teadlased ja ajakirjanikud püüavad maskeerida kapitalistliku riigi olemust, püüavad kujutada seda kui «üldise hüvangu» riiki, mis hoolitsevat kõikide kodanike, kogu ühiskonna heaolu eest.

Suure teene kodanlusele osutavad revisionistid — inimesed, kes sõnades nimetavad end marksistideks, kuid

[1] V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 451.

tegelikult astuvad marksistlik-leninliku õpetuse vastu välja. Nad kinnitavad, et kodanlik riik muutub kodanliku ühiskonna klassidest üha iseseisvamaks, sõltumatumaks, et see riik soodustab kapitalismi järkjärgulist ümberkujunemist sotsialismiks. Need väited on tegelikkusega vastuolus. Millisest «üldisest hüvangust» või «sotsialismiks ümberkujunemisest» saab juttu olla, kui kapitalistlikus ühiskonnas kasvavad iga aastaga monopolide kasumid ja töötavate hulkade olukord üha halveneb. Kapitalistlikus ühiskonnas teravnevad klassivastuolud kodanluse ja proletariaadi vahel, suureneb streikide arv. Inglismaal kaotati 1957. aastal streikide tagajärjel 8 415 000 inimtööpäeva — 4 korda rohkem kui 1956. aastal. Prantsusmaal kaotati 1957. aastal streikide tõttu 4 121 000 inimtööpäeva ehk 3 korda rohkem kui 1956. aastal. 1958. aastal haaras streigiliikumine kõiki Itaalia töötajate kategooriaid. Töölisklassi võitlus kapitalistlikes maades omandab üha teravama kuju: töölised võitlevad mitte ainult oma materiaalsete tingimuste parandamise eest, vaid ka kodanlike valitsuste reaktsioonilise sise- ja välispoliitika vastu, fašismi vastu, rahu ja demokraatia eest.

Koos riigiga tekkis samadel põhjustel — tootmisriistade ja -vahendite eraomanduse ilmumise, ühiskonna vaenulikeks klassideks jagunemise tõttu — ka õigus. K. Marx ja F. Engels andsid «Kommunistliku partei manifestis» kodanliku õiguse sügava iseloomustuse. Pöördudes kodanluse poole, kirjutasid nad: «... teie õiguseks on ainult teie klassi tahe, mis on ülendatud seaduseks, tahe, mille sisu on määratud teie klassi materiaalsete elutingimustega.»[1] See definitsioon on kehtiv ükskõik missuguse valitseva klassi õiguse kohta, õigus on ja jääb ikka seaduseks ülendatud teatud valitseva klassi tahteks.

Õigus on lahutamatult seotud riigiga. Riigi abil kehtestab valitsev klass üldkohustuslikud inimeste käitumise reeglid (õigusnormid), kinnitab endale sobiva ja kasuliku korra. Nende käitumisreeglite täitmist garanteeritakse jõuga: nende rikkumist karistatakse kohtute, vanglate jne. abil. Kodanlikku õigust kui seaduseks ülendatud vähemuse tahet kasutatakse kapitalistliku korra, eraomanduse kaitseks, töötajate mahasurumiseks.

Marksistlik-leninlik teooria ei piirdu riigi ja õiguse

[1] K. Marx ja F. Engels, Valitud teosed, I kd., lk. 33.

tekkimise põhjuste ning klassiolemuse väljaselgitamisega. Ta esitab riigi ja õiguse arenemise seaduspärasused, näitab kodanliku riigi ja õiguse hukkumise ning uue, sotsialistliku riigi ja õiguse tekkimise paratamatust, viimaste ajaloolist osa ühiskonna elus, võitluses kommunismi ehitamise eest.

Marksistlik-leninlik teooria õpetab ja rahvusvahelise proletaarse liikumise kogemused kinnitavad, et ekspluataatorlik riik peab hävinema võiduka sotsialistliku revolutsiooni tulemusel, mille käigus luuakse uut, kõrgemat tüüpi riik — proletariaadi sotsialistlik riik. Selle marksismi-leninismi tähtsa järelduse õigsust on kinnitanud elu, revolutsioonilise võitluse praktika mitte ainult meie maal, vaid ka teistes sotsialistlikes maades.

§ 2. NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIK RIIK — UUT, KÕRGEMAT TÜÜPI RIIK.

Nõukogude riik kui uut, sotsialistlikku tüüpi riik tekkis Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena.

V. I. Lenin rõhutas, et Nõukogude riik on «uut moodi demokraatlik ja uut moodi diktaatorlik». Selles leninlikus teesis peitub mitte ainult Nõukogude riigi, vaid ka ükskõik missuguse teise sotsialistlikku tüüpi riigi olemuse mõistmise võti.

Nõukogude riik — see on töötava talurahvaga tihedas liidus oleva töölisklassi diktatuur. Järelikult on nõukogude võim enamuse võim, nende võim, keda varem ühiskonna vähemus — mõisnikud ja kodanlus — ekspluateeris ja maha surus. Nõukogude riik on uut moodi demokraatlik riik sellepärast, et ta annab ühiskonna enamusele — töötavatele hulkadele — laialdased õigused ja vabadused, tõmbab töötajaid kaasa riigi valitsemisele, uue, kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele suunatud aktiivsele ja teadlikule tegevusele. Selles seisnebki sotsialistliku riigi põhiline erinevus ükskõik missugusest kodanlikust riigist.

Nõukogude riik on uut moodi diktaatorlik, sest ta oli sunnitud määratu enamuse — töötavate hulkade — huvides maha suruma kukutatud ekspluataatorlike klasside vastupanu. Kuid vägivald, ekspluataatorite mahasurumine pole eesmärgiks omaette, vaid paratamatuks ja sunnitud abinõuks, mille abil loodi võimalus lahendada töölisklassi diktatuuri ülesandeid. Sotsialistliku riigi tegevuse põhisisu

määravad aga organiseerimistegevuse, majandusliku ning kultuuri- ja kasvatustöö ülesanded.

Kõik eelmised revolutsioonid ja ekspluataatorlike klasside riigid asendasid tootmisriistade ja -vahendite eraomanduse ühe vormi teisega, inimese teise inimese poolt ekspluateerimise ühe vormi teisega. Sotsialistlik revolutsioon ja sotsialistlik riik likvideerivad eraomanduse ja igasuguse ekspluateerimise, loovad uued, sotsialistlikud majandusvormid, mis teevad inimese ekspluateerimise teise inimese poolt võimatuks.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni käigus purustati ja hävitati vana riigimasin, mis oli määratud töötajate mahasurumiseks ning mõisnike ja kapitalistide huvide kaitsmiseks. Sotsialistlikuks ülesehitustööks ja revolutsiooni saavutuste kaitseks loodi uus, nõukogude riigiaparaat, mis on tervikuna ja täielikult töötajate teenistuses.

Nõukogude riigile on omased funktsioonid, mida ei tunne ükski ekspluataatorlik riik.[1] Nõukogude riigi eksisteerimise esimesel perioodil — Oktoobrirevolutsioonist kuni sotsialismi võiduni meie maal — olid tema funktsioonideks kukutatud ekspluataatorlike klasside mahasurumine, maa kaitsmine välisvaenlaste eest, sotsialismi ülesehitamise organiseerimine, tootmisriistade ja -vahendite sotsialistliku omanduse loomine, arendamine ja kaitsmine, töötajate kommunistlik kasvatamine.

Vaatamata kukutatud ekspluataatorlike klasside raevukale vastupanule, vaatamata imperialistlikkude riikide mitmekordsetele katsetele lämmatada noort Nõukogude Vabariiki, tegi Nõukogude riik tohutut majanduslikku organiseerimistööd ning kultuuri- ja kasvatustööd. Äärmiselt keerulises ja raskes sotsialistlikus ülesehitustöös juhindusid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus targast leninlikust sotsialismi ülesehitamise plaanist, viisid järjekindlalt läbi maa industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise, teostasid kultuurirevolutsiooni.

Nõukogude riigi tegevus oli allutatud rahu eest peetava võitluse, meie kodumaa julgeoleku kindlustamise ning kogu maailma töötajate vennaliku solidaarsuse tugevdamise ülesannetele.

---

[1] Riigi funktsioonid on riigi tegevuse põhisuunad ta arenemise konkreetsetes ajaloolistes tingimustes.

Kapitalistliku ümbruse tingimustes, vahetpidamatus võitluses rahvusvahelise imperialismi sepitsustega, murdes sisemaiste klassivaenlaste ägedat vastupanu, ehitasid Nõukogude Liidu töötajad Kommunistliku Partei juhtimisel lühikese ajalooperioodi jooksul üles sotsialismi. Nad näitasid, milleks on suuteline kapitalismi orjusest vabanenud rahvas.

Sotsialismi võiduga astus Nõukogude riik oma arenemise uude ajajärku. Suured muudatused majanduses, ühiskonna klassistruktuuris ja rahvustevahelistes suhetes, töölisklassi ja talurahva liidu tugevnemine, ühiskonna poliitiline ja moraalne ühtsus — kõik see tõi kaasa Nõukogude riigi funktsioonide muutumise ja arenemise.

Järk-järgult suri välja, langes ära ekspluataatorlike klasside mahasurumise funktsioon sisemaal, sest sotsialismi võit tähendas nende klasside likvideerimist. Nõukogude riigi peafunktsioonideks said sotsialistliku tootmise organiseerimine ja sotsialistliku majanduse juhtimine, kontrolli teostamine töö ja tarbimise määra üle, sotsialistliku omandi kaitsmine, kodanike õiguste kaitsmine, uue töödistsipliini, kommunistliku töössesuhtumise kasvatamine.

Välispoliitika osas omandas eriti suure tähtsuse erinevate sotsiaal-poliitiliste süsteemidega maade rahuliku kooseksisteerimise leninliku kursi järjekindel elluviimine, võitlus rahu kindlustamise eest, sõpruse, vennaliku koostöö ja vastastikuse abistamise tugevdamine sotsialismimaadega. Säilis ka selline funktsioon, nagu maa kaitsmine imperialistlike jõudude ja nende agentuuri kallaletungide eest. «Meie riigi selle funktsiooni tähtsus,» kõneles N. S. Hruštšov, «oleneb mitte ainult meist, ja isegi vist mitte nii palju meist kui meie vaenlastest. Mida väiksem on väliskallaletungi oht, seda vähem jõude ja vahendeid kulutame meie riigi selle funktsiooni teostamiseks ning vastupidi.»[1]

Sotsialistlik ühiskondlik ja riiklik kord, meie ühiskonna poliitiline ja moraalne ühtsus ning rahvaste sõprus pidasid auga vastu Suure Isamaasõja karmidele katsumustele. Sõja käigus nõukogude rahvas, ta vaprad relvastatud jõud mitte üksnes kaitsesid oma kodumaa vabadust ja sõltu-

[1] N. S. Hruštšov, Nelikümmend aastat Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist, Tallinn, 1957, lk. 45.

matust, vaid andsid ka otsustava panuse inimkonna fašistliku orjastamise ohust päästmise üritusse.

Pärast sõda, eriti viimaseil aastail, on Nõukogude Liit teinud suure sammu edasi oma majanduse edasisel tugevdamisel ja kaitsevõime tõstmisel, kultuuri ja teaduse arendamisel ning rahva materiaalse heaolu parandamisel. Praegu on Nõukogude riigi majanduslik organiseerimistegevus ning kultuuri- ja kasvatustöö suunatud kommunistliku ühiskonna ehitamise grandioosse programmi täitmisele.

Edukal kommunismi poole liikumisel täienevad ja muutuvad ka Nõukogude riigi vormid ja funktsioonid.

Nõukogude riigi tähtsaks seaduspärasuseks on sotsialistliku demokraatia, töötajate tõelise rahvavõimu pidev arenemine, töötajate üha laialdasem kaasatõmbamine riigi juhtimisse.

Seega on Nõukogude riik kui uut, sotsialistlikku tüüpi riik oma klassiolemuse, oma eesmärkide ja ülesannete, ühiskonna majandus- ja kultuurielus etendatava osa poolest vastandlik ekspluataatorlikule riigile.

§ 3. NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU ÕIGUSE PÕHIJOONED.

Nõukogude sotsialistlik õigus on Nõukogude riigi poolt kehtestatud normide (käitumisreeglite) kogu, normide, mis väljendavad töölisklassi ja kõigi Nõukogude Liidu töötajate tahet ning mis kaitsevad ja kindlustavad sotsialistlikku korda ja suhteid.

Nõukogude õigus tekkis mõisnike ja kapitalistide võimu kukutamise ning töölisklassi diktatuuri kättevõitmise tulemusena. Pidades silmas uue, sotsialistliku õiguse loomise ja arendamise vajadust, kirjutas V. I. Lenin: «... langemata utoopiasse, ei saa mõtelda, et inimesed kohe pärast kapitalismi kukutamist õpivad töötama ühiskonna heaks *ilma igasuguste õigusnormideta,* ja majanduslikkegi eeldusi *sääraseks* muutuseks *ei anna* kapitalismi kaotamine mitte korraga.»[1] Nõukogude õigus on Nõukogude riigile vajalik uute, sotsialistlike suhete kindlustamiseks ja kommunismi ehitamise soodustamiseks. Õiguse abil reguleerib Nõukogude riik kõige tähtsamaid ühiskondlikke suhteid, fikseerib kodanike õigusi ja kohustusi, kasvatab kommunistlikku

[1] V. I. Lenin, Teosed, 25. kd., lk. 436.

suhtumist töösse, sotsialistlikku omandisse, oma kodanikukohustuste täitmisse. Õigust kasutatakse meie ühiskonnas töö ja tarbimise määra kontrollimise vahendina, sotsialismi printsiibi «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi» praktilise teostamise vahendina. Nõukogude riigi poolt kehtestatavad inimeste käitumise reeglid vastavad rahva, kogu ühiskonna huvidele.

Nõukogude riigi põhiseaduseks on NSV Liidu Konstitutsioon. See peegeldab ja fikseerib meie sotsialistliku ühiskonna poliitilise võimu ning majandus- ja kultuurielu organiseerimise tähtsamaid põhimõtteid. NSV Liidu Konstitutsioon määrab kindlaks kõigi teiste seaduste ja riigiaktide iseloomu, ta on jooksva seadusandluse juriidiliseks baasiks: kõik teised Nõukogude riigiorganite poolt nende igapäevases praktilises tegevuses antavad seadused ja aktid peavad täielikult konstitutsioonile vastama.

Nõukogude sotsialistliku õiguse põhijooned langevad täielikult ühte NSV Liidu Konstitutsiooni — Nõukogude riigi põhiseaduse — põhijoontega.

Vastandina kodanlikule õigusele on nõukogude õigus tõeliselt demokraatlik õigus, sest ta väljendab töölisklassi ja kõigi töötajate tahet, kehtestab kodanikele võrdsed õigused ja kohustused, lähtub kõigi kodanike, meeste ja naiste, kõigi Nõukogude Liidu rahvaste ja rahvuste võrdõiguslikkuse tunnustamisest.

Nõukogude õigus erineb kodanlikust õigusest oma humaansusega. Nõukogude õiguse humaansuse kõrgem väljendus seisneb selles, et ta kindlustab tootmisriistade ja -vahendite sotsialistlikku omandust ning majanduse sotsialistlikke vorme, mis teevad ühe inimese ekspluateerimise teise inimese poolt võimatuks.

Nõukogude sotsialistlik õigus ei piirdu kodanike õiguste fikseerimisega, vaid kannab raskuspunkti üle nende õiguste garanteerimise küsimusele, nende materiaalsete vahendite küsimusele, mis on vajalikud kodanike õiguste teostamiseks.

Nimelt sellepärast, et nõukogude õigus väljendab töölisklassi ja kõigi töötajate tahet, täidetakse Nõukogude riigi poolt kehtestatud õigusnormide, käitumisreeglite nõudeid valdava osa kodanike poolt teadlikult ja vabatahtlikult. Selles ongi nõukogude sotsialistliku õiguse üks põhiline erinevus kodanlikust ja teistest ekspluataatorlikku tüüpi õigustest. Seal surutakse ekspluataatorliku vähe-

muse tahe kogu ühiskonnale jõuga, peamiselt riikliku sundusega peale. Nõukogude riik on sunnitud tarvitama sunnivahendeid harva, üksikute elementide — kelmide, varaste, sotsialistliku omandi riisujate, huligaanide — suhtes, nende isikute suhtes, kes rikuvad õigusnorme ega arvesta nõukogude rahva tahet ja huve.

Nõukogude riik kasutab õigust mitmesuguste ühiskondlike suhete — poliitiliste, majanduslike, töö-, perekonnasuhete jt. — reguleerimiseks. Inimeste erinevatel elu- ja tegevusaladel on ühiskondlikel suhetel oma iseärasused, spetsiifilised jooned. Meetodid ja vahendid, mille abil Nõukogude riik reguleerib neid või teisi ühiskondlikke suhteid, on mitmesugused. Seepärast jaguneb nõukogude õigus reaks eriharudeks vastavalt sellele, missuguseid ühiskondlikke suhteid antud õigusnormid reguleerivad. Nii kuuluvad nõukogude sotsialistliku õiguse ühtsesse süsteemi riigiõigus, haldusõigus, finantsõigus, tsiviilõigus, tööõigus, maaõigus, kolhoosiõigus, perekonnaõigus ja teised õigusharud.

Nõukogude õiguse juhtivaks haruks on riigiõigus, mis fikseerib NSV Liidu ühiskondliku ja riikliku korralduse, riigiorganite süsteemi ning nende organiseerimise ja tegevuse printsiibid, kodanike põhiõigused ja -kohustused, Nõukogude riigi valimissüsteemi. Nõukogude riigi aluseid fikseerivateks tähtsamateks aktideks on NSV Liidu Konstitutsioon, liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonid, samuti seadused ja aktid, mis puudutavad riigivõimu teostamist NSV Liidus. Nõukogude riigiõiguses on formuleeritud põhiprintsiibid, millest lähtuvad haldus-, tsiviil-, töö-, kolhoosiõigus ja teised nõukogude õiguse harud.

Eriline koht on rahvusvahelisel õigusel, mille normid reguleerivad riikidevahelisi suhteid. Rahvusvaheline õigus peab teenima rahuüritust, riikidevahelise koostöö igakülgset tugevdamist. Nõukogude riik avaldab tohutut mõju rahvusvahelise õiguse demokraatlike, progressiivsete aluste arenemisele, täidab rangelt rahvusvahelise õiguse norme, rahvusvahelisi lepinguid ja kohustusi.

Nõukogude õigusel on ühiseid põhimõtteid rahvademokraatiamaade õigusega, mis samuti väljendab töölisklassi ja kõikide töötajate tahet ning on uut, sotsialistlikku tüüpi õigus.

Nõukogude õiguse loovalt aktiivne osa on otseses seoses,

vahetus sõltuvuses sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamisega.

Sotsialistlik seaduslikkus — see on kõigi riigiorganite, ametiisikute, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike poolt konstitutsiooni, sellele vastavate seaduste ja muude riigiorganite aktide täpne täitmine.

V. I. Lenin omistas sotsialistlikule seaduslikkusele erilist tähtsust. 24. augustil 1919. a. kirjutatud artiklis «Kiri töölistele ja talupoegadele Koltšaki üle saavutatud võidu puhul» kutsus V. I. Lenin üles pidama revolutsioonilist korda, pühaks pidama nõukogude võimu seadusi ja ettekirjutusi ning valvama, et neid täidetaks kõikide poolt. Vähimgi seadusest üleastumine, vähimgi nõukogude korra rikkumine, rõhutas V. I. Lenin, on juba auk, mille töörahva vaenlased otsekohe ära kasutavad. Kõikidel sotsialistliku ülesehitustöö etappidel on Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus meie maal kõrvalekaldumatult ja järjekindlalt võidelnud nõukogude seaduslikkuse tugevdamise eest, tehes otsustavalt lõpu seadusest üleastumise ja omavoli faktidele, olenemata sellest, kes neid toime panid.

Kaitstes kodanike õigusi ning võideldes otsustavalt bürokratismi, asjaajamise pikalevenitamise ja üksikute ametiisikute ebaseadusliku tegevuse vastu, nõuab Nõukogude riik ühtlasi igalt kodanikult nõukogude seaduste ja teiste ettekirjutuste täpset täitmist. Kodanike ühe põhikohustusena kehtestas NSV Liidu Konstitutsioon kohustuse täita NSV Liidu Konstitutsiooni ja seadusi, hoida töödistsipliini, ausalt suhtuda ühiskondlikku kohusesse ning austada sotsialistliku ühiselu reegleid.

Sotsialistliku seaduslikkuse edasine tugevdamine aitab veelgi kindlustada nõukogude ühiskondlikku ja riiklikku korda ning tõsta töötajate poliitilist ja tööalast aktiivsust, mis on suunatud meie maal kommunismi ülesehitamise uute edusammude saavutamisele.

II PEATÜKK

NSV LIIDU ÜHISKONDLIK KORRALDUS

§ 4. NSV LIIT ON TÖÖLISTE JA TALUPOEGADE SOTSIALISTLIK RIIK.

NSV Liidu Konstitutsiooni esimese peatüki nimetuseks on «NSV Liidu ühiskondlik korraldus». Nõukogude Liidu ühiskondlik korraldus peegeldab sotsialismi põhimõtteid, mis on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu, töötajate poolt võimu kättevõitmise ja sotsialismi ülesehitamise tulemusel meie maal täielikult võidu saavutanud. NSV Liidu ühiskondliku korralduse mõistesse kuuluvad nõukogude ühiskonna majanduslik alus, klassistruktuur ja poliitiline organisatsioon.

NSV Liidu Konstitutsiooni esimeses paragrahvis on öeldud: «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit on tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik.» Paragrahv esitab meie ühiskonna klassistruktuuri, kus on ainult kaks sõbralikku klassi — töölisklass ja talurahvas. Meil on samuti rahvalik, nõukogude võimu aastail võrsunud ja üles kasvatatud töötav intelligents. Kuid intelligents pole kunagi olnud ega võigi olla klassiks, vaid ta on vahekihiks, sest tal pole iseseisvat kohta materiaalsete hüvede tootmises; tema read täienevad ühiskonna mitmesuguste klasside arvel. Nõukogude intelligentsi read täienevad peamiselt tööliste ja talupoegade arvel. Nõukogude intelligentsi huvid langevad täielikult ühte tööliste ja talupoegade huvidega.

Töölisklass ja töötav talurahvas võitlesid koos nõukogude võimu võidu ja kindlustamise eest, sotsialismi ülesehitamise eest. Nende vahel pole kunagi olnud ega võinudki olla lepitamatuid vastuolusid. Töölisklassi ja talurahva liit — see on proletariaadi diktatuuri kõrgeim printsiip, ilma selle liiduta poleks Nõukogude riigi eksisteerimine võimalik, poleks suudetud sotsialismi üles ehi-

tada. Töölisklassi ja talurahva liidu iseärasus seisab selles, et juhtiv koht selles kuulub töölisklassile. Töölisklass teostas ja teostab praegugi nõukogude ühiskonna riiklikku juhtimist.

Töölisklassi suunava, juhtiva osa määrab eelkõige tema koht ühiskondlikus tootmises. Proletariaat, kellel ei ole tootmisriistu ega -vahendeid, kujunes ja formeerus klassiks kapitalismi tingimustes. Koos kapitalismi kasvuga koondus töölisklass suurtesse tööstusettevõtetesse, kus on täiuslikumad tootmisriistad, millede kasutamine nõuab töötajatelt teatud kultuurilist ja tehnilist taset. Vastavalt kapitalismi vastuolude, töö ja kapitali vaheliste vastuolude teravnemisele karastus ja tugevnes töölisklass klassivõitluse käigus, kasvas tema klassiteadvus, kujunesid välja ekspluataatorite vastu võitlemise uued vormid ja vahendid. Seega on töölisklass kapitalismi tingimustes eesrindlik, järjekindlalt revolutsiooniline jõud, kes ühendab enda ja oma avangardi — marksistlik-leninliku partei — ümber kõik ekspluateeritavad hulgad ja kõigepealt talurahva. Seda tõendab kapitalistliku ühiskonna kogu klassivõitluse ajalugu, kolme Vene revolutsiooni ajalugu, revolutsioonide võit rahvademokraatiamaades, kaasaegse rahvusvahelise kommunistliku ja töölisliikumise kogemused kapitalistlikes maades.

Sotsialistliku revolutsiooni võidu ja proletariaadi diktatuuri kehtestamisega kasvab töölisklassi ja ta avangardi osa mõõtmatult. Põhjalikult muutub töölisklassi seisund ühiskonnas: ta saab majanduslikult ja poliitiliselt valitsevaks klassiks, poliitilise võimu kandjaks, oma riigi peremeheks, kusjuures riigi kätte on koondunud kõik põhilised tootmisvahendid ja -riistad. Töölisklassile nagu kõigile töötajatele avaneb esmakordselt piiramatu juurdepääs teadmistele ja kultuurile, neile luuakse laialdased võimalused teaduse ja tehnika omandamiseks.

Rahvamajanduse ja ta juhtiva haru — sotsialistliku tööstuse — arendamise tulemuseks on töölisklassi edasine kasv meie ühiskonnas. Piisab sellest, kui märkida, et töölis-te ja teenistujate arv NSV Liidu rahvamajanduses on kasvanud 1913. aastaga võrreldes rohkem kui 4-kordseks ja ulatub nüüd peaaegu 55 miljoni inimeseni. Töölisklass varustab sotsialistliku tootmise protsessis kõiki rahvamajandusharusid, selle hulgas ka põllumajanduslikku tootmist, uusimate masinate ja sisseseadetega, mis on vaja-

likud sotsialistliku ühiskonna tootlike jõudude edasiseks kasvuks.

Pöördudes tööliste poole, kirjutas omal ajal Marx: «Teie peate 15, 20, 50 aastat kodusõda ja rahvusvahelisi lahinguid üle elama mitte ainult selleks, et muuta olemasolevaid suhteid, vaid et ka ise muutuda ja saada võimeliseks poliitiliselt valitsema.» Nõukogude võimu aastail, sotsialistliku ülesehitustöö käigus, on NSV Liidu töölisklass muutunud täiesti uueks, ekspluateerimisest vabastatud töölisklassiks, kelle sarnast pole veel inimühiskonna ajaloos olnud.

Meie kuulsusrikas töölisklass on alati olnud sotsialismi- ja kommunismiehitajate esiridades. Võrratu mehisuse ja kangelaslikkusega võitles ta nõukogude võimu kehtestamise eest, pidas lahinguid kodusõja rinnetel, taastas purustatud rahvamajandust, ehitas sotsialistliku industrialiseerimise ajal uusi tehaseid ja vabrikuid, kaitses oma rinnaga kodumaad Suure Isamaasõja aastail, kindla veendumusega oma ürituse õigsuses võitleb praegu kommunismi võidu eest. Võitluses ja töös karastub ta tahe, pidevalt tõuseb ta kultuuriline ja poliitiline tase, kasvab vastutustunne Nõukogudemaa saatuse eest, tema õitsengu ning majanduse ja kultuuri edasise tõusu eest. Tänapäeval, kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajal, on töölisklass tööviljakuse tõstmise eest toimuva liikumise uute vormide algatajaks ning tõmbab endaga kaasa kõiki töötajaid, ta näitab eeskuju, kuidas tuleb olla piiritult ustav leninlikele ideedele ning võitleb edukalt Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongressi ajalooliste otsuste elluviimise eest.

Nõukogude talurahvas on mõisnike ja kulakute ekspluateerimise alt vabastatud talurahvas, kes võtab aktiivselt osa kommunistliku ühiskonna ülesehitamisest. Otsustav tähtsus nõukogude talurahva kujundamisel oli leninliku kooperatsiooniplaani elluviimisel, sotsialistliku industrialiseerimise baasil toimunud põllumajanduse kollektiviseerimise poliitika võidul. Tootmise kollektiivne iseloom, ühiskondlik töö, uued sotsialistlikud suhted külas soodustavad uute majapidamis-, elukondlike ning kultuurivormide tugevnemist ja arenemist. Kaasaja tehnika ja eesrindliku agronoomiateaduse kasutamine põllumajanduses toob kaasa majanduse kiire edasiarenemise maal, talurahva materiaalse heaolu ja kultuuritaseme tõusu. Täht-

saks põllumajanduse arendamise etapiks on ajajärk, mis algas pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.), kui partei ja valitsus asusid ellu viima põllumajandusliku tootmise järsu tõusu laiaulatuslikku programmi. Selle aja jooksul on tunduvalt tugevdatud põllumajanduse materiaalset tehnilist baasi. On tõusnud kolhooside ja kolhoosnikute materiaalne huvitatus oma töö tulemuste vastu. Kolhoosidele anti võimalus muretseda kollektiivseks omandiks traktoreid, kombaine ja teisi põllumajandusmasinaid. Muudeti põllumajandussaaduste varumise korda ja tingimusi jne. Kõik see tugevdab veelgi töölisklassi ja talurahva liitu — nõukogude korra, nõukogude sotsialistliku riigi elulist alust.

Ekspluataatorlike klasside likvideerimise ning töölisklassi ja talurahva liidu tugevnemise tulemusena kujunes ja kindlustus meie maal kogu ühiskonna poliitiline ja moraalne ühtsus.

Poliitiline ja moraalne ühtsus tähendab majanduslike ja poliitiliste huvide ühtsust, vaadete, eesmärkide ja püüdluste ühtsust ja seega siis ka Kommunistliku Partei juhtimisel kommunismi võidu eest võitleva töölisklassi, talurahva ja rahvaintelligentsi tegevuse ühtsust.

Nõukogude inimesed elavad ja töötavad sotsialistlikus ühiskonnas, kus pole inimesi lahutavat eraomandust, kus pole kasuahnust, kus pole ega saagi olla ühe inimese rikastumist teise inimese ekspluateerimise arvel. NSV Liidus on kõik kodanikud omavahel võrdsed, kõikidel nendel on võrdsed õigused ja ka võrdsed kohustused. Ühiskondliku töö saadusi kasutatakse meie maal kogu rahva ja iga kodaniku heaoluks. Sotsialistliku ühiskonna peamiseks eluseaduseks on ekspluateerimisest vabade inimeste koostöö, sõprus ja vastastikune abistamine. Nõukogude inimesed võitlevad koos sellise ühiskonna ülesehitamise eest, milles on võimalik kõige täielikumalt rahuldada inimese kõiki materiaalseid ja vaimseid vajadusi.

Poliitiline ja moraalne ühtsus — see on meie sotsialistliku ühiskonna suur jõud. See avaldub rahva igapäevases elus, tema praktilises tegevuses. Kommunistliku Partei üleskutsel lahendavad nõukogude inimesed üksmeelselt grandioosseid majanduslikku ja kultuurilise ülesehitustöö ülesandeid: harivad üles uudismaid ja ehitavad uusi tehaseid, avastavad aatomisaladusi, saadavad maailmaruumi kosmilisi rakette.

Meie ühiskonna poliitilise ja moraalse ühtsuse kõige eredamaks avalduseks on tihe, lahutamatu side rahva ja Kommunistliku Partei vahel, partei ja Nõukogude valitsuse poliitika üksmeelne toetamine rahva poolt. Selle veenvaks ja näitlikuks tõendiks on see üldrahvalik poliitiline ja tööalane tõus, millega nõukogude inimesed võtsid vastu ja viivad edukalt ellu NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaani.

Kõikide tähtsate majanduslike ja kultuuriliste ülesannete lahendamiseks kasutab meie rahvas Nõukogude sotsialistlikku riiki kui kommunistliku ülesehitustöö võimsat relva.

§ 5. NSV LIIDU POLIITILINE ALUS.

«NSV Liidu poliitiliseks aluseks,» öeldakse NSV Liidu Konstitutsiooni 2. paragrahvis, «on mõisnike ja kapitalistide võimu kukutamise ja proletariaadi diktatuuri kättevõitmise tulemusena võrsunud ja tugevnenud töörahva saadikute nõukogud.» «Kogu võim NSV Liidus kuulub linna ja maa töörahvale töörahva saadikute nõukogude näol,» kõlab NSV Liidu Konstitutsiooni 3. paragrahv. Need konstitutsiooni paragrahvid näitavad, kellele kuulub võim Nõukogude riigis ja milliste põhiliste riigiorganite kaudu seda teostatakse.

1. NÕUKOGUDE VABARIIK — TÖÖLISKLASSI DIKTATUURI RIIGIVORM.

Esmakordselt tekkisid nõukogud vene proletariaadi klassivõitluse käigus 1905.—1907. aasta revolutsiooni ajal kui tööliste saadikute nõukogud. Töölised asutasid omal algatusel nõukogud ja valisid sinna oma esindajaid. Nõukogud juhtisid töötajate revolutsioonilist võitlust, organiseerisid streike ja meeleavaldusi ning tsarismivastaseid relvastatud väljaastumisi. Nad olid revolutsioonilise võitluse organiteks, proletaarsete hulkade ülestõusu organiteks.

Juba neil aastail nägi V. I. Lenin nõukogudes uue võimu, rahvavõimu algvormi, mis tekkis töötajate endi initsiatiivil kui enamuse võim ja mille tugevuse aluseks oli rahvahulkade usaldus.

1917. aasta kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooni ajal kindlustusid ja tugevnesid nõukogud veelgi. Üldistades kahe Vene revolutsiooni ja Pariisi Kommuuni kogemusi, võrreldes nende poolt loodud võimuorganeid tol ajal tuntud kodanliku vabariigi vormidega, jõudis V. I. Lenin järeldusele, et töölisklassi diktatuuri parimaks poliitiliseks vormiks on nõukogude vabariik.

Sellel V. I. Lenini geniaalsel järeldusel oli tohutu tähtsus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidule, nõukogude võimu tekkimisele ja kindlustumisele meie maal. Kommunistlik Partei, töölisklass ja kõik töötajad said selge programmi võitluseks mõisnike ja kodanluse võimu kukutamise eest, võitluseks nõukogude vabariigi kujul proletariaadi diktatuuri kehtestamise eest. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena sai nõukogude vabariik töölisklassi diktatuuri riigivormiks.

Nõukogude vabariik erineb kõikidest kodanlikes riikides kehtivatest valitsemisvormidest nii oma struktuuri ja moodustamise korra poolest kui ka nõukogude poolt lahendatavate ülesannete sisu ja mahu poolest. Nõukogude tähtsaim iseärasus seisneb selles, et nad on töötajate endi kõige demokraatlikumad, kõige massilisemad organisatsioonid, mis võimaldavad töölisi, töötavat talurahvast ja rahvaintelligentsi sotsialistliku riigi valitsemisele kaasa tõmmata. Nõukogud luuakse töötajate poolt ja neid kasutatakse töötajate huvides.

Nõukogude vabariigile on iseloomulik see, et kõik nõukogud alt kuni üles — küla töörahva saadikute nõukogust kuni NSV Liidu Ülemnõukoguni — moodustavad ühtse ja kooskõlastatud süsteemi.

Nõukogude vabariigi eelised tulevad eriti eredalt esile, kui võrrelda teda kodanliku riigi vormidega. Mis tahes kodanlikus vabariigis eksisteerib lõhe kõrgemate riigivõimuorganite ja niinimetatud kohalike omavalitsusorganite vahel. Kui formaalselt, konstitutsiooni alusel on võim parlamendi käes, siis omavalitsusorganite õigused on isegi seadusega piiratud. Neile on jäetud õige tühised õigused, nad töötavad kontrolli all ja nendel puuduvad vajalikud materiaalsed vahendid. Näiteks Inglismaal võeti linnade ja krahvkondade nõukogudelt (omavalitsusorganid) sõjajärgsel perioodil isegi need tähtsusetud summad elamuehituseks, mis neil varem olid. Need summad anti üle siseministeeriumile ja kasutatakse sageli mitte sihipäraselt.

Kodanlike riikide omavalitsusorganitel pole võimalik veidigi tõsisemalt oma piirkonna majanduslikule ja kultuurielule mõju avaldada, kuna kõik vabrikud ja tehased, peaaegu kogu elamufond, elutarbelised ja muud ettevõtted on kapitalistide eraomandiks.

Munitsipaliteetidel, omavalitsusorganitel, jääb üle tegelda ainult selliste süütute asjadega, nagu «pesukausside tinutamine» (V. I. Lenin), s. o. täiesti tühiste kommunaalse iseloomuga küsimustega. Vastupidiselt sellele, rõhutatakse 1919. aastal vastuvõetud Kommunistliku Partei programmis, muutis proletaarne ehk nõukogude demokraatia just kapitalismi poolt rõhutud klasside, proletaarlaste ja kehvtalupoegade-poolproletaarlaste, s. o. rahva hiiglaenamuse massiorganisatsioonid kogu riigiaparaadi, nii kohaliku kui keskaparaadi alaliseks ja ainsaks põhialuseks.

Sellega, muide, lõi Nõukogude riik võrreldamatult laiemas ulatuses kui üheski teises riigis kohaliku ja ringkonna omavalitsuse ilma mingite ülaltpoolt määratud võimudeta.

Töörahva saadikute nõukogudel, alates kõrgematest riigivõimuorganitest ja lõpetades kohalike organitega, on meil laialdased õigused ja volitused. Nende igapäevasest tööst võtavad osa miljonid töötajad, lahendades kõiki tähtsamaid poliitilise, majandus- ja kultuurielu küsimusi.

Oma töös «Kas bolševikud suudavad riigivõimu enda käes hoida?» andis V. I. Lenin nõukogude sügava iseloomustuse, näitas, et nõukogud võimaldavad ühendada *seadusandliku funktsiooni ja seaduste täideviimise*. Seadusandliku funktsiooni ühendamine seaduste täideviimisega tähendab, et meie rahva poolt valitud saadikud, kes võtavad osa seaduste arutamisest ja vastuvõtmisest, kontrollivad ise nende seaduste elluviimist, organiseerivad ise nende täideviimist, näevad, mida need seadused rahvale annavad.

Ülalmainitust järeldub, et nõukogude vabariik, võrreldes kodanliku parlamentarismiga, kujutab endast demokraatia arenemises sellist sammu edasi, millel on maailmaajalooline tähtsus.

Võrreldes ükskõik millise kodanliku vabariigiga, on nõukogude vabariik paremaks, kuid mitte ainukeseks töölisklassi diktatuuri poliitiliseks vormiks. V. I. Lenin nägi ette ka teiste proletaarse demokraatia vormide, teiste proleta-

riaadi diktatuuri riigivormide tekkimise võimalust. Ta kirjutas, et kõik rahvad jõuavad paratamatult sotsialismi, kuid iga maa toob omapära ühte või teise demokraatia vormi, proletariaadi diktatuuri ühte või teise erikujusse. Sotsialistlike riikide tekkimine reas Euroopa ja Aasia maades on seda teaduslikku ettenägelikkust hiilgavalt kinnitanud. Rahvademokraatlik vabariik — see on töölisklassi diktatuuri uus poliitiline vorm.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongress, üldistades kaasaja rahvusvahelise proletaarse liikumise kogemusi, näitas, et sotsialismile ülemineku vormid muutuvad järjest mitmekesisemaks, ja et mõnedes maades võib kõne alla tulla parlamendi kasutamine selleks eesmärgiks, muutes parlamendi sotsialistliku revolutsiooni käigus kodanliku demokraatia organist rahva tõelise tahte tööriistaks.

2. NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU DEMOKRAATIA ARENEMINE.

Nõukogude riigi poliitilise aluse, proletaarse demokraatia (rahvavõimu) iseloomustamisel on vajalik järgmisi asjaolusid silmas pidada. Esiteks, omistades suurt tähtsust töölisklassi diktatuuri riigivormile, sotsialistliku demokraatia vormidele, rõhutab marksistlik-leninlik riigiteooria riigivormide sõltuvust riigi olemusest. Riigi klassiolemus, ta eesmärgid ja ülesanded määravad kindlaks riigi poliitiliste vormide iseärasused, avaldavad otsustavat mõju nende vormide tekkimisele ja arenemisele. Proletariaadi diktatuuri põhierinevus kodanlikust diktatuurist seisab selles, et proletariaadi diktatuuri teostatakse tohutu enamuse, s. o. töötajate huvides. «Siit omakorda järeldub,» näitas V. I. Lenin 1919. aastal, «et proletariaadi diktatuur peab endaga paratamatult kaasa tooma mitte ainult demokraatia vormide ja institutsioonide muutumise üldse, vaid just nende niisuguse muutumise, mis võimaldab kapitalismi poolt rõhututel, töötavatel klassidel demokratismi tegelikult ära kasutada maailmas ennenägematult laias ulatuses.»[1] Järelikult, ühtede või teiste demokraatia vormide tähtsuse määrab lõppude lõpuks see, kes on riigis

[1] V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 436.

peremeheks, millised klassid on võimul, kelle huvides kasutatakse demokraatiat.

Teiseks, Nõukogude riigi poliitiline alus, nõukogude sotsialistliku demokraatia vormid ei seisa kapitalismilt kommunismile ajaloolise üleminekuperioodi kestel tardununa ja muutumatuna. Vastavalt sotsialismi majanduslike ja kultuuriliste ülesannete edukale lahendamisele ja sellega seotud muudatustele ühiskonna klassistruktuuris toimub nõukogude demokraatia arenemine, rikastumine ja igakülgne laienemine. Nõukogude riigi majandusliku aluse kindlustumine, töölisklassi ja talurahva liidu tugevnemine, rahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõus on nõukogude demokraatia arenemise peamisteks, otsustava tähtsusega tingimusteks.

Töölisklassi diktatuuri poliitiliste vormide arenemine toimub kogu ühiskondliku ja riikliku korra edasise demokratiseerimise, töötajate hulkade ja nende ühiskondlike organisatsioonide Nõukogude riigi valitsemisele veelgi laialdasema kaasatõmbamise suunas. Selles seisneb üks tähtsamaid sotsialistliku demokraatia seaduspärasusi erinevalt kodanlikust demokraatiast, mis vastavalt kapitalismi sisemiste vastuolude teravnemisele, eriti imperialismiajastul, muutub üha kitsamaks ja võltsimaks.

Sotsialismi võiduga meie maal, ekspluataatorlike klasside likvideerimisega ning kogu ühiskonna poliitilise ja moraalse ühtsuse loomisega tekkisid nõukogude demokraatia arenemiseks vajalikud tingimused.

NSV Liidu 1936. aasta konstitutsioon kehtestas uue, lõpuni demokraatliku valimissüsteemi, laiendas kodanike õigusi ja vabadusi, liidu- ja autonoomsete vabariikide suveräänseid õigusi. Sotsialismi majandusliku aluse kindlustumine, eriti sõjajärgse kommunistliku ülesehitustöö ajal, tõi kaasa NSV Liidu Konstitutsiooniga väljakuulutatud ja seadusandlikult fikseeritud Nõukogude kodanike õiguste ja vabaduste materiaalsete garantiide edasise kasvu.

Viimaseil aastail on partei ja Nõukogude valitsus teostanud rea tähtsaid üritusi, mis on suunatud rahvamajanduse juhtimises ülemäärase tsentraliseerimise likvideerimisele, liiduvabariikide ning kohalike riigivõimu- ja riigivalitsemisorganite õiguste edasisele laiendamisele, rahvahulkade ja töötajate ühiskondlike organisatsioonide loomingulise initsiatiivi igakülgsele tõstmisele.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongress kriipsutas eriti alla, et sotsialistliku riikluse arengu peasuunaks on demokraatia igakülgne arendamine, kõige laiemate elanikkonna kihtide kaasatõmbamine riigi kõigi asjade juhtimisele, kõigi kodanike kaasatõmbamine majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö juhtimisest osavõtmisele.

Kaasaja tingimustes on nõukogude demokraatia üheks tähtsamaks edasiarendamise teeks ühiskondlike organisatsioonide osa suurendamine, paljude riigiorganite funktsioonide järkjärguline üleandmine ühiskondlike organisatsioonide kompetentsi. Juba praegu näiteks teostavad nõukogude ametiühingud kontrolli tööseadusandluse täitmise üle, nendele on üle antud riikliku sotsiaalkindlustuse organiseerimine. Mõõtmatult on suurenenud ametiühingute osatähtsus tööstuse ja ehitustegevuse riiklikus juhtimises. On asutatud avaliku korra hoidmise ühiskondlikud organid — rahvamalevad, seltsimehelikud kohtud jne.

Partei XXI kongressi poolt kavandatud kurss mõningate riigiaparaadi organite funktsioonide järkjärgulisele üleminekule ühiskondlike organisatsioonide kompetentsi näitab, et nõukogude sotsialistlik demokraatia areneb edasi selle kõrge eesmärgi poole, millal Lenini väljenduse järgi kõik inimesed õpivad juhtima ühiskonna asju ja hakkavad tõeliselt seda tegema. Selle kursi elluviimine laiendab ja kindlustab nõukogude ühiskonna poliitilist alust, tugevdab veelgi Nõukogude riiki ja suurendab tema osa kommunismi ehitamisel.

Nõukogude demokraatia pideva ja kõrvalekaldumatu arendamise vajadus tuleneb meie ühiskondliku ja riikliku korra olemusest endast, selle määravad kommunismi võidu eest peetava võitluse ülesanded. Kommunistliku ülesehitustöö suured ülesanded nõuavad töötajate loomingulise aktiivsuse ja initsiatiivi edasiarendamist, nõuavad rahvahulkade riigi juhtimisest, kogu ta tegevusest veelgi laiemat osavõttu. On vaja igakülgselt arendada nõukogude demokraatiat, järjekindlalt parandada kõikide nõukogude organite tööd keskuses ja kohtadel, tugevdada nende sidet rahvahulkadega. See tähendab, et Kommunistlik Partei ka tulevikus teeb kõik selleks, et arendada nõukogude demokraatiat kui nõukogude sotsialistliku riigi tugevnemise üht tähtsamat tingimust.

3. NÕUKOGUDE LIIDU KOMMUNISTLIK PARTEI — NÕUKOGUDE ÜHISKONNA JUHTIV JA SUUNAV JÕUD.

Nõukogude Liidu Kommunistlikule Parteile kuulub nõukogude ühiskonnas silmapaistev osa.

Kommunistliku Partei juhtiv osa, mida rahvas heaks kiidab ja mille vajalikkust sotsialistliku ülesehitustöö kogemused meie riigis kinnitavad, on fikseeritud NSV Liidu Konstitutsioonis. Konstitutsiooni paragrahv 126, mis määrab kindlaks töötajate õiguse ühineda ühiskondlikesse organisatsioonidesse, kriipsutab alla, et kõige aktiivsemad ja teadlikumad kodanikud töölisklassi, töötava talurahva ja töötava intelligentsi ridadest ühinevad vabatahtlikult Nõukogude Liidu Kommunistlikku Parteisse. Kommunistlik Partei on töörahva eesmine väesalk tema võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest ja kujutab endast töörahva kõigi, nii ühiskondlike kui ka riiklike organisatsioonide juhtivat tuumikut.

Kommunistide partei on vajalik töölisklassile, kogu töörahvale proletariaadi diktatuuri kättevõitmiseks ja uue, kommunistliku ühiskonna edukaks ülesehitamiseks. Kasvatades töölisparteid, õpetas V. I. Lenin, kasvatab marksism proletariaadi avangardi, kes on suuteline võimu võtma ja *kogu rahvast* sotsialismile *viima,* uut korda suunama ja juhtima, kes suudab olla kogu töörahva ja ekspluateeritavate õpetajaks, suunajaks ja juhiks oma ühiskondliku elu korraldamisel ilma kodanluseta ja kodanluse vastu.

Pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu, pärast seda, kui võim läks töölisklassi kätte, on marksistlik-leninliku partei kui töörahva juhi, õpetaja ja suunaja osa mõõtmatult kasvanud. Partei juhib töörahva kõiki ühiskondlikke ja riiklikke organisatsioone, suunab nende tegevust sotsialismi ja kommunismi ülesehitamisele. Partei juhtimine on peamine proletariaadi diktatuuris. Partei juhib ühiskonda riiklike organite kaudu, töölisklassi diktatuuri süsteemi kuuluvate arvukate ühiskondlike organisatsioonide abil. Pannes liikuma kogu töölisklassi diktatuuri süsteemi, tuginedes rahva toetusele, veenab partei rahvahulki nende omaenda kogemuste najal oma poliitika õigsuses ja taotleb selle poliitika elluviimist.

Oma tegevuses juhindub partei marksistlik-leninlikust teadusest, mis võimaldab, lähtudes ühiskonna arenemise

seadustest, leida ajalooliste sündmuste ahela pealüli, määrata kindlaks kogu ühiskonna arenemise perspektiivi.

Partei poliitika edukast elluviimisest oleneb töölisklassi diktatuuri ülesannete teostamine, Nõukogude riigi saatus, sotsialistliku korra enda eksisteerimine ja arenemine ning lõppkokkuvõttes ka kommunismi võit. Selles mõttes on Kommunistliku Partei poliitika Nõukogude Liidu kogu ühiskondliku ja riikliku korra eluliseks aluseks.

Venemaa töölisklassi marksistlik-leninliku võitluspartei loomise eest peetava võitluse kogu ajalugu oli võitlus uut tüüpi partei, raudse distsipliiniga ühendatud, töölisklassi ja kogu töörahva huvidele piiritult ustava, vaenlastega lepitamatu partei loomise eest.

Ilma sellise parteita, ilma võitluseta kodanliku ja väikekodanliku ideoloogia vastu, eri liiki ja suundadega avalike ja varjatud marksismi vaenlaste vastu poleks olnud võimalik Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit, proletariaadi diktatuuri kättevõitmine ega ka sotsialismi võit meie maal.

Mitte juhuslikult pole kaasajal, mil meie ajastu põhisisuks on üleminek kapitalismilt sotsialismile, kõik kodanluse ja tema sabarakkude jõud, kõik reaktsiooni jõud ühinenud kommunistlike parteide ja nende kasvava mõju vastu. Kodanlikud ideoloogid püüavad teotada, laimata marksistlik-leninlikke parteisid ja kõigepealt Nõukogude Liidu Kommunistlikku Parteid ning rahvademokraatiamaade kommunistlikke ja töölisparteisid. Nad süüdistavad Nõukogude Liidu Kommunistlikku Parteid «partei diktatuuri» kehtestamises, näevad nõukogude demokraatia puudust selles, et meie riigis pole teisi parteisid peale Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei.

Igati «lääne demokraatiat» ülistades, kus eksisteerib mitu parteid, vaikivad kodanlikud ideoloogid teadlikult sellest faktist, et peaaegu kõik need parteid on tegelikult kodanlikud ja seisavad kapitalistliku orjuse kaitsel. Mis puutub kommunistlikesse parteidesse, töörahva hulkade huvide tõelistesse väljendajatesse, siis on nende tegevus 33 kodanlikus riigis keelatud, paljudes teistes kapitalistlikes riikides aga kasutatakse kommunistide vastu drakoonilisi kommunismivastaseid seadusi, mis jälitavad töölisklassi ürituse, rahu, demokraatia ja sotsialismi eest võitlevaid eesrindlikke inimesi.

Revisionistid püüavad vähendada või hoopis eitada par-

tei kui töörahva juhi osa võitluses sotsialismi eest. Marksistlik-leninlik teadus ning klassivõitluse ja sotsialistliku ülesehitustöö kogemused meie riigis ja rahvademokraatiamaades õpetavad, et kõige väiksemgi katse nõrgestada partei juhtivat osa viib paratamatult sotsialistliku riigi võimsuse õõnestamisele, töölisklassi liidu nõrgestamisele, mida sotsialismi vaenlased otsekohe oma rahvavastasteks eesmärkideks ära kasutavad.

Selle tõestuseks võib tuua näitena kontrrevolutsioonilise väljaastumise 1956. aasta oktoobris-novembris Ungaris. Kasutades partei juhtiva osa nõrgenemist, püüdis sisemine kontrrevolutsioon imperialistlike jõudude toetusel likvideerida Ungari töörahva sotsialistlikke saavutusi, hävitada rahvademokraatlikku vabariiki, taastada vana, kapitalistlikku korda.

Kommunistliku Partei juhtiv ja suunav tegevus ei tähenda «partei diktatuuri», nagu seda sotsialismi vaenlased püüavad kinnitada. Kommunistlik Partei «väljendab õigesti seda, mida rahvas tunneb» (V. I. Lenin). Leninlik põhiprintsiip nõukogude riigiaparaadi juhtimisest partei poolt formuleeriti juba 1918. aastal meie partei VIII kongressil. Rõhutades nõukogude riigiaparaadi partei poliitikale allutamise vajadust, näitas kongress: «Oma otsused peab partei ellu viima nõukogude organite kaudu, nõukogude *konstitutsiooni raamides*. Partei püüab nõukogude tegevust *juhtida*, kuid mitte nõukogusid asendada.»

Kuidas siis partei praktiliselt juhib töötajate ühiskondlikke ja riiklikke organisatsioone?

Kõigepealt annab partei direktiive kõigi rahvamajanduse ja kultuuri arendamise põhiküsimuste kohta, määrab kindlaks nõukogude riiklike organite ja massiliste ühiskondlike organisatsioonide tegevuse iseloomu ja suuna. Poliitiline joon, direktiivid töötatakse parteis välja kollektiivselt kongressidel ja pleenumitel, valitsevate parteiorganite istungitel, aktiivi osavõtul, teadusliku kommunismi teooria ning sotsialistliku ülesehitustöö praktika ja rahvahulkade kogemuste üldistamise alusel. Kollektiivse juhtimise põhimõte on parteilise juhtimise kõrgeimaks põhimõtteks, mis kaitseb parteid sise- ja välispoliitika küsimustele kitsarinnalise ja ühekülgse lähenemise eest. Kommunistlik Partei võitleb otsustavalt nende vastu, kes püüavad ta ridade ühtsust rikkuda, kes astuvad välja kollektiivse juhtimise vastu. Partei paljastas Malenkovi, Kaga-

novitši, Molotovi, Bulganini ja Šepilovi põlatud grupi parteivastase tegevuse. See grupp astus välja kollektiivse juhtimise leninlike printsiipide vastu, partei ja valitsuse tähtsate otsuste vastu, mis olid suunatud Nõukogudemaa majanduse edasisele tõusule, rahva materiaalse heaolu parandamisele.

Üheks parteilise juhtimise tähtsaks vormiks, mis tagab partei ideelist mõju ja ta poliitika läbiviimist, on kõigil kongressidel, nõupidamistel ning riiklikes, ametiühingute, kooperatiivide ja teiste töötajate massiorganisatsioonide valitavates organites parteigruppide moodustamine. Tuginedes nendele parteigruppidele, samuti ka igas riigiasutuses, ettevõtetes, ehitustel, kolhoosides, sovhoosides, instituutides, koolides moodustatud partei-algorganisatsioonidele, juhib partei praktiliselt riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide tegevust.

Igal vabariigil, krail, oblastil, linnal, rajoonil on oma valitavad parteiorganid: vabariikide parteide keskkomiteed, partei kraikomiteed, oblastikomiteed, linnakomiteed ja rajoonikomiteed, kelle tegevust juhib NLKP kongressil valitud Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee.

Kõrgemate ja kohalike riigivõimuorganite valimiste kampaania ajal saadab partei, esinedes liidus, blokis parteitutega, tähtsamatele riiklikele ametikohtadele parimaid inimesi — kommuniste ja parteituid, parteile ning rahvale ustavaid inimesi, kes on võimelised juhtima rahvahulkade võitlust partei poliitika elluviimise eest, kommunistlikus ülesehitustöös uute edusammude saavutamise eest.

Kommunistide ja parteitute bloki kandidaatide üksmeelne toetamine valijate poolt on üheks partei ja rahva vahelise purustamatu sideme eredaks näiteks, on selle tõenduseks, et kogu oma tegevuses, mis on suunatud riigi majandusliku võimsuse tugevdamisele, töötajate materiaalse ja kultuurilise taseme kõrvalekaldumatule tõusule, on partei võitnud rahva piiritu usalduse ja armastuse.

Kommunistliku ülesehitustöö käigus juhib partei rahvahulki ja õpib rahvahulkadelt, ta peab alati nõu rahvaga, üldistab rahvahulkade — uue ühiskonna loojate ja ehitajate — kogemusi, arendab edasi marksistlik-leninlikku teadust ning valgustab kommunismi ülesehitamise teed NSV Liidus.

§ 6. NSV LIIDU MAJANDUSLIK ALUS.

NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide majandusliku aluse moodustab sotsialistlik majandussüsteem ning tootmisriistade ja -vahendite sotsialistlik omandus.

Sotsialistlik majandussüsteem ning tootmisriistade ja -vahendite sotsialistlik omandus on kindlustunud meie riigi majanduslikus ja ühiskondlikus elus toimunud põhjalike revolutsiooniliste ümberkorralduste tulemusena, «kapitalistliku majandussüsteemi likvideerimise, tootmisriistade ning -vahendite eraomanduse kaotamise ja inimese teise inimese poolt ekspluateerimise hävitamise tulemusena» (NSV Liidu Konstitutsiooni § 4).

Sotsialistlik omand on sotsialistliku korra püha ja puutumatu alus, kodumaa rikkuse ja võimsuse allikas, töötajate jõuka ja kultuurse elu allikas. Ta määrab inimestevahelised suhted tootmisprotsessis kui seltsimeheliku koostöö ja vastastikuse abistamise suhted, loob meie riigis kõigi rahvamajandusharude ja kultuuri plaanipärase arendamise võimaluse, teeb võimatuks kriisid ja tööpuuduse, inimese teise inimese poolt ekspluateerimise.

Sotsialistliku omandi alusel teostatakse NSV Liidus materiaalsete hüvede jaotamise sotsialistlikku printsiipi: «Igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi».

Tootmisriistade ja -vahendite sotsialistlik omandus ja sotsialistlik majandussüsteem on NSV Liidu Konstitutsiooniga kehtestatud kodanike õiguste ja vabaduste materiaalsete garantiide kõige tähtsam allikas. NSV Liidu majandusliku aluse tugevnemine ja arenemine on Nõukogudemaal saaduste ülikülluse loomise, kommunismi ülesehitamise teeks, millal on võimalik ellu viia põhimõtet: «Igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema tarviduste järgi».

1. SOTSIALISTLIKU OMANDUSE VORMID.

Sotsialistlik omandus esineb kahel kujul: kas riikliku omanduse (kogu rahva vara) või kooperatiiv-kolhoosliku omanduse kujul (üksikute kolhooside omand, kooperatiivkoondiste omand). Sellel, et NSV Liidu Konstitutsioon ühendab need kaks omandusevormi üheks omanduseliigiks, on põhimõtteline tähendus sotsialistliku omanduse

mõlema vormi kui sisult ühetüübiliste omandusevormide olemuse mõistmisel.

Riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omanduse kuulumine ühte omanduse tüüpi avaldub järgmises: 1) nii riiklik kui ka kooperatiiv-kolhooslik omand on töötajate omand: esimene on kogu nõukogude rahva — Nõukogude riigi — ühisvara, teine kooperatiivsesse organisatsiooni ühinenud töötajate kollektiivi omand; 2) nii riiklik kui ka kooperatiiv-kolhooslik omand luuakse kas riiklikes ettevõtetes või kooperatiiv-kolhooslikes koondistes tööliste ja talupoegade kollektiivse tööga; 3) suurem osa materiaalsetest hüvedest, ühiskondliku töö saadustest, jaotatakse töö järgi, sõltuvalt töö hulgast ja kvaliteedist; 4) sotsialistlik majandussüsteem, mis põhineb riiklikul ja kooperatiiv-kolhooslikul omandusel, teeb võimatuks inimese ekspluateerimise inimese poolt; 5) nii riiklik kui ka kooperatiiv-kolhooslik omandus kuuluvad NSV Liidu majanduslikku alusesse ja neid kaitseb Nõukogude riik nõukogude õiguse abil igasuguste kallalekippumiste eest.

Riiklik omand tekkis teisiti kui kooperatiiv-kolhooslik omand. Riikliku omandi tekkimisele pani aluse Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, kui natsionaliseerimise, s. o. ekspluataatoritelt tasuta äravõtmise teel anti eraomand töötajatele, kes oma kätega on kõik rikkused loonud. Kooperatiiv-kolhoosliku omandi põhiosa aga kujunes esialgu leninliku kooperatsiooniplaani elluviimisel, töötava talurahva, võõrast tööd mitteekspluateerivate üksiktalunike tootmisriistade ja -vahendite vabatahtliku ühistamise teel. Seega siis, nii oma kujunemisviiside kui ka tekkimise aja poolest erineb kooperatiiv-kolhooslik omandus riiklikust, üldrahvalikust omandusest. Kuid peab rõhutama, et, esiteks, kooperatiiv-kolhooslik omandus võis lõppkokkuvõttes tekkida ainult Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu tagajärjel, sest põllumajanduse kollektiviseerimine oli võimalik vaid töölisklassi diktatuuri tingimustes, Nõukogude riigi aktiivse abiga, Nõukogudemaa industrialiseerimise baasil, riikliku omanduse arendamise ja kindlustamise alusel. Teiseks, nende sotsialistliku omanduse kahe vormi tekkimise viisi ja aja erinevusel on nüüd ainult puht-ajalooline tähtsus, sest nii riikliku kui ka kooperatiiv-kolhoosliku omandi põhifondid on sotsialistliku ülesehitustöö protsessis töö-

lisklassi ja kolhoositalurahva ühise tööga kümneid kordi kasvanud.

Venemaa vabrikutööstuse põhikapital moodustas 1913. aastal kõigest 4,2 miljardit rubla. Ainuüksi sotsialistliku industrialiseerimise esimestel aastatel (1925/26.—1928/29. a.) mahutati tööstusesse 5 miljardit rubla. Teise viisaastaku aastail moodustasid kapitaalmahutused tööstusesse 65,8 miljardit rubla, mis on 16 korda rohkem kui kogu Tsaari-Venemaa tööstusliku fondi väärtus. NSV Liidu tööstuse kogutoodang kasvas nõukogude võimu 40 aasta jooksul, võrreldes 1913. aastaga, 36-kordseks, sealhulgas tootmisvahendite (masinad, tööpingid, seadmed jne.) tootmine 83-kordseks.

Talupoegade ühiskonnastatud tootmisriistade ja -vahendite väärtus, kaasa arvatud nende sisseastumismaksud, moodustas ligi 3 miljardit rubla. Kolhooside jagamatud fondid (kolhooside majandusliku tegevuse ja nende edasise tugevdamise tagamiseks loodavad fondid) moodustasid juba 1940. aastaks 27,7 miljardit rubla, 1958. aasta 1. jaanuariks aga üle 100 miljardi rubla. Ainuüksi 1955. aastal said kolhoosid ja kolhoosnikud riigile antud ja müüdud toodangu eest 31 miljardit rubla rohkem kui 1950. aastal. Teiste sõnadega, ainuüksi summa, mille võrra kolhooside ja kolhoosnikute poolt 1955. aastal toodangu realiseerimisest saadud tulud ületavad 1950. aastal saadud tulud, on 10 korda suurem kui kõigi ühiskonnastatud tootmisriistade ja -vahendite väärtus põllumajanduse kollektiviseerimise ajal.

Nõukogude sotsialistliku omanduse vormide vahel esinevad teatud erinevused. Need erinevused seisnevad tootmisriistade ja -vahendite ühiskonnastamise astmes, selles osatähtsuses, mida kumbki sotsialistliku omanduse vorm NSV Liidu rahvamajanduse arendamisel omab, selles, kes käsutab vara ja millist vara käsutatakse. Erinevused sotsialistliku omanduse vormides peegelduvad ka materiaalsete hüvede jaotamise vormides, kusjuures peetakse tingimata kinni töö järgi jaotamise sotsialistlikust üldprintsiibist.

Riiklik sotsialistlik omandus. Riiklik omandus on tootmisvahendite sotsialistliku ühiskonnastamise kõrgeim aste. See omand on rahva ühisvara. Tal on kogu NSV Liidu rahvamajanduses juhtiv, otsustav osa. Riiklikes ettevõtetes valmistatavat toodangut kasutatakse sotsialist-

liku tootmise laiendamiseks. Riiklikul sotsialistlikul omandil on erikaalu poolest juhtiv koht — tema osaks langeb 91% Nõukogudemaa kõigist tootmisfondidest.

Rahva ühisvarana kuulub riiklik omand kõigile NSV Liidu töötajatele. Nõukogude riik käsutab üldrahvalikku omandit töötajate nimel, nende vahetul osavõtul ja töötajate endi huvides. Riiklikuks sotsialistlikuks omandiks on maa, maapõuevarad, veed, metsad, tehased, vabrikud, kaevandused, murrud, raudtee-, vee- ja õhutransport, pangad, sidevahendid, sovhoosid, remondi- ja tehnikajaamad, samuti kommunaalettevõtted ning põhiline elamufond linnades ja tööstusasulais (NSV Liidu Konstitutsiooni § 6).

NSV Liidu Konstitutsioonis loetletud põhilised tootmisriistad ja -vahendid, samuti ettevõtete toodang ning varumis- ja kaubandusorganisatsioonide käes olevad kaubad moodustavad riikliku omandi ühtse fondi.

Kooperatiiv-kolhooslik sotsialistlik omandus. Kooperatiiv-kolhooslik omandus eeldab põhiliste tootmisvahendite ühiskonnastamist, kusjuures see ühiskonnastamine toimub iga konkreetse kooperatiivse organisatsiooni — põllumajandusliku artelli, tööndusartelli jne. — raames.

Kolhooslik omandus on põhialuseks sotsialistlikule põllumajandusele, mille arengutasemest oleneb tööstuse varustamine toorainega ning kogu elanikkonna varustamine toiduainetega. Seepärast on Nõukogude valitsus, kogu nõukogude rahvas põllumajanduse pidevast arenemisest ning põllumajandusliku tootmise edasisest laienemisest eluliselt huvitatud.

Erinevalt riiklikust, üldrahvalikust omandist ei moodusta kooperatiiv-kolhooslik omand üldrahvalikus ulatuses ühtset fondi, vaid kuulub tavaliselt teatud kolhoosile, kooperatiivsele organisatsioonile. Kuid see ei tähenda, et ei ole mõningaid kolhoosliku omanduse objekte, mis võivad üheaegselt mitmele kolhoosile kuuluda (näiteks kolhoosidevahelised elektrijaamad, põllumajandusliku toodangu töötlemise, ehitusmaterjalide tootmise jt. ettevõtted). Vastupidi, mitme kolhoosi poolt ühtede või teiste ettevõtete ühine ehitamine, kolhoosidevahelised tootmissidemed on üheks tähtsamaks sotsialistliku omanduse kolhoosliku ja üldrahvaliku vormi arendamise ja lähendamise teeks.

Kolhooslikku omandit käsutavad põllumajandusliku

artelli põhikirjaga kindlaksmääratud kompetentsi piirides kolhoosnikute üldkoosolek, kolhoosi juhatus ja esimees.

NSV Liidu Konstitutsiooni § 7 kohaselt kuuluvad kooperatiiv-kolhoosliku omandi hulka kolhooside ja kooperatiivsete organisatsioonide ühiskondlikud ettevõtted koos nende elusa ja eluta inventariga, kolhooside ja kooperatiivsete organisatsioonide poolt toodetavad saadused, samuti nende ühiskondlikud ehitused. Maa on riiklik omand, kuid see kinnistatakse kolhoosidele tasuta ning tähtajata kasutamiseks.

Eriti suurt tähtsust kolhoosliku omanduse ja kolhoosikorra kindlustamisel omab kolhoosidele antud võimalus muretseda endale põllumajandusmasinaid: traktoreid, kombaine ja teisi masinaid. Esmaklassilist tehnikat kasutades võivad kolhoosid veelgi edukamalt võidelda tööviljakuse tõstmise, põllumajandussaaduste tootmise laiendamise ning oma majandusliku võimsuse tugevdamise eest.

Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XXI kongress käsitles sotsialistliku omanduse kolhoosliku ja üldrahvaliku vormi arendamise ja teineteisele lähendamise küsimust. Kongress märkis, et kolhooslik-kooperatiivse omanduse vorm ning riikliku omanduse vorm sulavad tulevikus täielikult ühtseks kommunistlikuks omanduseks. See ei toimu aga korraga. Pealegi pole selleks praegu erilist vajadust, sest kolhooslik-kooperatiivne omandus ja sellel põhinevad kollektiivsed majapidamised pole veel kaugeltki kõiki oma võimalusi ammendanud, vaid aitavad veel kaua edukalt arendada põllumajandust. Praegu on ülesandeks kolhoosliku omanduse edasine tugevdamine, kolhooside ühiskondliku rikkuse edasine suurendamine.

Sotsialistliku omanduse kolhooslik-kooperatiivse ja riikliku vormi ühtesulamine toimub tulevikus sel teel, et riigi aktiivsel abil ja toetusel tõstetakse kolhooslik-kooperatiivse omanduse ühiskonnastamise taset. Ühtse üldrahvaliku omanduse moodustamine loob kommunistliku ühiskonna tootlike jõudude arenemiseks suuremad võimalused, toob kaasa linna ja maa vaheliste oluliste erinevuste kaotamise.

Sotsialistliku omandi kaitse. Nõukogude riik soodustab igati sotsialistliku omanduse arenemist ja tugevnemist ning tagab ühtlasi riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omandi kaitset igasuguste kallalekippumiste eest. Sot-

sialistlikku omandit kaitstakse mitmesuguste nii kasvatuslike ja organisatsiooniliste kui ka sunnivahenditega. Sotsialistliku omandi kaitsel seisavad näiteks nõukogude kriminaalseadused. 1947. aasta 4. juunil andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium seadluse «Kriminaalvastutusest riikliku ja ühiskondliku omandi riisumise eest». Selle seadlusega ühtlustati seadusandlus, mis käsitleb kriminaalvastutust sotsialistliku omandi riisumise eest, ning kehtestati ranged karistused isikutele, kes ohustavad püha ja puutumatut sotsialistlikku omandit — NSV Liidu majandusliku võimsuse ja nõukogude rahva materiaalse heaolu alust.

Suur tähtsus sotsialistliku omandi kaitsmisele on 1958. aasta detsembris NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alustel, samuti NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse alustel. Kinnitatud seadusandluse alustes rõhutatakse, et meie kriminaalseadusandluse ja nõukogude kohtu tegevuse üheks tähtsamaks ülesandeks on nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra, sotsialistliku omandi, kodanike isiku ja õiguste kaitsmine kuritegelike kallaletungide eest, NSV Liidu kodanike kasvatamine nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise, sotsialistlikusse omandisse hoolika suhtumise vaimus.

2. SOTSIALISTLIK MAJANDUSSÜSTEEM. RAHVAMAJANDUSE PLANEERIMINE.

Tutvudes sotsialistliku omandiõigusega, leiame vastuse küsimusele, kellele kuuluvad NSV Liidus tootmisriistad ja -vahendid, kes esineb omandiõiguse kandjana, s. o. kes valdab, kasutab ja käsutab seda omandit. Sotsialistliku majandussüsteemi olemuse lahtimõtestamiseks on peale selle veel vaja vaadata, kuidas ja missugustel põhimõtetel on organiseeritud tootmine ja selle juhtimine, millised on selle tootmise eesmärgid, milline on ühiskondliku tootmise saaduste jaotamise kord.

Sotsialistliku majandussüsteemi põhiline erinevus kapitalistlikust süsteemist seisneb selles, et sotsialistlik majandussüsteem tekkis ja areneb sotsialistliku omandi baasil. Inimese ekspluateerimine inimese poolt on kaotatud

ning sotsialistliku tootmise eesmärgiks on kõigi ühiskonnaliikmete pidevalt kasvavate vajaduste rahuldamine. Töötajate materiaalse taseme tõusu kõige üldistavamaks näitajaks on NSV Liidu rahvusliku tulu kasv. Nõukogude ühiskonna rahvuslik tulu — see on ühiskondliku produkti väärtus, töötajate poolt aasta jooksul toodetud materiaalsete hüvede, tootmisvahendite ja tarbimisvahendite koguväärtus, millest on maha arvatud materiaalsed tootmiskulud (tooraine, kütuse, abimaterjalide jne. väärtus).

Rahvuslik tulu, arvutatuna ühe elaniku kohta, kasvas meie maal 1956. aastaks 1913. aastaga võrreldes 13-kordselt. Sellist rahvusliku tulu kasvu tempot ei tunne ükski kapitalistlik maa. Näiteks Ameerika Ühendriikides kasvas rahvuslik tulu samal ajavahemikul ühe elaniku kohta vähem kui 2-kordseks, Inglismaal ja Prantsusmaal ainult veidi üle 1,6 korra, kõnelemata juba sellest, et üle poole sellest tulust läheb ühiskonna vähemusele — kodanlusele. Kapitalistliku tootmise eesmärgiks on maksimaalse kapitalistliku kasumi saamine. Kapitalistliku kasumi kasvust ja järelikult ka töötajate hulkade ekspluateerimise tugevnemisest annavad tunnistust järgmised arvud. 1937. aastal moodustasid ameerika monopolide tulud (makse maha arvamata) 6,2 miljardit dollarit, 1953. aastal — 38,5 miljardit dollarit, 1955. aastal — 43,4 miljardit dollarit.

NSV Liidu rahvuslik tulu kasvab 1965. aastal 1958. aastaga võrreldes 62—65% ja ületab sõjaeelse, 1940. aasta rahvusliku tulu peaaegu kuuekordselt.

NSV Liidus läheb ligi 75% rahvuslikust tulust kodanike isiklike materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamiseks, ülejäänud osa suunatakse sotsialistliku tootmise laiendamiseks, teaduse ja tehnika arendamiseks ning teisteks ühiskondlikeks vajadusteks, s. o. kasutatakse lõppkokkuvõttes samuti rahva huvides ja heaoluks.

Sotsialistlikke ettevõtteid juhib Nõukogude riik tõeliselt demokraatlikel põhimõtetel, laialdaste töötajate hulkade ja nende ühiskondlike organisatsioonide osavõtul.

Riikliku ettevõtte eesotsas on direktor — Nõukogude riigi esindaja, kes allub ja vastutab majandusliku tegevuse eest vastava riikliku organi ees.

Igas ettevõttes on parteiorganisatsioon, kes kontrollib administratsiooni kogu majanduslikku tegevust. Ametiühinguorganisatsioonid, kes töötavad parteiorganisatsioo-

nide juhtimisel, tõmbavad töötajaid kaasa majanduslikust ülesehitustööst, tootmise planeerimisest ja täiustamisest ning töö ja palga korraldamisest pidevale osavõtmisele, tagades tööstuses, ehitustel, transpordis ja riiklikes põllumajandusettevõtetes pideva tööviljakuse tõusu. Suurt osa iga ettevõtte elus etendavad alaliselt tegutsevad tootmisnõupidamised, millest võtavad osa administratsiooni, partei-, ametiühingu-, komsomoli- ja teiste ühiskondlike organisatsioonide esindajad. Nad arutavad kõiki tähtsamaid tootmisküsimusi ja taotlevad nende õiget lahendamist. Alaliselt tegutsevate tootmisnõupidamiste koosseisu on valitud ligi 7 miljonit töölist ja teenistujat.

Partei ja valitsuse poolt läbiviidud tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamine — majanduspiirkondades rahvamajanduse nõukogude asutamine — soodustab veelgi rohkem töötajate kaasatõmbamist tootmise juhtimisele.

Kolhoosliku omanduse iseärasused määravad ka kolhooside juhtimise organiseerimise spetsiifika, põllumajandusliku artelli kui sotsialistlikku tüüpi ettevõtte tegevuse vormid ja meetodid. Kõiki kolhoosi asju juhib põllumajandusliku artelli liikmete üldkoosolek, mis on kolhoosi kõrgeim juhtimisorgan. Kolhoosi liikmete üldkoosolekul on õigus kinnitada ja muuta oma kolhoosi põhikirja, võtta vastu uusi liikmeid ja heita üksikuid kolhoosnikuid artellist välja, kinnitada artelli sisekorraeeskirjad, töönorme ja tööde hindeid normipäevades, kinnitada kolhoosi tootmisplaane. Tal on õigus määrata NSV Liidu valitsuse määrustega kehtestatud piires kolhoosnikutele saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse plaani ületamise eest lisatasu ning lahendada teisi kolhoosi tegevusega seotud organisatsioonilisi ja majanduslikke küsimusi. Vastavalt põllumajandusliku artelli põhikirjale luuakse kolhoosides üldkoosoleku otsusega teatud fondid, mis kindlustavad kolhoosi tootmistegevust, tugevdavad ta majanduslikku võimsust ning aitavad rahuldada kolhoosnikute sotsiaalseid ja kultuurilisi vajadusi. Selliste fondide hulka kuuluvad jagamatu fond, seemnefond (põhifond ja kindlustusfond ikalduse puhuks), toiduainete fond, puudustkannatajate ja töövõimetute abistamise fond, kolhoosnikute kultuuriliste vajaduste rahuldamise fond jt.

Eriti suur tähtsus on kolhooside jagamatutel fondidel, mis moodustavad kolhoositootmise edasiarendamise ja

kolhooslik-kooperatiivse omanduse üldrahvalikule omandusele järkjärgulise lähenemise majandusliku aluse.

Kolhoosi pidevalt kasvava jagamatu fondi põhiallikaks on käesoleval ajal iga-aastased eraldamised kolhoosi rahalistest tuludest.

Põllumajandusliku artelli operatiivseks ja igapäevaseks juhtimiseks valib üldkoosolek kolhoosi juhatuse ja kolhoosi esimehe, kes on ühtlasi ka juhatuse esimeheks. Juhatus ja esimees annavad aru kolhoosi üldkoosolekule ning on vastutavad tema ees.

Seega juhitakse kolhoosiasju laialdase kolhoosidemokraatia alusel, põllumajandusliku artelli liikmete aktiivsel osavõtul, kes otsustavad organisatsioonilisi ja majanduslikke küsimusi partei- ja nõukogude organite juhtimisel.

Rahvamajanduse planeerimine. Vastandina kapitalistlikule majandussüsteemile areneb sotsialistlik majandussüsteem plaanipäraselt. Rahvamajanduse planeerimise põhimõte tuleneb sotsialistliku omanduse olemusest ja moodustab sotsialistliku majandussüsteemi põhieelise.

NSV Liidu Konstitutsiooni 11. paragrahvis on öeldud: «NSV Liidu majanduslikku elu määrab ja suunab riiklik rahvamajandusplaan ühiskondliku rikkuse suurendamise, töörahva ainelise ja kultuurilise taseme järjekindla tõusu, NSV Liidu sõltumatuse kindlustamise ja ta kaitsevõime tugevdamise huvides.» Rahvamajanduse planeerimine teeb võimatuks kriisid ja tootmise anarhia ning tagab kõigi looduslike ressursside kasutamise ja inimeste täieliku rakendatuse ühiskondlikus tootmises.

Kodanlikus ühiskonnas on planeerimine võimatu eelkõige sellepärast, et seal valitseb tootmisvahendite eraomandus. Maksimaalset kasumit ahnitseva üksiku kapitalisti või monopoli huvid põrkuvad kokku teiste kapitalistide või monopolistlike koondiste huvidega, teiste rahvamajandusharude arenemise huvidega, kus samuti võimutsevad eraomanikud, kes soovivad võimalikult rohkem kasumit saada.

Nii kogu NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaanide kui ka üksikute rahvamajandusharude arendamise plaanide väljatöötamisel lähtutakse Kommunistliku Partei direktiividest, mis määravad kindlaks NSV Liidu arenemise perspektiivid eelseisvaks perioodiks. Rahvamajandusplaani väljatöötamine, konkretiseerimine ja täp-

sustamine on üldrahvalik üritus, mille läbiviimisest võtavad töötajate kollektiivid kõik aktiivselt osa.

Sellest, kuidas töötajad võtavad vahetult ja aktiivselt osa NSV Liidu rahvamajanduse arendamise plaanide väljatöötamisest, annavad tunnistust uue seitsme aasta plaani projekti üldrahvaliku arutamise tulemused. N. S. Hruštšovi ettekande teeside «NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965» arutamise käigus toimus tehastes ja ehitustel, kolhoosides ja sovhoosides, õppeasutustes ja nõukogude asutustes, armee ja sõjalaevastiku väeosades üle 968 000 koosoleku. Nendest koosolekutest võttis osa üle 70 miljoni inimese, märkusi, täiendusi ja ettepanekuid tegi 4 672 000 töötajat. Peale selle saatsid töötajad partei- ja nõukogude organitele, ajalehtede, ajakirjade, raadio- ja televisioonisaadete toimetustele üle 650 000 kirja ja artikli konkreetsete ettepanekute ja märkustega, mis puudutasid seitsme aasta plaani projekti. Paljusid neid ettepanekuid arvestati seitsme aasta plaani kinnitamisel.

Sel teel ettevalmistatud NSV Liidu rahvamajanduse arendamise riikliku plaani projekt esitati arutamiseks ja lõplikuks kinnitamiseks kõrgemale riigivõimuorganile — NSV Liidu Ülemnõukogule.

§ 7. NSV LIIDU KODANIKE ISIKLIK OMAND. ISIKLIKU OMANDI KAITSE NÕUKOGUDE SEADUSTE POOLT.

NSV Liidu kodanike isiklik omand on osa ühiskondlikust rikkusest, mida kodanik saab ühiskonnalt peamiselt sotsialistlikust tootmisest osavõtmise eest, tehases, vabrikus, kolhoosis, asutuses töötamise eest — vastavalt kulutatud töö hulgale ja kvaliteedile. Selle omandi moodustamiseks ja suurendamiseks, mis on inimese poolt kogu ühiskonna heaks tehtud töö tulemuseks, on loodud meil kõige soodsamad võimalused ja tingimused, milliseid pole olnud ega ole üheski ekspluataatorlikus ühiskonnas.

Siinjuures tuleb silmas pidada seda, et inimeste materiaalset ja kultuurilist heaolu ei määra mitte ainult need hüved, mis lähevad nende otsesesse käsutusse töötasu näol ja laiatarbekaupade hindade alandamise tagajärjel. Sotsialistlikus ühiskonnas omandab üha suurema tähtsuse kogu ühiskonna ja eraldi iga inimese materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine ühiskondlike

fondide kaudu (inimestele heakorrastatud elamute andmine, elutarbelise teenindamise parandamine, ühiskondliku toitlustamise organiseerimine, lasteasutuste võrgu laiendamine, rahvahariduse täiustamine, puhkuse organiseerimine, meditsiinilise teenindamise parandamine jne.). Ühiskondlike fondide tähtsus kommunistliku ülesehitustöö käigus kasvab pidevalt, sest see on inimeste materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise tõeliselt kommunistlik viis. Seitsme aasta plaani kohaselt suurenevad riigi kulutused töötajate ühiskondlikuks teenindamiseks 1965. aastal umbes kuni 360 miljardi rublani ja moodustavad ligi 3800 rubla aastas iga töötaja kohta. Peale selle kulutatakse elamute, koolide ning kultuuri-, elukondlike ja tervishoiuasutuste ehitamiseks üle 800 rubla aastas, arvutatuna ühe töötaja kohta.

Tööliste reaalsissetulekud, kaasa arvatud tasuta kooliharidus ja arstiabi, pensionid ning teised riigi arvel toimuvad väljamaksed ja soodustused, samuti tööpäeva lühendamine, on suurenenud revolutsioonieelse ajaga võrreldes umbes 5-kordseks, talupoegade reaalsissetulekud aga umbes 6-kordseks.

Kodanike isikliku omandi õigus on fikseeritud NSV Liidu Konstitutsioonis. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 10. paragrahvile kuuluvad isikliku omandi hulka töötulud ja säästud, elumaja ja koduno abimajapidamine, koduse majapidamise inventar ja tarbeesemed, isikliku tarbimise ja mugavuse esemed.

Nõukogude inimeste isiklikuks omandiks on majad, sajad tuhanded autod, miljonid jalgrattad, televiisorid, raadiod, külmutuskapid, tiibklaverid, pianiinod ja teised koduse majapidamise esemed, isikliku tarbimise ja mugavuse esemed. Töötajate sissetulekute pidevast suurenemisest annab näiteks tunnistust rahaliste säästude kasv. 1958. aastal oli hoiukassades töötajate hoiuseid 84 miljardi rubla väärtuses.

Kodanike isikliku omandi aluseks on sotsialistlik omand, millest ta sõltub. See sõltuvus ilmneb esiteks selles, et isikliku omandi allikaks on kodanike töö sotsialistlikus ühiskondlikus tootmises. Teiseks, sotsialistliku omandi kasvu ja tugevnemisega kasvab ühiskonna rahvuslik tulu, suurenevad töötajate sissetulekud, tekib võimalus üha täielikumalt rahuldada sotsialistliku ühiskonna liikmete materiaalseid ja kultuurilisi vajadusi.

Kodanike isikliku omandi kõrval fikseerib NSV Liidu Konstitutsioon kolhoosipere isikliku omandi õiguse (§ 7). Kolhoosipere omand erineb kodaniku isiklikust omandist tekkimise allikate poolest. Kui kodanike isikliku omandi peaallikaks on nende töö sotsialistlikus tootmises, siis kolhoosipere omand kujuneb neist tuludest, mida kolhoosnikud saavad kolhoosi ühiskondlikust tootmisest osavõtmise eest normipäevade järgi, samuti tuludest, mida nad saavad kolhoosiperele isiklikuks kasutamiseks antud õueaiamaal olevast abimajapidamisest. Kolhoosipere peamiseks sissetulekuallikaks on osavõtt kolhoosi ühiskondlikust tootmisest. Kolhoosipere omandit võivad käsutada ainult kõik kolhoosipere täiskasvanud liikmed koos, mitte aga igaüks neist eraldi.

Kolhoosipere isiklik omand on vaid põllumajandusliku artelli liikmete materiaalse heaolu tõstmise täiendavaks allikaks.

NSV Liidu Konstitutsioon kehtestab kodanike isikliku omandi pärimise õiguse. Pärimise all mõistetakse surnu varanduse üleminekut teistele isikutele — pärijatele.

Pärimisõigust kasutatakse kodanlikus ühiskonnas peamiselt tootmisvahendite ja -riistade erakapitalistliku omanduse säilitamiseks ja kindlustamiseks. Sotsialistlikus ühiskonnas on pärimisõigusel hoopis teine sisu ja tähendus. Pärimise abil garanteerib Nõukogude riik kodanike isikliku omandi õigust, kaitseb surnust mahajäänud perekonna, laste, töövõimetute vanemate huve.

Isikliku omandi pärimise teel ülemineku korda reguleerib käesoleval ajal NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1945. aasta 14. märtsi seadlus «Seadus- ja testamendijärgsetest pärijatest» ja liiduvabariikide tsiviilkoodeksid koos ülalnimetatud seadluse põhjal tehtud muudatustega.

Surnu varandus võib üle minna pärijatele kas seaduse või testamendi alusel. Seaduse järgi (testamendi puudumisel) kuuluvad pärijate hulka lapsed (lapsendatud lastel on ühesugused õigused lihaste lastega), abikaasa, vanemad, vennad ja õed ning teised töövõimetud isikud, kes olid surnu ülalpidamisel vähemalt üks aasta enne pärandaja surma (VNFSV Tsiviilkoodeks, § 418).

Ülalloetletud pärijad jagatakse sõltuvalt pärimisele, s. o. surnu varanduse saamisele kutsumise järjekorrast kolme gruppi. Esimese järjekorra pärijateks on lapsed,

abikaasa, töövõimetud vanemad ja teised töövõimetud isikud, kes olid surnu ülalpidamisel. Teise järjekorra pärijateks on töövõimelised vanemad, kolmanda järjekorra pärijateks aga pärandaja õed ja vennad. Juhul, kui keegi pärandaja lastest sureb enne päranduse avanemist, läheb surnu osa ta lastele (pärandaja lapselastele), viimaste surma puhul aga nende lastele (pärandaja lapse-lapselastele).

Kui on olemas esimese grupi pärijaid, pole teistel pärijatel pärimisõigust. Esimese järjekorra pärijate puudumisel kutsutakse pärimisele teise järjekorra pärijad, nende puudumisel aga kolmanda järjekorra pärijad. Kõigi kolme järjekorra pärijate puudumisel läheb varandus üle riigile. Iga järjekorra piires jagatakse pärandus pärijate vahel võrdseteks osadeks. Erandi moodustab siin surnu abikaasa (mees või naine), kes saab poole kogu varandusest, sest see on abielus üheskoos muretsetud, ning lisaks veel osa varandusest võrdselt teiste pärijatega.

Igal kodanikul on õigus oma varandust testamendiga pärandada, s. o. seadusega kindlaksmääratud vormis anda surma puhuks oma varanduse suhtes kirjaliku korralduse. Testamendijärgseteks pärijateks võivad olla kõik isikud, kes kuuluvad seadusjärgsete pärijate hulka, samuti ka riigiorganid ja ühiskondlikud organisatsioonid.

Testamendiga pärandamine erineb seaduse järgi pärandamisest esiteks selle poolest, et pärandaja võib jagada oma varanduse tema poolt näidatud pärijate vahel ebavõrdsetes osades (alaealisi ega teisi töövõimetuid ei saa neile seadusega ettenähtud osast ilma jätta); teiseks, seadusega ettenähtud pärijate puudumisel võib testamendi tegija anda oma varanduse ükskõik millisele kõrvalisele isikule või riigiorganile ja ühiskondlikule organisatsioonile, näidates ära, mis otstarbeks peab pärandatavat varandust kasutama.

Nagu seadusega kehtestatud pärimise korrast näeme, hoolitseb Nõukogude riik eelkõige abikaasade, alaealiste laste ja pärimisõigust omavate töövõimetute kodanike huvide eest.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 10. paragrahvile kaitseb nõukogude seadus kodanike isikliku omandi õigust, samuti ka kodanike isikliku omandi pärimise õigust. Nii võib kodanik nõukogude organite abil nõuda tagasi oma asja teiselt isikult, kes on selle ebaseaduslikult

endale võtnud, tal on õigus nõuda kahjutasu ükskõik kelle poolt ebaseadusliku tegevusega tekitatud kahju eest, kaitsta oma huve isikute eest, kes takistavad isikliku omandi kasutamist jne. Kodanike isikliku omandi õigust kaitsevad haldus-, tsiviil- ja kriminaalõigus ning teised nõukogude sotsialistliku õiguse harud.

4. juunil 1947 võttis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium vastu seadluse «Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta», millega tunduvalt tõsteti kodanike isikliku omandi vastu toimepandud kuritegude karistusmäära.

Teise kodaniku isiklikule omandile kuritegelikult kallalekippunud isikuid karistatakse kohtuotsuse põhjal pikaajalise vabaduskaotusega. Kodanike isikliku omandi õiguse kehtestamine ja kaitsmine on eredaks näiteks sellest, kuidas Nõukogude riik sotsialismi tingimustes hoolitseb kodanike õiguste eest, nõukogude inimeste materiaalse heaolu pideva tõstmise eest.

§ 8. TÖÖ SOTSIALISTLIKUS ÜHISKONNAS.

Ükski inimühiskond ei saa ilma tööta, materiaalsete hüvede tootmiseta eksisteerida ega areneda. Töö on ühiskonna ja inimese elu aluseks. Kuid erinevates ühiskondades on erinevad töötingimused, inimese töö ühiskondliku organiseerimise erinevad vormid, töötavate inimeste erinev ühiskondlik seisund. Tuhandeid aastaid oli töö töötavate hulkade põhimassile, ekspluateeritavatele inimestele raskeks ja pealesunnitud koormaks. Need, kes oma tööga lõid kõik rikkused, olid kõige hädavajalikumast ilma jäetud, nad kuulusid õigusteta, põlatud ja hüljatud inimeste hulka. Nii oli orjanduslikus ja feodaalühiskonnas. Samasugune on olukord ka kapitalismi tingimustes. Kapitalistlikus ühiskonnas on tööline tootmisriistadest ja -vahenditest ilma jäetud, ta on sunnitud kapitalistile oma tööjõudu müüma, sest tal pole muid elatusallikaid. Oma teoses «Kapital» esitas Marx meeldejääva ja õige pildi töölise olukorrast, kes müüs kapitalistile kõik, mis ta omas — nimelt oma tööjõu. «Endine rahaomanik sammub kapitalistina ees, tööjõu omanik järgneb talle tema töölisena; üks muheleb tähendusrikkalt ja on täis ärilusti, teine on pelglik ja tõrkuv nagu inimene, kes

tõi turule omaenese naha ja kellel ei ole nüüd oodata muud kui selle parkimist.»[1]

Sotsialismi tingimustes saab töö esmakordselt iga ühiskonnaliikme kohuseks. Inimeste tööd organiseeritakse kogu ühiskonna huvides, inimese töö tulemusi kasutatakse aga kodanike ühiskondlike ja isiklike vajaduste rahuldamiseks. Töö ja sotsialism on lahutamatud. See tähendab eelkõige, et sotsialism loodi meie maal tööliste, talupoegade ja nõukogude intelligentsi kangelaslike pingutuste ja tööga. See tähendab, et kommunismi kõrgema faasi ülesehitamine sõltub tööst, selle tootlikkuse kasvust. V. I. Lenin õpetas, et tööviljakus on lõppude lõpuks uue ühiskonnakorra võiduks kõige tähtsam, kõige olulisem.

Sotsialism just selle poolest erinebki kapitalismist, et ta loob piiramatud võimalused ühiskonna tootlike jõudude arenemiseks, võimaldab miljonitel inimestel oma loomingulisi võimeid arendada, mis toimub kogu ühiskonna ja eraldi iga üksiku inimese huvides. Kodaniku töö ja isiklikud võimed määravad tema koha sotsialistlikus ühiskonnas. NSV Liidu Konstitutsiooni 12. paragrahvis on öeldud: «Töö on NSV Liidus iga töövõimelise kodaniku kohuseks ja auasjaks — põhimõttel: «kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma».»

Töös, töösse suhtumises avalduvad kõige selgemalt inimese, sotsialistliku ühiskonna kodaniku kõige paremad omadused. Nõukogude valitsus autasustab tootmistöö eesrindlasi NSV Liidu ordenite ja medalitega, eriti silmapaistnud töötajatele aga antakse sotsialistliku töö kangelase nimetus.

Ainult ajavahemikus 1946. aastast kuni 1957. aasta 7. aprillini autasustati tööteenete eest NSV Liidu ordenite ja medalitega üle 2 160 000 inimese, kusjuures sotsialistliku töö kangelase nimetus anti rohkem kui 7200 inimesele.

Sotsialismi tingimustes säilib veel oluline erinevus vaimse ja füüsilise töö vahel. Kuid ka selles osas on olukord kapitalismiga võrreldes põhjalikult muutunud. Kodanlus kasutab kõiki kultuuri, teaduse ja tehnika saavutusi oma kitsastes klassihuvides. Kapitalistlik tootmissüsteem muudab töölise lihtsaks masina ripatsiks: töölise kultuuriline ja tehniline tase huvitab ettevõtjat vaid seda-

[1] K. Marx, Kapital, I kd., Tallinn, 1953, lk. 158.

võrd, kuivõrd töölise töö on selle ettevõtja rikastumise allikaks.

Uusimate kapitalistlikkude konveieritöö süsteemide rakendamise tulemuseks on töölise ekspluateerimise koletuslik tugevnemine, töölist sunnitakse tegema tohutul hulgal väsitavaid, ühesuguseid tehnilisi pisivõtteid.

Näiteks mõnedes Lääne-Euroopa tehastes on spetsiaalsed seadeldised, mis sunnivad töölisi konveieri kiirele tempole järele jõudma. Tööliste kurnamine on võtnud sellise ulatuse, et paljudes tehastes on loodud «hapnikukambrid»: nendes viibivad nõrkenud töölised teatud aja, et hingata sisse hapnikku ja toibuda. Selline on tüüpiline töölise töö organiseerimine kapitalistlikus ettevõttes.

Kapitalistlik süsteem süvendab lõhet füüsilise ja vaimse töö vahel, toob kaasa vastuolude tugevnemise füüsilist ja vaimset tööd tegevate inimeste vahel.

Sotsialismis need vastuolud on likvideeritud, sest töölisklass, talurahvas ja rahva hulgast pärinev nõukogude intelligents töötavad koos ühiskonna hüvanguks; oluline erinevus füüsilise ja vaimse töö vahel kaob. Uusimate teaduslik-tehniliste saavutuste tootmisse juurutamine ning töölise kultuurilise ja tehnilise taseme pidev tõus kindlustavad tootmiskultuuri ja töötajate kultuurilise taseme tõusu.

Töö sotsialismis pole mitte ainult iga töövõimelise kodaniku kohustuseks ja auasjaks, vaid on ka tema NSV Liidu Konstitutsioonis fikseeritud ja garanteeritud õiguseks.

Sotsialismi tingimustes jaotatakse materiaalseid hüvesid töö järgi, sõltuvalt selle hulgast ja kvaliteedist. «NSV Liidus,» öeldakse NSV Liidu Konstitutsiooni 12. paragrahvis, «teostatakse sotsialismi põhimõtet: «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema töö järgi».»

Sotsialistlikku jaotusprintsiipi teostatakse mitmes vormis: tööliste ja teenistujate palga näol, kolhoosnikute poolt normipäevade järgi saadava töötasu kujul, tööndus-kooperatsiooni artellide liikmete töötasu vormis. Palk on selline töö järgi jaotamise vorm, mille juures tasu maksmine toimub üldriiklikest summadest Nõukogude riigi poolt juba varem kehtestatud suuruses, sõltumatult antud ettevõtte või asutuse tuludest. Kolhoosnikutele makstakse töötasu normipäevade järgi vastavalt antud põllumajandusliku artelli tuludele.

Põhimisteks palgasüsteemideks on tükipalga- ja ajapalgasüsteem. Esineb ka veel täiendav palgasüsteem, nimelt premiaalpalgasüsteem, mida rakendatakse nii tükipalga kui ka ajapalga korral.

Kõige levinum on tükitöötasu, mille puhul arvestatakse palk sõltuvalt vastava kvaliteediga väljatöötatud toodangu hulgast. Sellel palgavormil on omakorda mitu süsteemi: otsese tükipalga, progressiivse tükipalga ja premiaalse tükipalga süsteem. Otsese tükipalga süsteemi puhul arvestatakse palk sõltuvalt väljatöötatud toodangu — toodete — hulgast, kusjuures iga toote väärtus määratakse muutmatute hinnete järgi. Progressiivse tükipalga süsteem seisneb selles, et selle toodangu eest, mis on valmistatud üle normi, tasutakse kõrgemate hinnete järgi. Seda süsteemi kasutatakse praegu võrdlemisi harva.

Premiaalse tükipalga süsteemi juures makstakse teatud kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete näitajate saavutamisel varem kindlaksmääratud riiklike normide alusel täiendavat tasu.

Ajapalgasüsteemi aluseks on töötulemuste arvestamine tööaja kestuse järgi (töötasu esineb tunni-, päeva-, kuupalgamäära kujul).

Seda süsteemi kasutatakse nendel töödel, kus pole võimalik töönorme kehtestada.

Ajapalgasüsteemiga kaasneb preemiate süsteem, kusjuures preemiaid makstakse töös saavutatud teatud näitajate eest.

Ajapalgasüsteemi kuupalga näol rakendatakse enamikule asutuste ja ettevõtete teenistujatele, samuti ka mõnedele tööliste rühmadele.

Iga valmistatud toodanguühiku kohta tükitööhinnete arvestamise ja määramise aluseks on tariifimäärad. Tariifimäärad arvestavad erinevust kvalifitseeritud ja lihtsa töö vahel, raske ja kerge töö vahel; nad stimuleerivad tööliste kvalifikatsiooni tõstmist. Töölistele, kellel on kõrgem kvalifikatsioon (kõrgem kvalifikatsioonijärk), antakse keerulisem töö, mille eest ka vastavalt rohkem tasutakse. Teenistujate töötasu esineb tavaliselt kuupalgasüsteemi vormis. Siin sõltub tasu erinevus tehtava töö mahust ja keerukusest, töötaja kvalifikatsioonist ja staažist.

Tariifimäärad ja palgasüsteemid kinnitatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riikliku Töö- ja Palgaküsimuste Komitee ja teiste riigi-

organite poolt. Nende küsimuste otsustamisel on enamikul juhtudel tarvis ametiühinguorganite (ÜAÜKN-i, ametiühingute keskkomiteede jne.) nõusolekut, eriti tähtsad otsused aga võetakse vastu ühiselt NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riikliku Töö- ja Palgaküsimuste Komitee ja ÜAÜKN Presiidiumi poolt.

Juhtudeks, kui kaldutakse kõrvale normaalsetest töötingimustest, mis olid palgatariifide määramise aluseks, on Nõukogude riik kehtestanud erireeglid. Need reeglid näevad ette ületunnitöö, öötöö (kella kümnest õhtul kuni kella kuueni hommikul), puhke- ja pidupäevadel töötamise eest täiendava tasu maksmise. Palga kaitsmise eesmärgil reglamenteerib nõukogude seadusandlus rangelt neid üksikuid juhte, kui tekib vajadus palgast kinnipidamiseks (näiteks kohtuotsuse põhjal, tagasimaksmata avansi kustutamiseks jne.).

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaaniga on ette nähtud tööliste ja teenistujate palga edasine suurenemine, kusjuures tööpäeva kestus lüheneb, samuti on ette nähtud madalapalgaliste tööliste ja teenistujate minimaalse töötasu tõstmine 270—350 rublalt 500—600 rublani kuus.

Sotsialistlik töö järgi jaotamise printsiip on ka kolhoosnikute töötasu süsteemide aluseks. Kolhoosis jaotatakse kolhoosi rahalised ja naturaalsissetulekud kolhoosnikute vahel vastavalt selle töö kvaliteedile ja hulgale, mida nad on kulutanud põllumajandusliku artelli ühiskondlikus tootmises. Kolhoositootmise arenemise teatud etapil oli normipäev põllumajandusliku artelli liikme poolt kolhoosi ühiskondlikus tootmises kulutatud töö peamiseks mõõduks. Vastavalt põllumajandusliku artelli põhikirjale ning lähtudes kohalikest tingimustest, määrab kolhoosnikute üldkoosolek kindlaks töönormid ja -hinded normipäevades, kusjuures ta arvestab saavutatud tööviljakuse taset, majandis olevat uusimat tehnikat jm.

Praegu, kus kolhoosid on saanud oma käsutusse põllumajandusmasinad, kui nad on organisatsiooniliselt ja majanduslikult veelgi tugevnenud, muutub aktuaalseks kolhoosides töö arvestuse ja töötasu süsteemi edasise täiustamise küsimus. Reas eesrindlikes põllumajanduslikes artellides minnakse näiteks üle kolhoosnikute garanteeritud rahalisele tasule, milleks luuakse rahalised reservfondid. Uued, progressiivsemad töötasuvormid soo-

dustavad tööviljakuse tõusu, toodangu suurenemist arvestatuna iga töötaja kohta, põllumajandusliku tootmise edasiarenemist ning koos sellega kolhoosnikute sissetulekute kasvu.

Kolhoosnikute töö tasustamisel esineb põhitasu ja lisatasu. Põhitasu seisneb põllumajandusliku artelli liikmetele normipäevade eraldamises, mille juures arvestatakse tehtud töö hulka ja kvaliteeti, töötaja kvalifikatsiooni, töö keerukust, tähtsust ja mahukust. Lisatasu antakse põllumajanduslike kultuuride viljakuse ja loomakasvatuse produktiivsuse tõstmise eest ning plaaniliste ülesannete ületamise eest. Kolhoosnikud, kes on saavutanud oma töös kõrgeid näitajaid, saavad peale ettenähtud tasu natuuras või rahas osa nende poolt kolhoosi ühismajandis toodetud üleplaanilisest toodangust.

Sotsialistlik töö järgi jaotamise printsiip, sotsialistlike töösuhete uus iseloom tootmises, töö organiseerimise ja tasustamise sotsialistlikud vormid, töötajate kommunistliku teadlikkuse kasv, nende uus töössesuhtumine tagavad tööstuses ja põllumajanduses tööviljakuse pideva tõusu, meie kommunismi poole sammuva ühiskonna tootlike jõudude arenemise.

III PEATÜKK

NSV LIIDU RIIKLIK KORRALDUS

§ 9. NSV LIIT — PALJURAHVUSELINE SOTSIALISTLIK LIITRIIK.

Nõukogude Liidu riiklikule korraldusele on pühendatud NSV Liidu Konstitutsiooni teine peatükk, mis näitab, kuidas on korraldatud Nõukogude paljurahvuseline sotsialistlik riik.

NSV Liidu riikliku korralduse mõistesse kuulub laialdane küsimuste ring: nõukogude sotsialistlike vabariikide ühtsesse liitriiki ühinemise printsiibid; NSV Liidu ja liiduvabariikide võimkonna piiritlemine ja nende vastastikuste suhete iseloom; autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade õiguslik seisund; liiduvabariikide territooriumi administratiivse jaotuse alused; Nõukogude kodakondsuse ühtsus.

NSV Liidu Konstitutsiooni 13. paragrahvis on öeldud: «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit on liitriik, mis on moodustatud vabatahtliku ühinemise alusel üheõiguslikest nõukogude sotsialistlikest vabariikidest...» NSV Liidu Konstitutsioon tõstab esile NSV Liidu riikliku korralduse kõik tähtsamad tunnused. Esimene tunnus: NSV Liit on *liitriik*. Teine tunnus: see liitriik on moodustatud vabariikide *vabatahtliku* ühinemise alusel. Kolmas tunnus: liitriik on *võrdõiguslike* nõukogude sotsialistlike vabariikide vabatahtlik ühendus.

NSV Liidu Konstitutsiooni teise peatüki järgnevates paragrahvides mõtestatakse need tunnused lähemalt lahti ja konkretiseeritakse.

Nõukogude Liit on oma riiklikult korralduselt liitriik, sotsialistlik föderatsioon (riikide ühendus), mille koosseisus eksisteerivad ja arenevad rahvusriiklikud üksused.

Nõukogude föderatsioon on täiesti uut, sotsialistlikku tüüpi föderatsioon. Ta tekkis Suure Sotsialistliku Oktoob-

rirevolutsiooni tulemusel, mis hävitas kõik rahvusliku rõhumise vormid ja puhastas pinna Venemaa rahvaste vennalikuks koostööks. Nõukogude rahvuspoliitika alused esitati «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonis», mille Rahvakomissaride Nõukogu 2. (15.) novembril 1917 vastu võttis. Deklaratsioon kuulutas välja Venemaa rahvaste võrdsuse ja suveräänsuse, Venemaa rahvaste õiguse vabaks enesemääramiseks kuni lahkulöömiseni ja iseseisvate riikide moodustamiseni, kõigi rahvuslike ja rahvuslik-religioossete privileegide ning kitsenduste tühistamise, Venemaa territooriumil asuvate vähemusrahvuste vaba arenemise.

Nõukogude võimu eksisteerimise esimestest päevadest peale võitles V. I. Lenin visalt igasuguste katsete vastu kas või kõige tühisemalgi määral kitsendada, vähendada üksikute rahvaste õigusi. Ta seisis nõukogude paljurahvuselise riigi loomise eest, mis oleks rajatud kõigi Venemaa rahvaste vabatahtliku ühinemise ja võrdõiguslikkuse printsiipidele. «Meie tahame,» kirjutas V. I. Lenin 1919. aastal Ukraina töölistele ja talupoegadele adresseeritud kirjas, «rahvuste *vabatahtlikku* liitu — niisugust liitu, mis ei võimaldaks mitte mingit ühe rahvuse vägivalda teise üle, — niisugust liitu, mis oleks rajatud kõige täielikumale usaldusele, vennaliku ühtsuse selgele mõistmisele, täiesti vabatahtlikule nõusolekule.»[1]

Leninlik rahvuspoliitika määras kindlaks Kommunistliku Partei ja nõukogude võimu tegevuse iseloomu ja suuna rahvuslike suhete alal, viis rahvusküsimuse täieliku lahendamiseni NSV Liidus. Nõukogude rahvusvabariigid ühinesid vabatahtlikkuse alusel ühtseks liitriigiks kui võrdõiguslikud sotsialistlikud riigid. Kasutades rahvaste koostöö uusi riiklikke vorme, likvideerisid Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus riigi rahvuslike piirkondade endise majandusliku ja kultuurilise mahajäämuse ning saavutasid kõigi Nõukogude paljurahvuselise sotsialistliku riigi koosseisu kuuluvate liiduvabariikide seninägematu poliitilise, majandusliku ja kultuurilise tõusu.

Nõukogude föderatsiooni üheks tähtsamaks iseärasuseks, mis eraldab teda igast kodanlikust föderatsioonist, on see, et nõukogude liitriik on rajatud rahvusliku tunnuse järgi.

Teatavasti elab näiteks Ameerika Ühendriikide territoo-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 267.

riumil, mida formaalselt föderatsiooniks (50 osariigi ühenduseks) nimetatakse, terve rida rahvusi ja rahvusrühmi. Nende hulgas moodustavad neegrid arvuka ja kompaktselt elava elanikkonna osa. Kuid neegritel nagu ka teistel rahvustel pole oma riiklikku organisatsiooni, oma osariiki. Neegritele, kes elavad peamiselt mõnede lõunaosariikide territooriumil, langeb osaks diskrimineerimine, rahvuslik alandus ja tagakiusamine.

Rahvusliku põhimõtte alusel ülesehitatud nõukogude sotsialistlik föderatsioon võimaldab, esiteks, kõiki NSV Liidu rahvaid vahetule riigivalitsemisest osavõtmisele kaasa tõmmata; teiseks, rahvamajanduse ja kultuuri arendamise plaanide väljatöötamisel võimaldab nõukogude föderatsioon arvestada liiduvabariikide rahvuslikke iseärasusi, Nõukogude Liidu rahvaste huve ja tarvidusi; kolmandaks, nõukogude föderatsioon loob avarad võimalused initsiatiivi ülesnäitamiseks, iga liiduvabariigi sisemiste ressursside ärakasutamiseks kogu Nõukogudemaa majandusliku võimsuse tugevdamise huvides.

NSV Liidu kõrgemal riigivõimuorganil — NSV Liidu Ülemnõukogul — on kaks võrdõiguslikku koda: Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu. Kõik liidu- ja autonoomsed vabariigid, samuti autonoomsed oblastid ja rahvusringkonnad valivad saadikuid Rahvuste Nõukogusse. Seega on neil oma esindajad NSV Liidu Ülemnõukogus, kes võtavad osa nii üldriiklike ülesannete kui ka NSV Liidu rahvaste rahvuslikest iseärasustest tekkivate küsimuste lahendamisest.

NSV Liit on suveräänne riik. Riigi suveräänsuse all mõistame riigivõimu täiust, ta iseseisvust ja sõltumatust mis tahes teisest riigist kõigi sise- ja välispoliitika küsimuste lahendamisel. Riigi suveräänsus väljendub riigivõimu õigustes, samuti ka nendes reaalsetes eeltingimustes, mis on olemas nende õiguste teostamiseks[1]. Ühtse

[1] Selliste kapitalistlike riikide, nagu näiteks Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia jt. suveräänsus on tunduvalt õõnestatud sellega, et nad satuvad üha rohkem majanduslikku ja poliitilisse sõltuvusse Ameerika Ühendriikidest. Nende riikide territooriumil asutavad Ameerika Ühendriigid sõjaväebaase, paigutavad sinna oma vägesid, võttes tegelikult nendelt riikidelt võimaluse oma õigusi teostada. Vandenõude ja avalike sõjaliste kallaletungide abil püüavad Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja teised kapitalistlikud riigid likvideerida pärast 2. maailmasõda Aasias ja Aafrikas tekkinud sõltumatute riikide suveräänsust.

TRÜ Raamatukogu

suveräänse liitriigina on NSV Liidul oma konstitutsioon, oma territoorium, mis koosneb liiduvabariikide territooriumist, ühtne Liidu kodakondsus, kõrgemad riigivõimuorganid ja riigivalitsemisorganid, millede tegevus hõlmab kogu NSV Liidu territooriumi, ühtne riigieelarve, ühtne rahasüsteem, ühtsed relvastatud jõud. NSV Liidu seadused on kehtivad kogu riigi territooriumil ja omavad ühesuguse jõu kõikide liiduvabariikide territooriumil.

NSV Liidu võimkonda, volitusi teostavad kõrgemad riigivõimuorganid — NSV Liidu Ülemnõukogu ja NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium — ning riigivalitsemisorganid — NSV Liidu Ministrite Nõukogu, NSV Liidu ministeeriumid ja keskasutused.

Milliseid volitusi, milliseid õigusi omab NSV Liit oma kõrgemate organite näol? NSV Liidu kui liitriigi võimkond on kindlaks määratud NSV Liidu Konstitutsiooni 14. paragrahvis. Nagu näeme sellest paragrahvist, kuuluvad NSV Liidu võimkonda küsimused, mis on seotud Nõukogude riigi välispoliitika teostamise, riigikaitse organiseerimise ja NSV Liidu riikliku julgeoleku kaitsmisega, riikliku korralduse alal tehtavate muudatuste, rahvamajanduse ja kultuuri arendamise ja nõukogude seadusandluse aluste kehtestamisega, samuti NSV Liidu Konstitutsiooni täitmise kontrollimise ja paljude teiste tähtsate Nõukogude Liidu sise- ja välispoliitika küsimustega. Kasutades oma õigusi, tegutsevad NSV Liidu kõrgemad riigivõimuorganid ja riigivalitsemisorganid kogu nõukogude rahva huvides, kõigi võrdõiguslike liiduvabariikide huvides, kes on astunud vabatahtlikkuse alusel ühtse Nõukogude paljurahvuselise sotsialistliku riigi koosseisu.

§ 10. LIIDUVABARIIK — SUVERÄÄNNE NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIK RIIK.

NSV Liit on viieteistkümne nõukogude sotsialistliku vabariigi ühendus, kellest igaüks on suveräänne nõukogude sotsialistlik riik. NSV Liidu Konstitutsioonis on rõhutatud, et «liiduvabariikide suveräänsus on kitsendatud üksnes NSV Liidu Konstitutsiooni 14. paragrahvis näidatud piires. Väljaspool neid piire teostab iga liiduvabariik riigivõimu iseseisvalt. NSV Liit kaitseb liiduvaba-

riikide suveräänseid õigusi» (NSV Liidu Konstitutsioon § 15).

Liiduvabariikidel on kõik suveräänse sotsialistliku vabariigi tunnused ja vajalikud tingimused oma suveräänsete õiguste teostamiseks. Igal liiduvabariigil on oma konstitutsioon, mis on vastavuses NSV Liidu Konstitutsiooniga ja arvestab vabariigi iseärasusi. Neil on oma riigiorganid: vabariigi ülemnõukogu ja ülemnõukogu presiidium, liiduvabariigi ministrite nõukogu, liidulis-vabariiklikud ja vabariiklikud ministeeriumid ja keskasutused, administratiivsete majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogud, oma ülemkohus, kohalikud riigivõimu- ja riigivalitsemisorganid. Vabariigil on oma territoorium, mida ei või muuta ilma tema nõusolekuta. Tal on samuti oma kodakondsus.

Liiduvabariigil on õigus välisriikidega otsesesse suhtlemisse astuda, nendega kokkuleppeid sõlmida ja diplomaatilisi ning konsulaaresindajaid vahetada.[1]

Igal liiduvabariigil võivad olla oma vabariiklikud väekoondised.

Liiduvabariikide võimkonda kuulub vabariiklik seadusandlus töö, perekonna ja abielu küsimustes, tsiviil-, kriminaal-, tsiviilprotsessi ja kriminaalprotsessi koodeksi väljaandmine kooskõlas NSV Liidu seadusandluse alustega.

Liiduvabariik juhib oma riigivõimu- ja riigivalitsemisorganite kaudu rahvamajanduse ja kultuuri arendamist, tagab kodanike materiaalse heaolu ja kultuuritaseme tõusu.

Nõukogude föderatsiooni võrdõigusliku liikmena on liiduvabariigil terve rida eriõigusi: tal on õigus nõuda NSV Liidu Ülemnõukogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumist ja üleliidulise rahvahääletuse (referendumi) läbiviimist. Liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumi esimees on ühtlasi ka NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe asetäitja; liiduvabariigi ministrite nõukogu esimees kuulub NSV Liidu Ministrite Nõukogu koosseisu; liiduvabariigi ülemkohtu esimees on NSV Liidu Ülemkohtu liige. See liiduvabariigi esindus NSV Liidu kõrgemates riigivõimuorganites ja riigivalitsemisorganites kindlustab Nõu-

[1] Ukraina NSV ja Valgevene NSV on koos NSV Liiduga Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni liikmeks. See rõhutab järjekordselt välisriikide poolt tunnustatud liiduvabariikide suveräänseid õigusi.

kogude riigi igapäevases praktilises tegevuses NSV Liidu ja liiduvabariikide vahel pideva tiheda sideme.

Üheks tähtsaks liiduvabariikide suveräänsuse reaalsuse garanteerimise vahendiks on nende õigus vabalt NSV Liidust välja astuda. See õigus kriipsutab alla võrdõiguslike liiduvabariikide ühtseks ja murdumatuks NSV Liiduks ühinemise vabatahtlikku iseloomu.

Nii territooriumi kui ka elanike arvu poolest on kõige suuremaks nõukogude sotsialistlikuks liiduvabariigiks Venemaa Föderatsioon. Tema territoorium moodustab üle $^3/_4$ Nõukogude Liidu territooriumist, see on kaks korda suurem Ameerika Ühendriikide territooriumist ja seitsekümmend korda suurem Suurbritannia territooriumist. Vene NFSV-s elab üle poole kogu Nõukogude Liidu elanikkonnast.

Riiklikult korralduselt on Vene NFSV samuti föderatsioon. Erinevalt NSV Liidust, mille koostisosadeks on suveräänsed liiduvabariigid, kuuluvad Vene NFSV koosseisu autonoomsed vabariigid, autonoomsed oblastid ja rahvusringkonnad. Koos venelastega, kes moodustavad Vene NFSV elanikkonna enamuse, elavad seal kümned teised nõukogude rahvad: baškiirid, tatarlased, kabardiinid, kalmõkid, komid, marid, mordvalased, udmurdid, tšuvašid, jakuudid jt., kes võtavad aktiivselt osa paljurahvuselise sotsialistliku riigi riiklikust, majanduslikust ja kultuurilisest ülesehitustööst.

NSV Liidu riiklik korraldus, nõukogude rahvusriikluse vormid, mis on Nõukogudemaal sotsialistliku ülesehitustöö käigus välja töötatud, on etendanud väga suurt osa uute, sotsialistlike rahvuste kujunemisel, rahvaste sõpruse loomisel ja tugevdamisel. NSV Liidu majanduse ja kultuuri üldise tõusu alusel on arenenud ja areneb ka praegu liiduvabariikide majandus ja kultuur ennenägematus tempos. Piisab sellest, kui märkida, et nõukogude võimu ajal on Kesk-Aasia liiduvabariikides ja Kasahstanis suurtööstuse toodang kasvanud 50-kordseks, Taga-Kaukaasia liiduvabariikides — 30-kordseks.

Näiteks Kasahstan, mis oli üks mahajäänumaid Tsaari-Venemaa ääremaid, on nõukogude võimu ajal muutunud kõrgeltarenenud tööstuse ja mehhaniseeritud sotsialistliku suurpõllumajandusega industriaal-agraarseks nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks. Kui 1910. aastal oli Kasahstanis ainult 18 000 töölist, kes töötasid poolkäsi-

tööstuslikes ettevõtetes, siis 1956. aastal oli siin tööliste ja teenistujate arv kasvanud 2 473 000 inimeseni. Nad töötavad metallurgia-, masinaehitus- ja tekstiilitööstuses ning teistes kõrgelt arenenud tööstuse harudes. 1957. aasta algul oli Kasahhi NSV-s 2712 kolhoosi ja 628 sovhoosi. Teravilja ja tehniliste kultuuride külv on siin 98—99% ulatuses mehhaniseeritud, peaaegu täielikult on mehhaniseeritud teravilja koristamine tohutu suurel, 28 miljoni ha-ni ulatuval territooriumil. Kasahhi NSV põllumajanduse edasiarendamises oli väga suur tähtsus uudis- ja jäätmaade ülesharimisel. Aastail 1954—1956 künti siin üles ligi 20 miljonit ha uusi maid ja asutati 337 sovhoosi.

Tundmatuseni on muutunud vabariigi kultuuriline ilme. Kui Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni eel oli 98% Kasahstani elanikkonnast kirjaoskamatud, siis nüüd on Kasahhi NSV-s ellu viidud üldine seitsmeklassiline haridus. Vabariigi territooriumil on 26 kõrgemat ja 135 keskeriõppeasutust, rida teaduslikke uurimisinstituute, Teaduste Akadeemia ja V. I. Lenini nim. Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia filiaal.

Nüüd on kõikidel NSV Liidu koosseisu kuuluvatel liiduvabariikidel suurtööstus ja kõrgesti mehhaniseeritud põllumajandus, igakülgselt on arenenud sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur.

Viimastel aastatel on partei ja Nõukogude valitsus teostanud terve rea üritusi, mis on suunatud liiduvabariikide õiguste laiendamisele ja nende suveräänsuse kindlustamisele. Liiduvabariiklike organite juhtimisele on antud tuhandeid tööstusettevõtteid, on laiendatud liiduvabariikide õigusi planeerimise ja seadusandliku tegevuse alal.

Nende ürituste elluviimine on kaasa toonud iga liiduvabariigi osatähtsuse suurenemise kommunismi ehitamisel NSV Liidus.

§ 11. NÕUKOGUDE AUTONOOMIA JA SELLE VORMID.

Nõukogude föderatsiooni iseloomulikuks jooneks on tema vormide paindlikkus. Neid vorme kasutatakse iga rahvuse ja rahvusrühma majanduse ja kultuuri arendamiseks. Ühtse liitriigi raames on koos liiduvabariikidega välja arenenud ka teised Nõukogude rahvusriigi korralduse vormid — autonoomne nõukogude sotsialistlik vabariik, rahvuslik autonoomne oblast ja rahvusringkond.

Autonoomia tähendab nende rahvusriiklike üksuste poolt riigivõimu iseseisvat teostamist liiduvabariigi konstitutsiooniga kindlaksmääratud piirides.

Nõukogude rahvuslikul autonoomial on väga suur tähtsus eelkõige sellepärast, et ta võimaldab majanduse ja kultuuri arendamisel arvestada rahvuslikke ja kohalikke elu-olustikulisi tingimusi, võimaldab neid iseärasusi kooskõlastada kogu nõukogude rahva huvidega, kommunistliku ülesehitustöö ülesannetega, ning tugevdab seega NSV Liidu rahvaste sõprust, vastastikust abistamist ja vennalikku koostööd.

Autonoomne nõukogude sotsialistlik vabariik. Autonoomsel vabariigil on nagu liiduvabariigilgi kõik nõukogude sotsialistliku rahvusriigi põhitunnused. Tal on oma konstitutsioon, oma territoorium, mida ilma tema nõusolekuta ei või muuta, oma kodakondsus, oma kõrgemad ja kohalikud riigivõimu- ja riigivalitsemisorganid. Oma territooriumi piires juhib iga autonoomne vabariik rahvamajandust ja kultuuri: kinnitab rahvamajandusplaani ja eelarve, teostab maksu- ja finantspoliitikat, juhib vabariikliku alluvusega tööstus- ja kaubanduslikke ettevõtteid, juhib põllumajandust, kommunaal-, elutarbelise teenindamise ja kultuurihariduslikke asutusi, õppe- ja teaduslikke asutusi jne.

Autonoomse vabariigi iseärasuseks on see, et ta erinevalt liiduvabariigist ei kuulu vahetult NSV Liidu koosseisu, vaid mõne liiduvabariigi koosseisu. Autonoomse vabariigi konstitutsioon peab olema kooskõlas liiduvabariigi konstitutsiooniga ja kinnitatakse liiduvabariigi ülemnõukogu poolt. Iga autonoomset vabariiki, vaatamata ta elanike arvule, esindab vahetult NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogus 11 saadikut, vastava liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumis aga on autonoomne vabariik esindatud presiidiumi esimehe ühe asetäitja näol.

Praegu on NSV Liidus 19 autonoomset vabariiki. Vene NFSV koosseisus on järgmised 15 autonoomset vabariiki: Baškiiri, Burjaadi, Dagestani, Kabardiini-Balkaari, Kalmõki, Karjala, Komi, Mari, Mordva, Põhja-Osseedi, Tatari, Udmurdi, Tšetšeeni-Inguši, Tšuvaši, Jakuudi autonoomne nõukogude sotsialistlik vabariik. Aserbaidžaani NSV koosseisu kuulub Nahhitševani Autonoomne Nõukogude Sotsialistlik Vabariik, Gruusia NSV koosseisu kaks autonoomset vabariiki — Abhaasi ja Adžaari ANSV,

Usbeki NSV koosseisu kuulub Karakalpaki autonoomne vabariik.

Autonoomne oblast. Autonoomne oblast kujutab endast rahvuslikku administratiivset üksust, kus kehtib omavalitsus autonoomse oblasti põhimääruse piires. Iga autonoomse oblasti põhimäärus kinnitatakse liiduvabariigi ülemnõukogu poolt.

Autonoomset oblastit esindab NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogus viis saadikut. Autonoomsed oblastid on Vene Nõukogude Föderatiivses Sotsialistlikus Vabariigis üldreeglina krai — liiduvabariigi territooriumi administratiivse üksuse — koostisosaks.[1] Autonoomse oblasti majanduslikku ja kultuurilist elu juhib oblasti töörahva saadikute nõukogu ja selle poolt valitud täitevkomitee. Riigivõimu- ja riigivalitsemisorganites, kohtus, koolides ja rohkearvulistes kultuurihariduslikes asutustes kasutatakse vastava rahvuse keelt.

Vene NFSV-s on 6 autonoomset oblastit: Adõgee (Krasnojarski krai), Mägi-Altai (Altai krai), Juudi (Primorje krai), Hakassi (Krasnojarski krai), Karatšai-Tšerkessi (Stavropoli krai) ja Tuva autonoomne oblast; Aserbaidžaani NSV-s on Mägi-Karabahhi autonoomne oblast, Gruusia NSV-s Lõuna-Osseedi autonoomne oblast ja Tadžiki NSV-s Mägi-Badahšani autonoomne oblast.

Rahvusringkond. Nagu autonoomne oblast on ka rahvusringkond rahvuslik administratiivne üksus. Rahvusringkondade põhimääruse kinnitab Vene NFSV Ülemnõukogu, sest kõik meie maa rahvusringkonnad paiknevad selle liiduvabariigi territooriumil ning kuuluvad krai või oblasti koosseisu. Iga rahvusringkonda esindab NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogus üks saadik. Riigivõimuorganiks rahvusringkonnas on ringkonna töörahva saadikute nõukogu koos oma täidesaatva organi — täitevkomiteega. Praegu kuuluvad Vene NFSV kraide ja oblastite koosseisu rahvusringkonnad, mis ühendavad Põhja rahvaid: Neenetsi, Taimõri, Jamali Neenetsi, Aga Burjaadi, Ust-Ordõnski Burjaadi, Komi-Permi, Korjaki, Handi-Mansi, Tšuktši ja Evengi rahvusringkond.

Nõukogude rahvusriikluse, samuti riikliku ja rahvusliku administratiivse autonoomia mitmesugused vormid pole

[1] Erandi moodustab Tuva autonoomne oblast, mis allub vahetult Vene NFSV kõrgematele riigivõimu- ja riigivalitsemisorganitele.

ühe või teise rahvuse või rahvusrühma jaoks tardunud, igaveseks jäävad. Teatavasti moodustasid NSV Liidu esialgu neli liiduvabariiki (Vene NFSV, Ukraina NSV, Valgevene NSV ja Taga-Kaukaasia Nõukogude Föderatiivne Sotsialistlik Vabariik), nüüd aga kuulub NSV Liitu 15 võrdõiguslikku liiduvabariiki. Mordva rahvas ühines algul rahvusringkonda, seejärel autonoomsesse oblastisse, praegu aga eksisteerib ja areneb Mordva autonoomne vabariik. Paljud autonoomsed vabariigid on saanud liiduvabariikideks.

Nõukogude riiklik kord on rahvuste tõelise võrdõiguslikkuse ja sõbraliku koostöö eeskujuks. Leninliku rahvuspoliitika elluviimine, rahvaste sõpruse igakülgne tugevdamine, üle 60 rahvuse ja rahvusrühmaga Nõukogude paljurahvuselise riigi ühtsus on üheks otsustava tähtsusega tingimuseks, mis tagab Nõukogude Liidu pideva arenemise kommunismi suunas.

NSV Liidu riikliku ülesehitustöö ning kõigi Nõukogude Liidu rahvuste vahel sõbralike, vennalike sidemete loomise kogemusi kasutavad ulatuslikult rahvademokraatiamaad, kes ehitavad edukalt sotsialismi. Rahvademokraatlikud vabariigid kuulutasid välja rahvaste juriidilise võrdõiguslikkuse ja tõstavad sotsialistliku ülesehitustöö käigus pidevalt nende majanduslikku ja kultuuritaset.

§ 12. LIIDUVABARIIKIDE TERRITOORIUMI ADMINISTRATIIVNE KORRALDUS.

Liiduvabariikide territooriumi administratiivsel korraldusel, s. o. vabariigi territooriumi jagamisel administratiivseteks üksusteks, on vabariigi poliitilisele, majanduslikule ja kultuurilisele elule suur tähtsus. Territooriumi hea administratiivne korraldus võimaldab lähendada riigivõimu- ja riigivalitsemisorganeid rahvale, aitab töörahval vahetult osa võtta nende organite tegevusest. Selle või teise piirkonna majandusliku terviklikkuse, elanikkonna elu-olustikuliste iseärasuste ja geograafilise asendi rangele arvestusele tuginev liiduvabariigi territooriumi administratiivne korraldus soodustab tööstuse ja põllumajanduse edukat arenemist ning kohalike ressursside võimalikult täielikumat kasutamist nii vabariigi kui ka kogu Nõukogudemaa huvides. Liiduvabariikide territooriumi administ-

ratiivne korraldus arvestab ka elanikkonna rahvuslikke iseärasusi.

Meie Nõukogude liiduvabariikide territooriumi administratiivse korralduse põhimõtetel pole midagi ühist Tsaari-Venemaal kehtinud ja praegu kodanlikes riikides kehtiva territooriumi administratiivse jaotusega. Tsaari-Venemaal oli riigi territoorium mehaaniliselt jaotatud kubermangudeks, need aga omakorda maakondadeks ja valdadeks. Seejuures ignoreeriti Venemaa eri piirkondade majanduslikke ja rahvuslikke iseärasusi. Peaülesanne seisnes selles, et sõjalis-poliitiliselt kaitsta mõisnikele ja kodanlusele sobivat ning kasulikku korda ja soodustada elanikkonnalt maksude kogumist. Põhiliselt samu eesmärke teenib ka tänapäeva kodanlike riikide territooriumi administratiivne korraldus.

Nõukogude Liidus on loodud hoopis uus territooriumi administratiivne korraldus, mis vastab täielikult sotsialistliku ülesehitustöö ülesannetele, Nõukogude riigi rahvamajanduse ja kultuuri plaanipärase arendamise ülesannetele. Liiduvabariikides on peamisteks territooriumi administratiivseteks üksusteks krai, oblast ja rajoon. Kõige suurematеks territooriumi administratiivseteks üksusteks on krai ja oblast. Krai erineb oblastist selle poolest, et ta koosseisu kuulub tavaliselt üks või mitu autonoomset oblastit. Krai ja oblast jagunevad rajoonideks. Rajoon kujutab endast terviklikku territooriumi administratiivset üksust, sotsialistliku ülesehitustöö sõlmpunkti maal; rajooni koosseisu kuuluvad külad, mõnel juhul ka töölisalevid ja väiksemad linnad.

Linnad, mis kujutavad endast tööstus- ja kultuurikeskusi, jagunevad sõltuvalt oma tähtsuselt vabariigilise, oblastilise ja rajoonilise alluvusega linnadeks. Näiteks sellised suurlinnad, nagu Leningrad, Sverdlovsk, Novosibirsk, Tšeljabinsk jt. on vabariigilise alluvusega linnad: nad alluvad vahetult Vene NFSV riigiorganitele. Suuremad linnad jagunevad rajoonideks (linnarajoonideks).

Vastavalt iga liiduvabariigi territooriumi administratiivsele korraldusele luuakse kohalikud riigivõimu- ja riigivalitsemisorganid, kohtu- ja prokuratuuriorganid jne. Nõukogudemaal sotsialistliku ülesehitustöö käigus kujunenud territooriumi administratiivne jaotus kujutab endast kindlat, stabiilset territooriumi administratiivsete üksuste süsteemi, mis on äärmiselt vajalik rahvamajanduse plaani-

pärase arendamise riiklikuks juhtimiseks ning majanduslike sidemete loomiseks ja arendamiseks nii administratiivsetes rajoonides endis kui ka administratiivsete rajoonide vahel. Kuid NSV Liidu rahvamajanduse kiire ja pidev areng ning uute tööstuskeskuste tekkimine tingivad real juhtudel territooriumi administratiivsete üksuste muutmist ja uute loomist. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 28. paragrahvile kuulub liiduvabariikide oblastite ja kraide territooriumi administratiivse korralduse küsimuste lahendamine liiduvabariikide kompetentsi.

§ 13. NÕUKOGUDE KODAKONDSUS.

Kodakondsuseks nimetatakse kodaniku kuuluvust teatud riigi juurde.

NSV Liidu Konstitutsioon kehtestab ühtse Liidu kodakondsuse — liiduvabariigi iga kodanik on ühtlasi NSV Liidu kodanik (§ 21). See tähendab, et NSV Liidu Konstitutsiooni ja teiste Nõukogude riigi seadustega kehtestatud ja garanteeritud demokraatlikud õigused ja vabadused on kehtivad iga kodaniku suhtes.

Lähtudes ühtsest Liidu kodakondsusest määravad liiduvabariikide konstitutsioonid, et iga antud vabariigi kodanik on NSV Liidu kodanik ning et kõigi teiste vabariikide kodanikud kasutavad antud vabariigi territooriumil kõiki õigusi võrdselt selle vabariigi kodanikega. Ühtses Liidu kodakondsuses nagu ka teistes nõukogude riikliku korralduse põhimõtetes avaldub eredalt Nõukogude riigi internatsionaalne iseloom. Nõukogude riik tugineb rahvaste vastastikusele lugupidamisele, nende vennalikule koostööle, kõigi NSV Liidu rahvaste võrdõiguslikkuse tunnustamisele.

Kapitalistlikes riikides ei laiene kodakondsus asumaade elanikkonnale — asumaade elanikke nimetatakse erinevalt metropolide elanikest mitte riigi kodanikeks, vaid selle alamateks. Nende suhtes pole kehtivad isegi need formaalsed kodanlik-demokraatlikud õigused ja vabadused, mis on kehtivad kapitalistlike riikide kodanike suhtes.

Nõukogude seadus ei kehtesta mingisuguseid rahvuslikest ja rassilistest motiividest tulenevaid kitsendusi või erandeid NSV Liidu kodakondsusesse vastuvõtmise küsimuses. NSV Liidu kodakondsuse detailne reglementatsioon

on antud Kodakondsuse seaduses, mis vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile 19. augustil 1938 vastu võeti. Selle seaduse järgi kuuluvad NSV Liidu kodanike hulka: 1) kõik isikud, kes 7. novembriks 1917. a., s. o. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevaks, olid endise Vene impeeriumi alamateks ning pole kaotanud Nõukogude kodakondsust; 2) isikud, kes on Nõukogude kodakondsuse omandanud seadusega ettenähtud korras.

Juhul kui vanemad vahetavad kodakondsust, muutub ka alaealiste laste kodakondsus. Laste kodakondsuse küsimus otsustatakse sel puhul järgmiselt: 1) kui vanemad (isa ja ema) muutsid kodakondsust (astusid välisriigi kodakondsusest Nõukogude kodakondsusesse või Nõukogude kodakondsusest välisriigi kodakondsusesse), siis kuni 14-aastased lapsed vahetavad koos vanematega kodakondsust; 2) 14—18-aastaste laste kodakondsuse muutmine on võimalik ainult nende nõusolekul; 3) kui kodakondsuse vahetab üks vanemaist (kas isa või ema), siis 14—18-aastased lapsed omandavad Nõukogude kodakondsuse ainult NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi või liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumi seadluse alusel ja lahkuvad Nõukogude kodakondsusest ainult NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi loal. Vanemate kodakondsuse muutumine pole aluseks nende täisealiste laste kodakondsuse muutmiseks.

Isikud, kes elavad Nõukogude Liidu territooriumil, kuid pole NSV Liidu kodanikud, ja kellel pole ka välisriigi kodakondsust, loetakse kodakondsuseta isikuteks. Kodakondsuseta isikud ei võta osa valimistest ning neid ei saa valida NSV Liidu riigivõimuorganitesse, kuid nad kasutavad teisi NSV Liidu Konstitutsiooniga kehtestatud poliitilisi õigusi.

Nõukogude kodakondsuse võib ära võtta kohus oma otsusega nõukogude seadustes ettenähtud juhtudel või NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium eri seadlusega.

NSV Liidu kodaniku nimetus on kõrge ja austav nimetus, mis annab kodanikule tõeliselt demokraatlikud õigused ja vabadused ning paneb talle kui kommunismi poole sammuva sotsialistliku ühiskonna liikmele teatud kohustused.

IV PEATÜKK

NSV LIIDU RIIGIORGANID

§ 14. NÕUKOGUDE RIIGIORGANITE STRUKTUURI JA TEGEVUSE DEMOKRAATLIKUD PRINTSIIBID.

Nõukogude riigi kõigi organite ja asutuste kogumit laiemas mõttes nimetatakse nõukogude riigiaparaadiks.

Nõukogude riigiaparaat, mis tekkis vana riigimasina purustamise, hävitamise tulemusel, kujutab endast uut, võrreldamatult kõrgemat, tõeliselt demokraatlikku tüüpi riigiaparaati, mis kuulub lahutamatu osana töölisklassi diktatuuri süsteemi. Nõukogude riigiaparaadi aluseks, nagu juba märgitud, on töörahva saadikute nõukogud, mis moodustavad kõik teised nõukogude riigiorganid ja kontrollivad nende tegevust.

Nõukogude riigiaparaadi loojaks on rahvas, ta on rahvaga seotud ja teda kasutatakse selleks, et rahva huvides juhtida kõiki rahvamajandus- ja kultuurialasid, kaitsta kodanike õigusi, kaitsta Nõukogudemaad kapitalistlike riikide kallaletungi korral, pidada võitlust rahu säilitamise eest.

Seoses sellega, et meie ühiskonna majanduslikuks aluseks on sotsialistlik majandussüsteem ning tootmisriistade ja -vahendite sotsialistlik omandus, on riigivalitsemise mõistel meie tingimustes printsipiaalselt erinev sisu ja tähtsus kui kodanlikus ühiskonnas. Valitseda kodanlikus ühiskonnas tähendab teostada ekspluateeritavate hulkade mahasurumise, maksude kogumise, valitsevatele ekspluateerijate klassidele kasuliku ja sobiva korra kindlustamise administratiiv-politseilisi funktsioone.

Töölisklassi diktatuuri tingimustes on riigivalitsemise sisuks eelkõige sotsialistliku ühiskondliku tootmise organiseerimine, teaduse ja tehnika arendamine, tööviljakuse tõusu kindlustamine. Meie tingimustes tähendab valitsemine sotsialistlikus ühiskonnas kultuurilise ja materiaalse elutaseme pidevat tõstmist.

Lähtudes Nõukogude riigi klassiolemusest ning üldistades Nõukogudemaa riikliku ülesehitustöö esimeste aastate kogemusi, töötas V. I. Lenin välja nõukogude riigiaparaadi struktuuri ja tegevuse printsiibid, mis said aluseks Kommunistliku Partei võitlusele maailmas esimese proletaarse riigiaparaadi kindlustamise ja pideva täiustamise eest.

Nõukogude riigiaparaadi struktuuri ja tegevuse tähtsamate printsiipide hulka kuuluvad: rahvahulkade osavõtt riigivalitsemisest, internatsionalism kui riikliku ülesehitustöö praktikas väljenduv rahvaste sõprus, nende koostöö ja täielik võrdõiguslikkus; demokraatlik tsentralism, teaduslik planeerimine, kontroll ja arvestus; sotsialistlik seaduslikkus.

Sotsialistlik demokraatia võimaldab töötajate ja nende ühiskondlike organisatsioonide kõige aktiivsemat ja otsest osavõttu riigivalitsemisest. Teatavasti valitakse riigivõimuorganid — töörahva saadikute nõukogud — rahva poolt. Rahvas saadab nõukogudesse oma parimaid esindajaid, kes väljendavad ta tahet ja otsustavad kõiki keerulisi riigijuhtimise küsimusi. Töörahva saadikute nõukogud juhivad kõigi riigivalitsemisorganite tegevust.

Kuid asi pole mitte ainult selles, mil kombel luuakse ja kellest nõukogude riigiorganid koosnevad, kuigi ka see on väga tähtis Nõukogude riigi demokraatliku olemuse mõistmiseks. Tähtis on ka veel see, et meie riigis võtavad töötajad riigiorganite igapäevasest tegevusest, riigivalitsemisest vahetult osa. Nad võtavad osa tähtsamate seaduseelnõude arutamisest, töötavad mitmesugustes töörahva saadikute nõukogude poolt loodavates komisjonides ja komiteedes, esitavad majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö konkreetsetes küsimustes oma ettepanekuid ajakirjanduse veergudel ja ühiskondlike organisatsioonide koosolekutel, osutavad nõukogude riigiaparaadi ja ametiisikute töös esinevatele puudustele. Nende puuduste kõrvaldamiseks teevad Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus kõik selleks, et arendada kriitikat ja enesekriitikat, eriti altpoolt, töötajatelt tulevat kriitikat, et tõmmata veelgi ulatuslikumalt töötajaid ja ühiskondlikke organisatsioone kaasa Nõukogude riigi valitsemisest vahetule osavõtule.

Proletaarse internatsionalismi printsiip avaldub riigivalitsemise praktikas selles, et on loodud ja arendatakse nõukogude rahvusriikluse mitmesuguseid vorme, et rah-

vustel on oma esindus NSV Liidu kõrgemates riigivõimuorganites, et riigiorganite töösse tõmmatakse kaasa antud territooriumil elavate rahvuste keelt, elu-olu ja kohalikke iseärasusi tundvaid inimesi. Internatsionalismi printsiip võimaldab mitte ainult rahvuslikke iseärasusi arvestada, vaid ka töötajate hulki kaasa tõmmata üldiste ülesannete lahendamisele, see võimaldab rahvaste poolt kogutud kogemusi kasutada üleriiklikus ulatuses, kiirendades sellega kommunistliku ülesehitustöö tempot.

Nõukogude riigiaparaadi organisatsiooniliseks printsiibiks on demokraatlik tsentralism. Selle printsiibi nõudeiks on: a) kõigi nõukogude valimine elanikkonna poolt ning riigivalitsemisorganite moodustamine nõukogude poolt; b) saadikute ja nõukogude aruandlus ja vastutavus valijate ees (saadikute ärakutsumise õigus), samuti täidesaatvate ja korraldavate organite aruandlus nõukogude ees ning nende tegevuse kontrollimine nõukogude poolt; d) üldriiklike küsimuste (planeerimine, arvestus, kontroll) juhtimine ühest keskusest, kusjuures kohalikud asutused alluvad keskasutustele, alamalseisvad riigiorganid kõrgemalseisvatele; e) kõrgemalseisvate organite otsuste kohustuslik täitmine alamalseisvate riigiorganite poolt; f) kahekordse alluvuse süsteem, eriti täidesaatvate ja korraldavate riigiorganite tegevuses.

Nii näiteks rajooni rahvaharidusosakond, mis on kahekordses alluvuses, allub nii rajooni töörahva saadikute nõukogule (horisontaalselt) kui ka oblasti töörahva saadikute nõukogule ja oblasti rahvaharidusosakonnale (vertikaalselt).

Demokraatliku tsentralismi printsiip riigiaparaadi tegevuses ühendab demokraatlikud põhimõtted tsentraliseeritud juhtimisega kõrgemate riigiorganite poolt ning kogu rahvamajanduse ja kultuuri plaanipärase arendamisega, loob tingimused töötajate loova algatusvõime avaldumiseks ning kohalike ressursside ärakasutamiseks üldriiklike plaanide täitmise ja ületamise, sotsialistliku riigi majandusliku võimsuse tugevdamise huvides.

Viimastel aastatel likvideeriti üleliigne tsentralisatsioon riigivalitsemises, laiendati kohalike riigi- ja majandusorganite õigusi, loodi veelgi avaramad võimalused algatusvõime arenemiseks kohtadel. See on kaasa toonud demokraatlike põhimõtete edasise tugevnemise nõukogude riigiaparaadi töös.

Nõukogude riigiaparaadi organisatsiooniliseks ja tegevuse tähtsaks printsiibiks on sotsialistlik seaduslikkus. Juhtides tähelepanu nõukogude aparaadi töös seaduste range täitmise ja riikliku distsipliini hoidmise vajadusele, kirjutas V. I. Lenin: «Nõukogude administratsiooni masin peab töötama täpselt, ausalt, kiiresti. Ta lohakuse pärast ei kannata mitte ainult eraisikute huvid, vaid ka kogu juhtimise asi võtab näiva, petliku iseloomu.» Sotsialistliku seaduslikkuse printsiibist kinnipidamine nõukogude riigiaparaadi töös tähendab eelkõige Nõukogude riigi seaduste ja teiste normatiivsete aktide tingimatut ja täpset täitmist kõigi riigiorganite ja ametiisikute poolt, kodanike seaduslike huvide ja õiguste kaitsmist.

Nõukogude riigiaparaat on üles ehitatud selle organisatsiooni ja tegevust määravate ühtsete printsiipide alusel. Kõik riigiorganid on töölisklassi diktatuuri organid ning neid kasutatakse kommunistliku ülesehitustöö huvides. Riigiaparaadi kõigi lülide ühtsus ei eita, vaid eeldab iga riigiorgani kindlat kohta selles ühtses süsteemis. Selle koha määramise, Nõukogude riigiorganite klassifitseerimise aluseks on nendele organitele NSV Liidu Konstitutsiooni ning liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega antud kompetentsi maht ja iseloom.

Lähtudes kompetentsi mahust ja iseloomust, jaotatakse meie riigiorganid NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kõrgemateks riigivõimuorganiteks, NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kõrgemateks ja keskriigivalitsemisorganiteks, kohalikkudeks riigivõimuorganiteks, kohtu- ja prokuratuuriorganiteks.

§ 15. NSV LIIDU, LIIDU- JA AUTONOOMSETE VABARIIKIDE KÕRGEMAD RIIGIVÕIMUORGANID.

Nõukogude riigiorganite süsteemis kuulub juhtiv koht kõrgematele riigivõimuorganitele — NSV Liidu Ülemnõukogule ja tema poolt valitavale NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumile, liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogudele ja nende poolt valitavatele ülemnõukogude presiidiumidele.

NSV Liidu Ülemnõukogu. NSV Liidu Ülemnõukogu on kogu paljurahvuselise nõukogude rahva suveräänsete õiguste kandja, ta teostab kõiki õigusi, mis on antud Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidule.

NSV Liidu Ülemnõukogu valitakse NSV Liidu kodanike poolt neljaks aastaks üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel. Seoses sellega, et NSV Liit kujutab endast paljurahvuselist sotsialistlikku riiki, koosneb NSV Liidu Ülemnõukogu kahest võrdõiguslikust kojast: Liidunõukogust ja Rahvuste Nõukogust. Nõukogudemaa kõrgema riigivõimuorgani kahekojaline struktuur võimaldab kõige paremini ühendada töötajate üldisi huve rohkearvuliste NSV Liidu rahvuste eriliste, spetsiifiliste huvidega. NSV Liidu Konstitutsiooni kohaselt on mõlema koja valimise korral oma iseärasused. Liidunõukogu valitakse kõigi kodanike poolt sõltumata nende rahvusest normiga üks saadik 300 000 elaniku kohta, Rahvuste Nõukogu aga valitakse NSV Liidu kodanike poolt liidu- ja autonoomsete vabariikide, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade järgi NSV Liidu Konstitutsiooniga kehtestatud normide kohaselt.

NSV Liidu Ülemnõukogu valimised on nõukogude rahva demokraatlike õiguste realiseerimise tähtsaim vorm. Nendel valimistel võtab nõukogude rahvas vahetult osa NSV Liidu kõrgema riigivõimuorgani moodustamisest.

Meie maal on saanud tavaliseks nähtuseks, et valimistest võtab osa peaaegu 100% valijaist. Nii näiteks 16. märtsil 1958 toimunud NSV Liidu Ülemnõukogu valimistel võttis 133 836 325 valijast hääletamisest osa 133 796 091 valijat. Sellist valijate kõrget poliitilist aktiivsust pole üheski kodanlikus riigis kogu ajaloo vältel olnud. Peaaegu kõik valimistest osavõtnud valijad andsid oma hääled kommunistide ja parteitute rahvabloki kandidaatide poolt, demonstreerides sellega oma ühtsust ja monoliitsust Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsusega. Nõukogude riigi kõrgema esindusorgani tõelist rahvalikkust, tema lahutamatut sidet töötajate hulkadega tõendab kujukalt NSV Liidu Ülemnõukogu koosseis. 1958. aastal NSV Liidu Ülemnõukogusse valitud 1378 saadiku hulgas on 614 töölist ja kolhoosnikut, kes töötavad otseselt ettevõtetes või kolhoosides. Üldse on saadikutest üle 60% töö-

lised ja talupojad, ülejäänud on nõukogude haritlaskonna esindajad (insenerid, agronoomid, õpetajad, riigi- ja ühiskonnategelased, sõjaväelased jt.[1]).

NSV Liidu Ülemnõukogu sisemine struktuur, tema töö korraldus, küsimuste arutamise demokraatlik kord — kõige selle eesmärgiks on luua võrdõiguslike kodade tegevuseks, rahva kõrge usaldusega varustatud saadikute loova initsiatiivi avaldamiseks parimad tingimused.

NSV Liidu Ülemnõukogu kumbki koda valib juhataja ja tema neli asetäitjat. Juhatajad juhatavad vastavate kodade istungeid ja jälgivad nende sisekorra reeglite täitmist. NSV Liidu Ülemnõukogu mõlema koja ühiseid istungeid juhatavad Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu juhatajad kordamööda. NSV Liidu Ülemnõukogu uue koosseisu esimesel istungjärgul valivad Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu mandaatkomisjonid, kes kontrollivad saadikute volitusi.

Kojad otsustavad mandaatkomisjonide ettekannete alusel, kas saadikute volitusi tunnustada või valimised tühistada, kui mõne saadiku valimisel on rikutud NSV Liidu Konstitutsiooni ja NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste määrustikku.

Liidunõukogu ja Rahvuste Nõukogu loovad abiorganeid saadikutest koosnevate alaliste ja ajutiste komisjonide näol. Kummagi koja poolt NSV Liidu Ülemnõukogu antud koosseisu kogu volituste ajaks moodustatavate komisjonide hulka kuuluvad seaduseelnõude komisjon, eelarvekomisjon ja välisasjade komisjon. Peale selle moodustab Rahvuste Nõukogu majanduskomisjoni, mis tegeleb rahvamajanduse planeerimise küsimustega, kusjuures ta arvestab igati liiduvabariikide vajadusi. Vajaduse korral võib NSV Liidu Ülemnõukogu määrata uurimis- ja revisjonikomisjone ükskõik millises küsimuses.

NSV Liidu Ülemnõukogu ja ta kodade poolt moodustatud komisjonid etendavad suurt osa NSV Liidu Ülemnõukogu töös. Sõltuvalt neist eesmärkidest ja ülesannetest, milleks nad on loodud, valmistab igaüks neist ette küsimusi, mis tulevad arutusele NSV Liidu Ülemnõukogus tervikuna või ta kodades. Komisjonid on NSV Liidu Ülem-

[1] Võrrelge neid andmeid näiteks Ameerika Ühendriikide Kongressi, Ameerika Ühendriikide kõrgeima riigivõimuorgani koosseisuga. Praegu ei ole Ameerika Ühendriikide Kongressi koosseisus ühtki töölist ega ühtki väikefarmerit. Üle poole kongressi saadikutest on juristid, kes kaitsevad mitmesuguste kompaniide huve, veerand kongressi saadikutest on aga pankurid ja ettevõtjad.

nõukogu või ta kodade abiorganeiks ning seepärast nad iseseisvaid otsuseid vastu ei võta. Oma ülesannete täitmisel võivad komisjonid ministeeriumidelt, keskasutustelt ja ametiisikutelt nõuda vajalikke dokumente ja materjale, mille alusel nad koostavad oma arvamuse ja töötavad välja ettepanekud ning esitavad need NSV Liidu Ülemnõukogule või ta kodadele arutamiseks.

NSV Liidu Ülemnõukogu töö toimub istungjärkude kaupa. Korralised istungjärgud (istungid) kutsub NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium kokku kaks korda aastas. NSV Liidu Ülemnõukogu töö istungjärguline iseloom võimaldab saadikutel istungjärkude vahelisel ajal teha kohapeal, ettevõtetes ja asutustes, sovhoosides ja kolhoosides suurt organisatsioonilist tööd NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seaduste ja otsuste elluviimisel. Ühtlasi võimaldab selline NSV Liidu Ülemnõukogu töökord saadikutel olla oma valijatega tihedas, pidevas kontaktis. Erakorralisi istungjärke kutsub NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium kokku oma äranägemisel või ühe liiduvabariigi nõudmisel.

NSV Liidu Ülemnõukogu peategevus seisneb NSV Liidu seadusandliku võimu teostamises. Iga seadus oma kujunemise protsessis teeb läbi neli staadiumi:

a) seaduseelnõu esitamine NSV Liidu Ülemnõukogule;
b) seaduseelnõu arutamine;
c) seaduse vastuvõtmine;
d) seaduse avaldamine (väljakuulutamine).

Teatud isikute ja organite õigust esitada NSV Liidu Ülemnõukogule arutamiseks seaduseelnõusid ning ettepanekuid kehtivate seaduste muutmiseks või kehtetuks tunnistamiseks nimetatakse seaduste algatamise õiguseks. Seaduste algatamise õigus on NSV Liidu Ülemnõukogu mõlemal kojal, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumil, NSV Liidu Ministrite Nõukogul, NSV Liidu Ülemnõukogu kodade komisjonidel, NSV Liidu Ülemnõukogu saadikutel.

Nõukogudemaal etendavad ühiskondlikud organisatsioonid suurt osa seadusandluse alal küsimuste püstitamisel. Eriti suur tähtsus on NLKP Keskkomitee initsiatiivil. Koos NSV Liidu Ministrite Nõukoguga esitab NLKP Keskkomitee NSV Liidu Ülemnõukogule läbivaatamiseks seaduseelnõusid meie maa kõige elulisemates küsimustes. Selle eredaks näiteks on NLKP Keskkomitee poolt koos NSV Liidu Ministrite Nõukoguga NSV Liidu Ülemnõukogule

läbivaatamiseks esitatud küsimused tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamise, kooli ja elu sidemete tugevdamise ning rahvaharidussüsteemi edasiarendamise kohta.

Tähtsamaid seaduseelnõusid arutatakse laialdaselt töötajate ja ühiskondlike organisatsioonide poolt. Ühiskondlikud organisatsioonid ja kodanikud teevad uute seaduseelnõude ja kehtivate seaduste suhtes hulgaliselt ettepanekuid, parandusi ja täiendusi. Kõiki neid märkusi ja ettepanekuid uuritakse tähelepanelikult, arvestatakse neid ja nende otstarbekuse puhul esitatakse NSV Liidu Ülemnõukogule läbivaatamiseks. Esitatud seaduseelnõu arutatakse Ülemnõukogus kodade eraldi istungeil. Seadus loetakse kinnitatuks, kui see on vastu võetud mõlema koja poolt.

NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud seadused, otsused ja muud aktid avaldatakse «NSV Liidu Ülemnõukogu Teatajas» liiduvabariikide keeltes[1] mitte hiljem kui 7 päeva jooksul pärast nende vastuvõtmist. Tähtsamad nendest aktidest, mida tuleb laiaulatuslikult ja viivitamatult välja kuulutada, avaldatakse ajalehes «Izvestija Sovetov Deputatov Trudjaštšihsja SSSR», vajaduse korral aga võib neid ka raadio kaudu välja kuulutada. NSV Liidu seadused ning NSV Liidu Ülemnõukogu otsused ja teised aktid, mis sisaldavad üldist laadi ettekirjutusi, puudutavad laiemat kodanike, ettevõtete või asutuste ringi, hakkavad kehtima ja nende täitmine on kohustuslik kogu NSV Liidu territooriumil kümnepäevase tähtaja möödumisel pärast nende avaldamist «Izvestijas» või «NSV Liidu Ülemnõukogu Teatajas», kui nendes aktides enestes pole näidatud nende kehtima hakkamise teist tähtaega.

NSV Liidu Ülemnõukogu mitmekülgsest ja viljakast tegevusest annab tunnistust see fakt, et üksnes viimasel ajal on NSV Liidu Ülemnõukogu vastu võtnud rea tähtsaid seadusandlikke akte, mis on suunatud nõukogude demokraatia edasiarendamisele, liidu- ja autonoomsete vabariikide õiguste laiendamisele, NSV Liidu rahvamajanduse ja kultuuri edendamisele. Ainuüksi 1958. aasta detsembris toimunud Ülemnõukogu istungjärgul arutati ja võeti vastu NSV Liidu 1959. aasta riigieelarve seadus, NSV Liidus kooli ja elu sidemete tugevdamise ning rahvaharidussüsteemi

[1] Alates 1. aprillist 1960 avaldatakse nimetatud aktid liiduvabariikide keeltes vahetult liiduvabariikides. Eesti NSV-s avaldatakse need «Eesti NSV Ülemnõukogu Teatajas». (Toimetaja.)

edasiarendamise seadus, NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse aluste kinnitamise seadus, NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse aluste kinnitamise seadus, NSV Liidu Ülemnõukogu otsus aatomi- ja vesinikurelva katsetamise lõpetamise küsimuses ja Berliini küsimuses ning teised tähtsad seadused ja otsused.

Kogu NSV Liidu Ülemnõukogu töös, nii istungjärkude ajal kui ka istungjärkude vahelisel perioodil, kuulub otsustav osa Ülemnõukogu saadikule. NSV Liidu Ülemnõukogu saadikuile on antud laialdased õigused ja ta kannab valijate ees vastutust oma tegevuse eest. Ta võtab osa seaduste ettevalmistamisest komisjonides ning nende arutamisest ja vastuvõtmisest Ülemnõukogu istungitel. Ta võib pöörduda arupärimisega NSV Liidu valitsuse või ministri poole ükskõik millises teda huvitavas küsimuses. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 71. paragrahvile on NSV Liidu valitsus või minister, kelle poole on saadik pöördunud arupärimisega, kohustatud hiljemalt kolme päeva jooksul andma vastavas kojas suulise või kirjaliku vastuse.

NSV Liidu Ülemnõukogu saadiku isik on puutumatu: teda ei või võtta kohtulikule vastutusele ega areteerida ilma NSV Liidu Ülemnõukogu nõusolekuta, istungjärkude vahelisel ajal aga ilma NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nõusolekuta.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal on saadik töötajate hulkade organiseerijaks nende võitluses Ülemnõukogu otsuste elluviimise eest ja tõelise rahvateenrina, töötajate huvide väljendajana peab ta alalist sidet valijatega.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt mõlema koja ühisel istungil järgmises koosseisus: presiidiumi esimees, viisteistkümmend esimehe asetäitjat — igast liiduvabariigist üks —, sekretär ja kuusteistkümmend NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi liiget. Kogu oma tegevusest annab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium aru NSV Liidu Ülemnõukogule.

Kõrgema riigivõimuorganina teostab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium tähtsaid riigifunktsioone, mis on ette nähtud NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvides 49 ja 52—55. Nende hulka kuuluvad kõigepealt ülesanded, mis on seotud NSV Liidu Ülemnõukogu enda tööga: ta määrab

NSV Liidu Ülemnõukogu volituste lõppemisel või ennetähtaegsete valimiste korral uute valimiste tähtaja ning kutsub kokku NSV Liidu Ülemnõukogu korralised ja erakorralised istungjärgud.

NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal vabastab presiidium ametist ja nimetab NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe esildusel ametisse üksikuid NSV Liidu ministreid, kuulutab välja sõjaolukorra sõjalise kallaletungi korral NSV Liidule või vajaduse korral täita rahvusvahelisi lepingukohustusi vastastikuseks kaitseks agressiooni vastu, kinnitab liiduvabariikide koosseisus uute autonoomsete vabariikide ja autonoomsete oblastite moodustamise, reorganiseerib vajaduse korral ministeeriume ja teisi keskasutusi, vabastab ametist ja nimetab ametisse NSV Liidu peaprokuröri ja NSV Liidu Ülemkohtu üksikuid liikmeid. Nendes küsimustes NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal vastuvõetud presiidiumi seadlused kinnitatakse järgmisel NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul.

NSV Liidu Ülemnõukogu annab seadlusi, tõlgitseb kehtivaid NSV Liidu seadusi; korraldab oma algatusel või ühe liiduvabariigi nõudmisel rahvahääletuse (referendumi); tühistab NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja liiduvabariikide ministrite nõukogude määrusi ja korraldusi, kui need ei vasta seadusele; asutab NSV Liidu ordeneid ja medaleid ning määrab kindlaks NSV Liidu aunimetusi; autasustab NSV Liidu ordenite ja medalitega ning annab NSV Liidu aunimetusi; teostab armuandmise õigust; määrab kindlaks sõjaväelisi auastmeid, diplomaatilisi ametiastmeid ja muid spetsiaalseid auastmeid; nimetab ametisse ja asendab uuega NSV Liidu relvastatud jõudude kõrgema juhtkonna; kuulutab välja üld- või osalise mobilisatsiooni, samuti ka üksikutes piirkondades või kogu NSV Liidus sõjaseisukorra NSV Liidu kaitse huvides või ühiskondliku korra ja riikliku julgeoleku kindlustamiseks; täidab funktsioone, mis puudutavad NSV Liidu välissuhteid välisriikidega. Nagu juba varem märgitud, otsustab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium mitmeid NSV Liidu kodakondsuse õigusse puutuvaid küsimusi.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused ja otsused, mis antakse välja ta põhikompetentsi piires, ei vaja mingit kinnitamist. Nende täitmine on kohustuslik kõikidele riigiorganitele, ametiisikutele ja kodanikele.

Liidu- ja autonoomsete vabariikide kõrgemad riigivõimuorganid. Liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogud valitakse nende vabariikide kodanike poolt esindusnormide alusel ja arvulises koosseisus, mis määratakse kindlaks liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonides. Nii näiteks Vene NFSV-s valitakse üks saadik iga 150 000 elaniku kohta, Ukraina NSV-s iga 100 000 elaniku kohta, Usbeki ja Gruusia NSV-s iga 15 000 elaniku kohta, Baškiiri ANSV-s iga 20 000 elaniku kohta jne.[1] Liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogud on ainukesteks vabariigi seadusandlikeks organiteks ja nad teostavad kõiki vabariigile antud õigusi, kuivõrd need õigused ei kuulu teiste, nendele aruandvate riigiorganite kompetentsi.

Erinevalt NSV Liidu Ülemnõukogust on liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogud ühekojalised kõrgemad riigivõimuorganid. Istungite juhatamiseks valivad nad juhataja ja tema asetäitjad. Paljusid liiduvabariigi ülemnõukogu istungitel arutamisele tulevaid küsimusi valmistavad ette mandaatkomisjon, seaduseelnõude komisjon, eelarvekomisjon jt. komisjonid. Komisjonid moodustatakse liiduvabariigi ülemnõukogu saadikutest. Peale selle määrab liiduvabariigi ülemnõukogu, kui ta peab seda vajalikuks, uurimis- ja revisjonikomisjone ükskõik millises küsimuses.

Liiduvabariigi ülemnõukogu presiidium valitakse järgmises koosseisus: liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumi esimees, tema asetäitjad, presiidiumi sekretär ja presiidiumi liikmed.

Liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude kompetents on kindlaks määratud nende vabariikide konstitutsioonides.

Liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude poolt väljaantud seadused, nende presiidiumide seadlused ja otsused on kehtivad antud vabariigi territooriumil. Juhul kui autonoomse vabariigi seadusandlikud aktid lähevad lahku liiduvabariigi seadusandlikest aktidest, on kehtivad selle liiduvabariigi seadusandlikud aktid, mille koosseisu autonoomne vabariik kuulub.

Viimaseil aastail läbiviidud liiduvabariikide õiguste

[1] Eesti NSV Ülemnõukogu valitakse normiga: üks saadik iga 10 000 elaniku kohta. (Toimetaja.)

laiendamine on tõstnud liiduvabariikide kõrgemate riigivõimuorganite osa ja tähtsust liiduvabariikide kõigil eluaaladel.

§ 16. NSV LIIDU, LIIDU- JA AUTONOOMSETE VABARIIKIDE KÕRGEMAD JA KESKRIIGIVALITSEMISORGANID.

Riigivalitsemisorganid moodustatakse riigivõimuorganite poolt, nad annavad riigivõimuorganitele aru ja töötavad viimaste kontrolli all. Riigivalitsemisorganeid nimetatakse veel täidesaatvaiks ja korraldavaiks organeiks, sellepärast et nende ülesandeks on seaduste täitmine (täidesaatev tegevus) ja nendele on antud selleks kõik vajalikud õigused (nende õiguste kasutamine tähendabki korraldavat tegevust). Nad annavad riiklikke akte, millede täitmine on kohustuslik. Nende poolt väljaantavad aktid kui ka kogu valitsemisorganite tegevus peavad põhinema seadustel. Riigivalitsemisorganite ülesandeks on mitmesuguste majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö lõikude igapäevane juhtimine.

NSV Liidu riigivalitsemisorganiteks on NSV Liidu Ministrite Nõukogu, ministeeriumid ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures asuvad keskasutused; liidu- ja autonoomsete vabariikide riigivalitsemisorganiteks on nende vabariikide ministrite nõukogud, ministeeriumid ja keskasutused, samuti administratiivsetes majanduspiirkondades moodustatud rahvamajanduse nõukogud. Kohalike riigivõimuorganite — oblastite, kraide, linnade ja rajoonide töörahva saadikute nõukogude — juurde moodustatakse täitevkomiteed ja täitevkomiteede erialased valitsemisorganid.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu. NSV Liidu riigivalitsemisorganite süsteemis kuulub NSV Liidu Ministrite Nõukogule kui NSV Liidu riigivõimu kõrgemale täidesaatvale ja korraldavale organile peakoht.

Ministrite Nõukogu — NSV Liidu valitsus — moodustatakse NSV Liidu Ülemnõukogu mõlema koja ühisel istungil järgmises koosseisus: Ministrite Nõukogu esimees, Ministrite Nõukogu esimehe esimesed asetäitjad, Ministrite Nõukogu esimehe asetäitjad, NSV Liidu ministrid, riiklike komiteede ja teiste NSV Liidu Konstitutsiooni 70. paragrahvis näidatud keskasutuste juhatajad. NSV Liidu

Ministrite Nõukogu koosseisu kuuluvad ametikoha järgi samuti liiduvabariikide ministrite nõukogude esimehed.

NSV Liidu valitsus teostab kõigi rahvamajandus- ja kultuurialade üldjuhtimist kogu NSV Liidu territooriumil, organiseerib rahvamajanduse rangelt teaduslikku planeerimist, tagab väljatöötatud plaanide ja NSV Liidu riigieelarve täitmist.

NSV Liidu Konstitutsiooni 68. paragrahvi kohaselt NSV Liidu Ministrite Nõukogu ühendab ja suunab NSV Liidu üleliiduliste ja liidulis-vabariiklike ministeeriumide ja teiste temale alluvate asutuste tööd, juhib liiduvabariikide ministrite nõukogude kaudu administratiivsete majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogusid. NSV Liidu Ministrite Nõukogu võtab tarvitusele abinõud ühiskondliku korra kindlustamiseks, riigi huvide ja kodanike õiguste kaitseks; teostab üldist juhtimist välisriikidega suhtlemise alal; määrab kindlaks tegevasse sõjaväeteenistusse kutsumisele kuuluvate kodanike iga-aastased kontingendid; juhib riigi relvastatud jõudude üldist organiseerimist; moodustab vajaduse korral NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures erikomiteesid ja peavalitsusi majandusliku, kultuurilise ja riigikaitselise ülesehitustöö alal.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu annab määrusi ja korraldusi kehtivate seaduste alusel ja täitmiseks ning kontrollib nende täitmist. Tal on õigus liiduvabariikide ministrite nõukogude ja administratiivsete majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogude määruste ja korralduste täitmist seisma panna ja NSV Liidu ministrite käskkirju ja juhendeid tühistada.[1] Tähtsamates riikliku, majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö küsimustes võtavad NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu vastu ühiseid määrusi, mis määravad kindlaks meie maa partei- ja ühiskondlike organisatsioonide ning riigiorganite ülesanded.

---

[1] See asjaolu, et NSV Liidu Ministrite Nõukogu võib liiduvabariikide ministrite nõukogude määrusi ja korraldusi ainult seisma panna, mitte aga neid tühistada, nagu ta seda võib teha NSV Liidu ministrite käskkirjade ja juhenditega, kriipsutab alla liiduvabariikide suveräänseid õigusi. Liiduvabariikide ministrite nõukogude määrusi ja korraldusi, kui need ei vasta üleliidulistele seadustele, võib tühistada ainult NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium (NSV Liidu Konstitutsiooni § 49, punkt f).

Ministeeriumid ja keskasutused. Haldusharude järgi moodustatud riigivalitsemisorganiteks (juhivad üht teatud rahvamajandusharu või kultuuriala) on ministeeriumid, samuti ka keskasutused, komiteed, komisjonid ja peavalitsused, mis tegutsevad ministeeriumi õigustes või moodustatakse vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvile 68.

NSV Liidu ministeeriumid ja keskasutused juhivad neile usaldatud riigivalitsemise ala, annavad oma kompetentsi piirides käskkirju ja juhendeid kehtivate seaduste, samuti ka NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruste ja korralduste alusel ja täitmiseks ning kontrollivad nende täitmist.

Vajaduse tõttu määrata täpselt NSV Liidu ja liiduvabariikide kompetents riigivalitsemise alal jagatakse ministeeriumid üleliidulisteks, liidulis-vabariiklikeks ja vabariiklikeks.

Üleliidulised ministeeriumid juhivad NSV Liidu kompetentsi kuuluvaid riigivalitsemise alasid kogu NSV Liidu territooriumil kas otseselt või nende poolt määratud organite kaudu. Üleliiduliste ministeeriumide hulka kuuluvad: Väliskaubanduse Ministeerium, Merelaevastiku Ministeerium, Teedeministeerium, Keskmise Masinatööstuse Ministeerium, Elektrijaamade Ehitamise Ministeerium, Transpordiehituse Ministeerium.

Liidulis-vabariiklikud ministeeriumid juhivad neile usaldatud riigivalitsemise alasid, mis kuuluvad nii NSV Liidu kui ka liiduvabariigi kompetentsi, tavaliselt samanimeliste liiduvabariikide ministeeriumide kaudu. Nad juhivad otseselt ainult kindlalt piiratud arvu ettevõtteid nimestiku alusel, mille kinnitab NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium. Liidulis-vabariiklike ministeeriumide hulka kuuluvad: Kõrgema ja Kesk-erihariduse Ministeerium, Geoloogia ja Maapõuevarade Kaitse Ministeerium, Tervishoiu Ministeerium, Välisministeerium, Kultuuriministeerium, Riigikaitseministeerium, Sideministeerium, Põllumajanduse Ministeerium, Rahandusministeerium.

Vabariiklikud ministeeriumid luuakse liidu- ja autonoomsetes vabariikides ning nad juhivad neile usaldatud riigivalitsemise alasid, mis tavaliselt kuuluvad ainult vabariigi kompetentsi. Nii näiteks on Vene NFSV-s järgmised vabariiklikud ministeeriumid: Autotranspordi ja Maanteede Ministeerium, Paberi- ja Puidutööstuse Ministeerium, Kommunaalmajanduse Ministeerium, Metsatööstuse

Ministeerium, Haridusministeerium, Jõelaevanduse Ministeerium, Sotsiaalkindlustuse Ministeerium, Ehitusministeerium, Kohtuministeerium.[1]

Nõukogude riigiaparaadi edasisele täiustamisele ning tööstust ja ehitustegevust juhtivate riigivalitsemisorganite struktuuri parandamisele aitasid väga palju kaasa partei ja Nõukogude valitsuse poolt astutud sammud üleminekuks tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise harukondlikult süsteemilt territoriaalse juhtimise süsteemile. Seoses sellega likvideeriti paljud tööstuslikud ministeeriumid, kohtadel aga asutati administratiivsete majanduspiirkondade rahvamajanduse nõukogud.

Liidu- ja autonoomsete vabariikide riigivalitsemisorganid. Liiduvabariigi kõrgemaks täidesaatvaks ja korraldavaks riigivõimuorganiks on selle liiduvabariigi ministrite nõukogu, autonoomses vabariigis aga autonoomse vabariigi ministrite nõukogu.

Liidu- ja autonoomsetes vabariikides on ministeeriumid ja keskasutused, mis on ette nähtud NSV Liidu Konstitutsiooni ning liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega. Liidu- ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogud, ministeeriumid ja keskasutused on korraldatud põhiliselt samadel põhimõtetel nagu vastavad NSV Liidu riigivalitsemisorganidki. Seoses liiduvabariikide õiguste laiendamisega on ministrite nõukogude osatähtsus tunduvalt tõusnud. Neil on suured õigused riiklike, majanduslike ja kultuuriküsimuste iseseisval lahendamisel. Aastail 1954—1956 anti üleliidulisest alluvusest vabariiklikku alluvusse ligi 15 000 tööstusettevõtet. Tunduvalt laiendati vabariiklike organite õigusi planeerimise, kapitaalehituse, põllumajanduse, kaubanduse ning töö- ja palgaküsimuste osas. Nii näiteks kinnitavad liiduvabariikide ministrite nõukogud vabariigis valmistatava tööstustoodangu tootmise ja jaotamise plaanid, määravad kindlaks töötajate arvu ja palgafondi, kinnitavad plaanilised näitajad tervishoiu, hariduse jne. osas.

Rahvamajanduse nõukogude moodustamisega on enamiku tööstusettevõtete ja ehituste juhtimise pearaskus üle kandunud kohtadele. Rahvamajanduse nõukogud, nagu see

[1] Eesti NSV-s on järgmised vabariiklikud ministeeriumid: Autotranspordi ja Maanteede Ministeerium, Kohaliku Majanduse Ministeerium, Haridusministeerium, Siseministeerium ja Sotsiaalkindlustuse Ministeerium. (Toimetaja.)

on fikseeritud NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvis 88a, alluvad vahetult liiduvabariikide ministrite nõukogudele. Rahvamajanduse nõukogud moodustatakse liiduvabariikide valitsuste poolt ja nad juhivad neile alluvaid majandushikke koondisi (näiteks truste), ettevõtteid ja organisatsioone. Rahvamajanduse nõukogud annavad oma kompetentsi piires määrusi ja korraldusi NSV Liidu ja liiduvabariigi seaduste, NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja liiduvabariigi ministrite nõukogu määruste ja korralduste alusel ning nende täitmiseks.

§ 17. KOHALIKUD RIIGIVÕIMUORGANID.

Nõukogude riigi demokratismi üheks eredaks väljenduseks on kohalike riigivõimuorganite korraldus ja tegevuse kord.

Riigivõimuorganiteks kraides, oblastites, autonoomsetes oblastites, ringkondades, rajoonides, linnades ja maa-asulates (staniitsades, külades, huutorites, kišlakkides, auulides) on töörahva saadikute nõukogud.

Kohalikud nõukogud kujutavad endast tähtsat lüli NSV Liidu riigivõimuorganite süsteemi ühtses ahelas. Nagu kõrgemadki riigivõimuorganid valitakse nad töörahva poolt samadel demokraatlikel printsiipidel, s. o. üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel. Kohalikud nõukogud valitakse kaheks aastaks. Kohalike nõukogude valimisringkonnad moodustatakse normide alusel, mis on liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonide ja valimiste määrustikega kindlaks määratud.

Töörahva saadikute nõukogude abiga tõmbab Kommunistlik Partei miljoneid töötajaid kaasa pidevale ja otsustavale riigijuhtimisele. Nii näiteks valiti 1959. aasta veebruaris-märtsis meie kohalikesse nõukogudesse ligi kaks miljonit saadikut, kelledest tublisti üle poole on vahetult tootmisega tegelevad töölised ja kolhoosnikud. Peale saadikute võtab kohalike nõukogude igapäevasest tööst osa laialdane nõukogude aktiiv — kõigi elanikkonna kihtide esindajad —, töötades nõukogude poolt loodud mitmesugustes komisjonides ja komiteedes või abistades neid. Aktivistid, kellel on elukogemusi ja kes tunnevad selle või teise rahvamajandusharu ja kultuuriala konkreetseid töötingimusi, abistavad nõukogudel õigeid otsuseid välja töötada.

Võttes osa nõukogude tegevusest ning lahendades tähtsaid riiklikke ülesandeid, omandavad töölisklassi, talurahva ja nõukogude intelligentsi esindajad riigijuhtimise kogemusi. Nõukogud aitavad kasvatada tõelisi riigitegelasi, kes on võimelised juhtima rahvahulki nende võitluses kommunistliku ülesehitustöö uute edusammude eest.

NSV Liidu Konstitutsiooni ning liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega on kohalikele nõukogudele antud suured õigused. Nad juhivad neile alluvate valitsemisorganite tegevust, kindlustavad riikliku korra kaitset, seaduste täitmist ja kodanike õiguste kaitset, juhivad omal territooriumil majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd, määravad kindlaks kohaliku eelarve, aitavad kaasa Nõukogudemaa kaitsevõimsuse tõstmisele.

Kohalike nõukogude tähtsaks ülesandeks on elanike elukondlike ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine. Nad tegelevad kohaliku tööstuse, elamuehituse, ühiskondliku toitlustamise, kaubanduse, tervishoiu, rahvahariduse jne. arendamisega. Kohalike nõukogude ülesandeks on kolhooside, sovhooside ning remondi- ja tehnikajaamade töö juhtimine.

NSV Liidu kohalikel riigivõimuorganitel on kõik õigused selleks, et lahendada poliitilisi, majanduslikke ja kultuurilisi ülesandeid, mis tulenevad rahvamajanduse ja kultuuri arendamise üldriiklikust plaanist. Oma tegevuses allub alamalseisev võimuorgan, näiteks külanõukogu, kõrgemalseisvale võimuorganile, näiteks rajooni töörahva saadikute nõukogule. Selline alamalseisvate võimuorganite alluvus kõrgemalseisvatele võimaldab kõigi rahvamajandusharude ühtset juhtimist rajooni, oblasti, krai, vabariigi, kogu Nõukogude riigi ulatuses. Koos sellega on kohalikel riigivõimuorganitel võimalus asja edasiviiva initsiatiivi takistamatuks arendamiseks, kommunistliku ülesehitustöö igapäevases praktikas rahvahulkade loova tegevuse rakendamiseks. Kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude istungjärgud kutsutakse kokku mitte harvem kui 4 korda aastas, rajooninõukogude istungjärgud mitte harvem kui 6 korda aastas. Kohalike nõukogude juurde moodustatakse mitmesuguste riikliku tegevuse alade järgi alalised komisjonid, mis koosnevad üldreeglina saadikutest ja tuginevad aktiivile. Alalised komisjonid — kohaliku tööstuse, põllumajandus-, tervishoiu-, rahvaharidus-, eelarve-finants-, kaubanduskomisjon jt. — on suureks abiks nõukogudele

istungjärkude ettevalmistamisel ja nõukogude poolt vastuvõetud otsuste täitmisel. Töörahva saadikute nõukogud võtavad vastu otsuseid ja annavad korraldusi neile NSV Liidu ja liiduvabariigi seadustega antud õiguste piirides.

Kohalike töörahva saadikute nõukogude täidesaatvaiks ja korraldavaiks organeiks on nende poolt valitavad täitevkomiteed. Täitevkomiteed valitakse koosseisus: esimees, tema asetäitjad, sekretär ja liikmed.

Kohalike nõukogude täitevkomiteed juhivad oma territooriumil majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd vastavate nõukogude ja kõrgemalseisvate riigiorganite otsuste alusel. Oma tegevusest annavad töörahva saadikute nõukogude täidesaatvad organid aru nii neid valinud nõukogule kui ka kõrgemalseisva töörahva saadikute nõukogu täidesaatvale organile. Neil on õigus oma kompetentsi piires vastu võtta otsuseid ja anda korraldusi, mis on antud nõukogu territooriumil täitmiseks kohustuslikud. Konkreetsete riikliku tegevuse alade igapäevaseks juhtimiseks moodustavad kohalikud nõukogud täitevkomitee osakonnad ja valitsused. Nii näiteks kuuluvad Vene NFSV kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteede koosseisu järgmised osakonnad: tervishoiuosakond, kommunaalmajanduse osakond, haridusosakond, üldosakond, sotsiaalkindlustuse osakond ja rahandusosakond, samuti järgmised valitsused: autotranspordi ja maanteede valitsus, siseasjade valitsus, kultuurivalitsus, kohaliku ja kütusetööstuse valitsus, ehitusmaterjalide tööstuse valitsus, kaubandusvalitsus ja põllumajanduse valitsus. Lisaks moodustatakse veel plaanikomisjon ja täitevkomitee esimehe juures asuv kaadrisektor.

Rajoonide töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteedes moodustatakse autotranspordi ja maanteede osakond, tervishoiuosakond, kultuuriosakond, haridusosakond, üldosakond, sotsiaalkindlustuse osakond, kaubandusosakond, rahandusosakond, miilitsaosakond või -valitsus, samuti plaanikomisjon ja nõukogu täitevkomitee esimehe juures asuv kaadrisektor.

Nagu osakondade ja valitsuste loetelust näha, tegelevad kohalikud nõukogud ja nende täitevkomiteed väga mitmesuguste küsimustega, mis on seotud rahvamajanduse arendamise ja töötajate vajaduste rahuldamisega. Näiteks nägi Stalingradi Linna Töörahva Saadikute Nõukogu Täitevkomitee 1959. aasta II kvartali tööplaan ette lahendada

järgmised küsimused: linnas seitsme aasta plaani järgi ehitatavate elamute ja kultuuriasutuste paigutus; trustide «Stalingradstroi» ja «Santehstroi» tööst; koolide, ravi- ja lasteasutuste ehitamise käigust; töötajate suvepuhkuse organiseerimisest; kaubandusettevõtete ettevalmistamisest juurvilja ja kartulite massiliseks kohaleveoks; riikliku distsipliini olukorrast ja selle tugevdamise abinõudest ehitusorganisatsioonides; linna heakorrastamisest jne.

Töötajad on alati huvitatud nõukogude riigiaparaadi töö parandamisest ning nad aitavad kõrvaldada puudusi selle tegevuses. See avaldub ka selles, et nõukogude inimesed pöörduvad nii kesk- kui ka kohalike organite poole kirjadega ja avaldustega, milles kritiseerivad üksikuid juhtivaid töötajaid, esitavad olemasolevate puuduste kõrvaldamiseks konkreetseid ettepanekuid ning avaldavad oma arvamust kõigi erinevamate riikliku ülesehitustöö küsimuste kohta. Ühtlasi pöörduvad töötajad nõukogude organite poole kaebustega üksikute nõukogude organite ja nende töötajate ebaõige tegevuse puhul, nende seaduslike huvide rikkumiste üksikute juhtumite puhul. Sotsialistliku seaduslikkuse printsiip, mis on nõukogude korralduse ja tegevuse aluseks, nõuab, et seadusi ja teisi normatiivseid akte täpselt täidaksid nii kodanikud kui ka kõik riigiorganid ja ametiisikud. NLKP Keskkomitee võttis 1958. aasta augustis vastu eri otsuse «Tõsistest puudustest töötajate kirjade, kaebuste ja avalduste läbivaatamisel», milles nõudis kõikidelt kohalikelt ja keskriigiasutustelt, partei-, ametiühingu- ja teistelt ühiskondlikelt organisatsioonidelt selle töö põhjalikku parandamist.

Vastavalt kehtivale korrale võivad töötajad esitada avaldusi ja kaebusi nii kirjalikult kui ka suuliselt (nõukogude riigiasutuse töötaja isiklikul külastamisel). Selleks määratakse kindlad päevad ja kellaajad, millal täitevkomitee esimees, ta asetäitjad ja täitevkomitee liikmed töötajaid vastu võtavad, kusjuures nendest vastuvõtuaegadest tuleb rangelt kinni pidada. Täitevkomiteede esimeeste ja osakonnajuhatajate töö kergendamiseks organiseeritakse nende vastuvõturuumid. Nende vastuvõturuumide töösse tõmmatakse kaasa nõukogude saadikuid, täitevkomiteede liikmeid ja nõukogude aktiviste. Töötajate vastuvõtu ja nende kaebuste lahendamise korraldamise eest kannavad kohalike nõukogude täitevkomiteede esimehed isiklikku vastutust. Kaebuste lahendamiseks on kehtestatud kindlad

tähtajad. Asutus, kus avaldus või kaebus vastu võeti, on kõikidel juhtudel kohustatud avaldajale avalduse või kaebuse läbivaatamise tulemused teatavaks tegema. Töötajate avalduste ja kaebuste vastuvõtmise ja läbivaatamise õige organiseerimine on nõukogude organite kõrge töökultuuri üheks väljenduseks, nõukogude riigiaparaadi tõelise demokratismi üheks avalduseks.

Määratu suur tähtsus kogu kohalike nõukogude töö parandamiseks on NLKP XXI kongressi ajalooliste otsuste elluviimisel. Kongress rõhutas, et meie ühiskonna praegusel arenguetapil suureneb järjest rohkem töörahva saadikute nõukogude osatähtsus, kes peavad kogu oma töö korraldama rahvahulkade aktiivsusele tuginedes, sotsialistliku demokraatia edasise laiendamise, töölisklassi ja talurahva liidu ning meie maa rahvaste sõpruse tugevdamise alusel.

§ 18. NÕUKOGUDE KOHTUSÜSTEEM. NSV LIIDU PROKURATUURIORGANID.

Nõukogude riigiorganite süsteemis omavad kohus ja prokuratuur erilise koha.

Nõukogude kohtu ja nõukogude prokuratuuri organiseerimise ja tegevuse printsiibid on fikseeritud NSV Liidu Konstitutsiooni IX peatükis, samuti NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorraldust käsitlevas seadusandluses ja «Prokuröri järelevalve põhimääruses». Vaatamata kohtu ja prokuratuuri organisatsiooni ja töömeetodite iseärasustele, on nende tegevus väga tihedalt teineteisega seotud: nad täidavad meie riigis sotsialistliku seaduslikkuse ja õiguskorra kindlustamisel ja tugevdamisel ning töötajate kasvatamisel ühiseid ülesandeid.

NSV Liidu Konstitutsiooniga (§ 102) on nõukogude kohtusüsteemile pandud õigusemõistmine. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 1958. aasta detsembris kinnitatud NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse alustes on sotsialistliku õigusemõistmise eesmärgid täpselt lahti mõtestatud. Nii märgitakse paragrahvis 2, et õigusemõistmise ülesandeks NSV Liidus on kaitsta igasuguste rünnete eest NSV Liidu Konstitutsioonis ning liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonides fikseeritud NSV Liidu ühiskondlikku

ja riiklikku korda, sotsialistlikku majandussüsteemi ja sotsialistlikku omandit. Nõukogude õigusemõistmine kaitseb NSV Liidu kodanike poliitilisi, töö- ja elamualaseid ning varalisi õigusi ja huvisid, riiklike asutuste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja muude ühiskondlike organisatsioonide õigusi ja seadusega kaitstavaid huve. Õigusemõistmise ülesandeks NSV Liidus on tagada seaduste täpne ja kõrvalekaldumatu täitmine kõigi asutuste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt. Kohus kasvatab kogu oma tegevusega NSV Liidu kodanikke kodumaale ja kommunismiüritusele ustavuse vaimus, nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise, sotsialistlikku omandisse hoolitseva suhtumise, töödistsipliinist kinnipidamise, riiklikesse ja ühiskondlikesse kohustesse ausa suhtumise, kodanike õiguste, au ning väärikuse ja sotsialistliku ühiselu reeglite austamise vaimus.

Kuidas siis toimub NSV Liidus õigusemõistmine? Nõukogudemaal teostatakse õigusemõistmist: a) kohtuistungeil kodanike, riiklike ettevõtete, asutuste, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide õigusi ja huvisid puudutavate tsiviilasjade arutamise ja lahendamise teel; b) kohtuistungeil kriminaalasjade arutamise ja kuriteo toimepanemises süüdiolevate isikute karistamise teel seaduses ettenähtud karistustega või süütute isikute õigeksmõistmise teel.

NSV Liidu kohtukorralduse seadusandluse alustes on fikseeritud sotsialistliku õigusemõistmise printsiibid. Nendeks printsiipideks on: kodanike üheõiguslikkus seaduse ja kohtu ees; õigusemõistmise teostamine täpses vastavuses seadusega; kõigi kohtute moodustamine valitavuse põhimõttel; asjade kollegiaalne arutamine kõigis kohtutes; kohtunike sõltumatus ja nende ainumine õigusemõistmisel ainult seadusele;[1] emakeelne kohtumenetlus; asjaarutamise avalikkus kõigis kohtutes; süüdistatavale kaitseõiguse tagamine. Need printsiibid iseloomustavad nõukogude kohtusüsteemi tõelist demokratismi ja loovad nõukogude kohtu eesmärkide ja ülesannete teostamiseks tõelisi garantiisid.

[1] Kohtunike sõltumatuse all mõistetakse nende sõltumatust ükskõik missuguste üksikisikute, asutuste ja organisatsioonide mõjust konkreetsete kohtuasjade läbivaatamisel. Selle printsiibi elluviimine võimaldab nõukogude seaduste alusel asjade kõige objektiivsemat ja õiglasemat arutamist.

Nõukogude kohtusüsteem koosneb NSV Liidu kohtutest ja liiduvabariikide kohtutest. NSV Liidu kohtuteks on NSV Liidu Ülemkohus ja sõjatribunalid. Liiduvabariikide kohtuteks on liiduvabariigi ülemkohus, autonoomsete vabariikide ülemkohtud, oblasti-, krai- ja linnakohtud, autonoomsete oblastite ja rahvusringkondade kohtud, rajoonide (linnade) rahvakohtud.

Kohtuorganid jaotatakse esimese ja teise astme kohtuteks. Esimese astme kohtuks nimetatakse kohust, mis arutab asja sisuliselt ja teeb kohtuotsuse. Teise astme kohtuks nimetatakse kohust, mis kontrollib kassatsioonikaebuse või prokuröri protesti alusel esimese astme kohtu otsust. Teise astme kohtud täidavad esimese astme kohtute funktsioone nende kompetentsi kuuluvates asjades.

Kogu nõukogude kohtusüsteemi põhilüliks on rajooni või linna rahvakohus, mis arutab valdavat osa tsiviil- ja kriminaalasjadest.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvidele 105—109 moodustatakse kõik kohtud NSV Liidus valimiste teel.

Rajoonide (linnade) rahvakohtute rahvakohtunikud valitakse rajooni või linna kodanike poolt üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel viieks aastaks. Rajoonide (linnade) rahvakohtute kaasistujad valitakse kaheks aastaks tööliste, teenistujate ja talupoegade üldkoosolekutel nende töö- või elukoha järgi ning sõjaväelaste üldkoosolekutel väeosade järgi. Kohtunikuks ja rahvakaasistujaks võib valida iga valimisõigusliku kodaniku, kes on saanud valimiste päevaks 25-aastaseks. Rahvakaasistujad kasutavad oma kohustuste täitmise ajal kohtus kõiki kohtuniku õigusi. Kohtus oma kohustuste täitmise ajal säilitatakse rahvakaasistujatele — töölistele ja teenistujatele — nende palk põhitöökoha järgi.

Oblasti-, krai-, linnakohtud ning autonoomsete oblastite, rahvusringkondade kohtud valitakse oblastite, kraide, linnade või ringkondade töörahva saadikute nõukogude või autonoomsete oblastite töörahva saadikute nõukogude poolt viieks aastaks. Autonoomsete vabariikide ülemkohtud valitakse autonoomsete vabariikide ülemnõukogude poolt viieks aastaks. Need kohtud tegutsevad nii esimese astme kohtutena nende kompetentsi

kuuluvate asjade arutamisel kui ka teise astme kohtutena rahvakohtute suhtes.

Liiduvabariigi kõrgeimaks kohtuorganiks on liiduvabariigi ülemkohus, mis valitakse liiduvabariigi ülemnõukogu poolt viieks aastaks. Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu kõrgeimaks kohtuorganiks on NSV Liidu Ülemkohus, mis valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. Temale on pandud NSV Liidu kohtuorganite, samuti liiduvabariikide kohtuorganite kohtuliku tegevuse järelevalve seadusega kindlaksmääratud piirides. Seega on kogu nõukogude kohtusüsteem rajatud üldistel demokraatlikel alustel, kõik kohtud on valitavad ja tegutsevad nõukogude seaduste alusel. Kehtiv nõukogude kohtusüsteem näeb ette ühtse ja võrdse kohtu kõikidele kodanikele, sõltumata nende sotsiaalsest, varanduslikust ja teenistuslikust seisundist ning rahvuslikust kuuluvusest. Iga Nõukogude kodanik, kelle varanduslikku, töö- või teisi õigusi ja seaduslikke huvisid on rikutud, võib pöörduda Nõukogude riigilt kaitse leidmiseks vastava kohtu poole. Selleks on tal vaja anda kohtusse hagiavaldus, milles tuleb ära näidata: hageja ja kostja täpne nimi; nende elukoht või alatine töökoht; hagi aluseks olevad faktilised asjaolud; haginõuet põhjendavad tõendid; haginõude olemus («VNFSV tsiviilprotsessi koodeksi» § 76). Kohus, kellele on antud hagiavaldus, arutab seda tavaliselt avalikul kohtuistungil. Hagejal ja kostjal on ühesugused õigused: nad võivad kohtule esitada igasuguseid taotlusi, esitada tõendeid, esineda kohtus, kaevata edasi kohtuotsuse peale jne.

Kodaniku kriminaalvastutusele võtmise puhul garanteerib nõukogude seadus talle reaalsed kaitsevahendid. Nii näiteks esitatakse eeluurimise lõppemisel süüdistatavale tutvumiseks kõik asja materjalid ning talle antakse kätte süüdistuskokkuvõtte ärakiri. Süüdistataval on õigus kaitsele, nagu see on fikseeritud NSV Liidu Konstitutsiooni 111. paragrahvis; ta võib kohtuotsuse peale kõrgema astme kohtule edasi kaevata.

Seaduste täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise üle teostavad kontrolli nõukogude prokuratuuriorganid. «NSV Liidu peaprokurör,» öeldakse NSV Liidu Konstitutsiooni 113. paragrahvis, «teostab kõrgeimat järelevalvet seaduste täpse täitmise üle kõigi ministeeriumide ja neile alluvate asutuste, samuti ka üksikute ametiisikute ja ka

NSV Liidu kodanike poolt.» Peaprokurör ja talle alluvad prokurörid kohtadel peavad õigeaegselt võtma abinõusid tarvitusele igasuguste seaduserikkumiste kõrvaldamiseks. Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 1955. aasta 24. mai seadlusega kinnitatud «Prokuröri-järelevalve põhimäärusele», teostavad prokuratuuriorganid järelevalvet seaduste täitmise üle asutuste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt; samuti teostavad nad järelevalvet seaduste täitmise üle juurdlus- ja eeluurimisorganite (miilitsaorganite) poolt; teostavad järelevalvet kohtuorganite otsuste ja määruste seaduslikkuse ja põhjendatuse üle, seaduslikkusest kinnipidamise üle kinnipidamispaikades.

Nõukogude prokuratuuri ülesanded määravad tema struktuuri printsiibid. Prokuratuur on rajatud rangeima ainujuhtimise alusele ja teda juhib NSV Liidu peaprokurör. Peaprokuröri nimetab ametisse NSV Liidu Ülemnõukogu ja ta annab Ülemnõukogule aru. NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärkude vahelisel ajal on peaprokurör vastutav NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ees. Liidu- ja autonoomsete vabariikide, kraide ja oblastite prokurörid nimetab ametisse peaprokurör, ringkondade, rajoonide ja linnade prokurörid aga nimetab ametisse liiduvabariigi prokurör NSV Liidu peaprokuröri kinnitamisel.

Prokuratuuriorganite süsteemi ülesehituse selline kord vastab sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamise eest peetava võitluse huvidele meie maal. NLKP Keskkomitee ja Nõukogude valitsus on viimasel ajal rida täiendavaid abinõusid tarvitusele võtnud, mis on suunatud NSV Liidu Ülemkohtu ja liiduvabariikide ülemkohtute ning prokuratuuriorganite osa tõstmisele, sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamisele.

Selles suhtes on eriti tähtsad NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 1958. aasta detsembris kinnitatud NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusandluse alused, NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused ning teised NSV Liidu Ülemnõukogu poolt õiguslikes küsimustes vastuvõetud seadused ja otsused, mille kohaselt areneb ka liiduvabariikide seadusandlus. Kõigi nende eesmärgiks on sotsialistliku seaduslikkuse ja õiguskorra edasine tugevdamine, Nõukogude riigi huvide ja kodanike õiguste igakülgne kaitse.

Kõrvuti kohtusüsteemiga, mille ülesandeks on õiguse-

mõistmise teostamine NSV Liidus, kuulub tähtis koht Nõukogude kodanike kasvatamisel kommunistliku moraali vaimus, nõukogude seaduste ja sotsialistliku ühiselu reeglite täitmise vaimus seltsimehelikele kohtutele, rahvamalevatele, töötajate ühiskondlikele organisatsioonidele.

Partei XXI kongressil näidati, et avaliku korra ja julgeoleku tagamise funktsioone peavad peale miilitsa, prokuratuuri ja kohtute täitma ka ühiskondlikud organisatsioonid.

Kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu tingimustes, kui Nõukogudemaal oli veel ekspluataatorlike klasside jäänuseid, kui eksisteeris kapitalistlik ümbrus, mis toetas meie maa sisevaenlaste aktiivset kontrrevolutsioonilist tegevust, oli ühiskondliku korra ja julgeoleku kaitsmine täielikult Nõukogude riigi ja ta organite käes, kes toetusid töötajate alalisele ja ennastsalgavale abile.

Nüüd ei ole Nõukogudemaal vaenulikke klasse. Nõukogude Liidus ei esine poliitiliste kuritegude eest inimeste kohtulikule vastutusele võtmise fakte. See kõneleb nõukogude rahva moraalse ja poliitilise ühtsuse seninägematust tugevnemisest, ta koondumisest Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse ümber.

Kuid ühiskondliku korra rikkumise fakte on meil veel küllalt ning nende vastu on vaja otsustavalt võidelda. Nüüd võivad ühiskondlikud organisatsioonid üha suuremas ulatuses ühiskondliku korra ja sotsialistliku ühiselu reeglite hoidmise küsimusi lahendada, korrarikkujaid korrale kutsuda, õigeaegselt ühiskonnale kahjutoovaid tegusid avastada ja ära hoida, üksikuid kollektiivi liikmeid ümber kasvatada.

V PEATÜKK

NSV LIIDU KODANIKE PÕHIÕIGUSED JA PÕHIKOHUSTUSED

Sotsialismi tingimustes on igal kodanikul reaalsed võimalused oma võimete ja annete arendamiseks ja kasutamiseks. Sotsialistliku ühiskonna, Nõukogude riigi ja üksikisiku huvid langevad ühte põhilises, peamises — püüdluses tugevdada riigi majanduslikku võimsust, arendada teadust ja kultuuri, järjekindlalt tõsta kogu ühiskonna ning koos sellega iga kodaniku materiaalset ja kultuurilist elutaset. Nõukogude inimesed teavad, et Nõukogude riigi majanduse ja kultuuri üldisest tõusust sõltub meie sotsialistliku ühiskonna kodanike, iga perekonna isiklik heaolu ja kultuuriline elutase. NSV Liidu Konstitutsiooni ning liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega väljakuulutatud ja garanteeritud õiguste ja vabaduste tähtsus seisneb selles, et nad loovad tingimused kodanike aktiivseks osavõtuks kõigil majandusliku, riigi-, kultuuri- ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel.

NSV Liidu kodanike põhiõigused ja põhikohustused on esitatud NSV Liidu Konstitutsiooni X peatükis.

Sotsialistlikus ühiskonnas on kõikidel kodanikel võrdsed õigused ning ka võrdsed kohustused ühiskonna ja riigi ees, sel alal ei või olla mingeid privileege ega kitsendusi, mis on seotud sotsiaalse seisundi, rahvusliku kuuluvuse või ametikohaga. Õiguste ja kohustuste võrdsus on üks sotsialistliku demokraatia kõige tähtsam printsiip, mis tuleneb sotsialistliku ühiskondliku ja riikliku korra eelistest. Seda printsiipi võib tegelikult ellu viia ainult töölisklassi diktatuuri tingimustes, sotsialistlikus riigis. Kodanlike konstitutsioonidega väljakuulutatud printsiip kõigi formaalsest võrdsusest seaduse ees tähendab tegelikult valitsevate klasside esindajate täieõiguslikkust, kuna töö-

tava rahva osaks jäävad tegelikult ainult kohustused. Kodanlikus ühiskonnas, nagu kirjutas tuntud prantsuse kirjanik Anatole France, on seadus oma ülevas õigluses ühesugune kõikidele, kuna ta keelab nii vaestel kui ka rikastel «kerjamise, silla all magamise ja leiva varastamise».

Nõukogude kodanike laiaulatuslikud demokraatlikud vabadused ja õigused on Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutuste ja NSV Liidus sotsialismi võidu tulemus.

§ 19. NSV LIIDU KODANIKE PÕHIÕIGUSED JA ÕIGUSTE GARANTIID.

ÕIGUS TÖÖLE.

NSV Liidu Konstitutsioonis fikseeritud õigus tööle on sotsialismi suurimaid saavutusi. See tähendab, et meie maal on likvideeritud tööpuudus ja Nõukogude riik garanteerib kõikidele kodanikele töö ning selle töö hulgale ja kvaliteedile vastava tasu.

Tööpuudus on kapitalistliku ühiskonna nuhtluseks. Tööpuudust käsitleval konverentsil, mis toimus 1959. aasta aprillis Washingtonis, teatati, et praegu on Ameerika Ühendriikides ligi 5 miljonit töötut, 2,5 miljonit töölist töötavad osa töönädalast, Itaalias on 2 miljonit töötut, Lääne-Saksamaal ulatub töötute arv 1,3 miljoni inimeseni. Järelikult juba ainuüksi kolmel kapitalistlikul maal — Ameerika Ühendriikides, Itaalias ja Lääne-Saksamaal — on töötuid üle 8 miljoni inimese. Tööpuudus on hirmus mitte ainult nendele, kes on tööta jäänud, ta tekitab ebakindlust homse päeva suhtes ka nendes, kes veel täna kapitalistlikus ettevõttes töötavad.

Nõukogudemaal on tööpuudus jäädavalt likvideeritud. Kriiside puudumise, kõigi rahvamajandusharude pideva kasvu tagajärjel suureneb NSV Liidus pidevalt töötajate arv. Nõukogude kodanikele tagatakse töö rahvamajanduse plaanipärase arendamise ja tööjõu plaanipärase jaotamise alusel.

Nõukogude inimene ei karda homset päeva. Kus ta ka ei töötaks, kus ta ka ei õpiks — teab ta, et ta töö on

kasuks sotsialistlikule ühiskonnale, et ta võib alati oma võimeid kodumaa heaks rakendada.

Poliitiliste ja majanduslike garantiide kõrval garanteeritakse õigust tööle ka juriidiliselt. Seadusandluse abil reguleerib meie riik suhteid, mis tekivad kodaniku poolt töösaamise õiguse teostamise protsessis (töölevõtmine, teisele tööle üleviimine, palga kindlaksmääramine ja väljamaksmine, tööaja jaotamine ja arvestus, töötaja vallandamine jne.). Üheks tähtsaks juriidiliseks vormiks, milles NSV Liidu kodanikud teostavad oma õigust tööle, on tööleping. Tööleping — see on kokkulepe, mille järgi üks pool — tööline või teenistuja — kohustub tegema teatud tööd, teine pool aga — sotsialistlik ettevõte (asutus või majand) — kohustub maksma tehtud töö eest varem kindlaksmääratud normide järgi tasu vastavalt töö hulgale ja kvaliteedile ning looma töötajale normaalsed töötingimused. Kodanike seaduslike huvide kaitsmise eesmärgil ei tunnista Nõukogude riik kehtivaks, s. o. seaduslikku jõudu omavaks, selliseid töölepingu tingimusi, mis halvendavad töötaja olukorda võrreldes kehtiva seadusandlusega kindlaksmääratud üldiste normidega.

Iga kodanik, kes hakkab tööle riiklikus asutuses või ettevõttes, sõlmib töölepingu. Tööleping loetakse sõlmituks töötaja töölevõtmise momendist.

Iga ettevõtte ja asutuse elus etendab tähtsat osa kollektiivleping. Kollektiivlepingud sõlmitakse administratsiooni ja ametiühingu käitiskomitee vahel ning need määravad kindlaks ettevõtete, asutuste kollektiivide ja administratsiooni vastastikused kohustused. Kollektiivlepingutesse võetakse tingimused, mis on seotud tootmisplaanide täitmisega, sotsialistliku võistluse arendamise alusel toimuva tööviljakuse tõusuga, teaduse ja tehnika uusimate saavutuste rakendamisega; nendes lahendatakse töö organiseerimise, -tasustamise ja -kaitse küsimusi, töötajate elukondlike tingimuste ja kultuurilise teenindamise parandamise küsimusi.

Tööle asumisel esitavad töötajad oma tööraamatu. Tööraamat on tähtsaks dokumendiks, sinna kantakse kõik andmed, mis puudutavad töötaja tööalast tegevust. Kodanik, kes asub esmakordselt tööle, esitab tööraamatu asemel administratsioonile teatise majavalitsuselt või külanõukogult oma viimase tegevuse kohta.

Tööõiguse abil reguleerib Nõukogude riik kõiki küsimusi, mis on seotud töötaja üleviimisega ühelt töölt teisele tööle, mis ei olnud töölepinguga ette nähtud. Teisele tööle — teisele erialale või samale erialale teise ettevõttesse — võib üle viia üldreeglina ainult töötaja ja administratsiooni mõlemapoolsel nõusolekul.[1] Sel juhul kas muudetakse töölepingut või sõlmitakse uus tööleping.

Töötajat võib vallandada ettevõttest või asutusest töötaja enda soovil või administratsiooni initsiatiivil. Omal soovil vallandamise puhul peavad töölised ja teenistujad sellest ettevõtte administratsioonile vähemalt 2 nädalat varem ette teatama.[2]

Nõukogude riik, kaitstes kodanike õigust tööle, on kehtestanud täpse põhjuste loetelu tööliste ja teenistujate vallandamiseks administratsiooni initsiatiivil (näiteks vallandamine ettevõtte või asutuse likvideerimise või koosseisude koondamise tõttu; vallandamine töötaja kõlbmatuse, tema poolt oma töökohustuste süstemaatilise mittetäitmise, kuritegude sooritamise jne. puhul). Kõikidel nendel konkreetsetel juhtumitel võib töötajat vallandada ainult käitiskomitee nõusolekul, kes peab hoolikalt sellise vallandamise motiive ja seaduslikkust kontrollima.

Nõukogude riik, garanteerides kõikidele kodanikele töö, kaitstes õigust tööle, hoolitseb ka töötingimuste parandamise eest. Nõukogudemaal eesrindliku tehnika juurutamise tulemusel ning tänu eriliste töötingimusi tervendavate ja kergendavate ürituste läbiviimisele on täielikult kõrvaldatud rida põhjusi, mis tekitavad tootmises õnnetusjuhtumeid ja kutsehaigusi. Samal ajal aga kasvab kapitalistlikes maades aasta-aastalt tootmistraumatism ja

[1] Seadusega on rangelt kindlaks määratud juhud, millal administratsioon võib erandjuhtumil oma äranägemisel viia töötaja üle ajutiselt teisele tööle. Ajutine üleviimine ilma töötaja nõusolekuta on võimalik näiteks tootmise huvides tähtajaga kuni üks kuu («Tööseaduste koodeksi» § 37[1]), seoses töötaja haigestumisega, samuti seoses naiste rasedusega, kuni nende raseduspuhkusele minekuni. Teisele tööle võib üle viia ka distsiplinaarkaristuse korras (mis on sisekorra reeglites ette nähtud). Sel juhul võib töötaja kuni kolmeks kuuks madalamapalgalisele tööle üle viia või samaks tähtajaks madalamale ametikohale määrata.

[2] See reegel ei kehti noorte spetsialistide kohta. Kõrgema või kesk-eriõppeasutuse lõpetanud isikud peavad töötama määratud kohal vähemalt 3 aastat, tööjõureservide süsteemi õppeasutuse lõpetanu aga vähemalt 4 aastat.

kümned tuhanded töölised hukkuvad õnnetusjuhtumite tagajärjel või jäävad invaliidideks.[1]

Nii NSV Liidu tööstuses kui ka põllumajanduses mehhaniseeritakse töid ja see muutub kergemaks. Revolutsioonieelse Venemaa põllumajanduses moodustasid mehhaanilised jõumasinad ainult 1% kõigist võimsustest. 1956. aasta alguseks aga moodustasid mehhaanilised jõumasinad juba 94% NSV Liidu põllumajanduse kõigist võimsustest. Sotsialistlikus põllumajanduses on peaaegu täielikult mehhaniseeritud peamised, kõige töömahukamad põllumajanduslikud tööd. Seitsme aasta plaaniga kavandatud uue tehnika laialdane juurutamine, kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine kergendavad ja parandavad põhjalikult töötingimusi ja tõstavad tööviljakust. Seitsme aasta plaaniga seatakse ülesandeks tööstuses, põllumajanduses, ehitustel, transpordis, kommunaalmajanduses tootmisprotsesside komplekssе mehhaniseerimise lõpuleviimise alusel likvideerida raske käsitsitöö.

Erilist tähelepanu pööratakse Nõukogudemaal naiste ja alaealiste töötingimustele. Naiste töö on keelatud mõnedel rasketel töödel, täielikult on keelatud kuni 15-aastaste alaealiste kasutamine tootmises. Kuni 16-aastasi alaealisi, rasedaid naisi ja imetajaid emasid ei lubata öötööle. Emade ja laste kaitse edasise parandamise eesmärgil suurendas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium alates 1. aprillist 1956 rasedus- ja sünnituspuhkust 77-lt kalendripäevalt 112 kalendripäevani. Sünnituseelse raseduspuhkuse kestuseks on määratud 56 päeva ja sünnitusjärgseks puhkuseks 56 päeva, kusjuures selle aja eest makstakse toetust.

16—18-aastastele alaealistele on kehtestatud 6-tunniline tööpäev, kusjuures neile tasutakse lühema tööpäeva eest nagu täis tööpäeva eest. 15—16-aastastele alaealistele on kehtestatud 4-tunniline tööpäev.

---

[1] Üksnes 1946. aastal ületas Ameerika Ühendriikide tööstuses surmasaanute, invaliidistunud ja mitmesuguseid vigastusi saanud tööliste arv kahekordselt kõik Ameerika Ühendriikide armee kaotused Teises maailmasõjas aastail 1939—1945, s. o. kolme ja poole sõja-aasta jooksul võitluses Saksamaa ja Jaapaniga langenute, haavatute ja haigestunute arvu. Prantsusmaal põeb 70 000 kaevurit, s. o. iga kolmas kaevur, silikoosi (ränitolmu sissehingamisest tekkinud kopsuhaigust).

Kolhoosides töötavate naiste ja alaealiste töö kaitse huvides kehtestatakse nendele põllumajandusliku artelli liikmete üldkoosolekute poolt väiksem kohustuslik normipäevade miinimum. Rasedatele naistele ja imetavatele emadele antakse kergemat tööd, samuti puhkust, kusjuures puhkuse ajaks säilitatakse nendele pool keskmiselt väljatöötatud normipäevadest.

Nõukogude riigis väljendavad kõik seadused, nende hulgas ka töösuhteid reguleerivad seadused, töölisklassi ja kõigi töötajate tahet. Sellepärast on vaja kontrollida tööseadusandluse täpset ja kõrvalekaldumatut täitmist, on vaja võidelda üksikute seaduslikkuse rikkumise juhtude vastu, mõningate ametiisikute, administratsiooni esindajate juures esineva bürokratismi ja asjaajamise venitamise vastu. Üldjärelevalvet tööseadusandluse täitmise üle teostavad prokuratuuriorganid. Tööseadusandluse, töökaitse ja ohutustehnika täitmise üle kontrolli teostamine on pandud ametiühingutele. Ametiühinguorganid võtavad osa ettevõtetes ja asutustes tekkivate töötülide lahendamisest. Praegu kehtiv töötülide läbivaatamise kord on kindlaks määratud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 31. jaanuarist 1957, millega kinnitati «Töötülide läbivaatamise korra põhimäärus».

Töötülide läbivaatamiseks luuakse asutustes ja ettevõtetes töötülide komisjonid, kuhu kuulub võrdne arv administratsiooni ja käitiskomitee esindajaid. Poolte (administratsiooni ja ametiühinguorganisatsiooni esindajate) kokkuleppel vastuvõetud otsuste peale võib asjasthuvitatud isik käitiskomiteele edasi kaevata. Käitiskomitee on kohustatud avalduse seitsme päeva jooksul läbi vaatama. Kui töötaja ei nõustu käitiskomitee poolt töötüli kohta tehtud otsusega, siis võib ta kümne päeva jooksul, arvates käitiskomitee otsuse kättesaamisest, rahvakohtu poole pöörduda. Nõukogude kohtud on kohustatud töötülide asju läbi vaatama seitsme päeva jooksul arvates nende esitamisest, ebaõige vallandamisega seotud asju aga 5 päeva jooksul. Seega on Nõukogudemaal loodud kõik tingimused konkreetsete töötülide õiglaseks lahendamiseks ning selleks, et kiiresti taastada kodanike seaduslikud õigused, mis tulenevad konstitutsioonis ettenähtud õigusest tööle.

NSV Liidu Konstitutsiooniga väljakuulutatud ja garanteeritud õigus tööle kehtib täies ulatuses ja ühtemoodi kõikide NSV Liidu kodanike — tööliste, teenistujate ja

kolhoosnikute — suhtes. Kolhoosnikute ja kolhooside vahelised töösuhted tekivad antud isiku astumisega põllumajanduslikku artelli ning neid suhteid reguleeritakse artelli üldkoosoleku poolt kinnitatud põhikirja ja sisekorra reeglitega. Kolhoosi liikmeks oleku õigus on kõigil kodanikel, kes on saanud 16-aastaseks ja kes soovivad kolhoosi ühismajandi tööst osa võtta. Isikud, kes soovivad kolhoosi astuda, peavad vastavalt põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjale tegema kolhoosi juhatusele sellekohase avalduse (suuliselt või kirjalikult). Kolhoosi liikmeks vastuvõtmise küsimuse otsustab kolhoosnikute üldkoosolek. Töötülid, mis võivad tekkida üksikutel juhtudel töönormide, tööde jaotamise, normipäevadele väljamakstava tulude suuruse jms. kindlaksmääramise puhul, vaatavad läbi kolhoosi juhatus ja üldkoosolek. Kolhoosi juhtimise organite otsuste peale võib edasi kaevata rajooni täitevkomiteele. Kolhoosi liige, kui ta pole nõus temale arvestatud normipäevadega, või kui talle on kolhoosis töötamise tagajärjel tekitatud kahju, võib pöörduda nende asjade lahendamiseks nõukogude rahvakohtu poole.

ÕIGUS PUHKUSELE.

Õigus puhkusele kuulub NSV Liidu Konstitutsiooniga väljakuulutatud Nõukogude kodanike põhiõiguste hulka. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsiooni 119. paragrahvile kindlustatakse õigus puhkusele: a) töölistele ja teenistujaile seitsmetunnilise tööpäeva kehtimapanekuga ja tööpäeva lühendamisega kuue tunnini real kutsealadel, kus on rasked töötingimused, ja nelja tunnini tsehhides, kus on eriti rasked töötingimused; b) töölistele ja teenistujatele iga-aastase palgalise puhkuse kindlaksmääramisega koos palga säilitamisega; c) laialdase sanatooriumide, puhkekodude ja klubide võrgu töörahvale kasutada andmisega.[1]

Tööpäeva pikkus on kapitalistliku ühiskonna tingimustes üheks kõige teravamaks küsimuseks proletariaadi klassivõitluses oma elamistingimuste parandamise eest, kapi-

[1] NSV Liidu Konstitutsiooni 119. paragrahvi sisu esitamisel on võetud arvesse NSV Liidu seadusega 7. maist 1960 «NSV Liidu Konstitutsiooni (Põhiseaduse) 119. paragrahvi muutmise kohta» tehtud muudatusi. (Toimetaja.)

talistliku ekspluateerimise vastu. Revolutsioonieelsel Venemaal kestis tööpäev 1913. aastal 30 protsendil töölistest üle 10 tunni, 16 protsendil — üle 11 tunni, 7,5 protsendil — 12 tundi. Tänapäeva kodanlikes riikides, näiteks Ameerika Ühendriikides, töötab üle 4,5 miljoni töölise 10—12 tundi päevas, üle 2 miljoni töölise töötab isegi 12—15 tundi päevas.

Nõukogudemaal kehtestati 8-tunniline tööpäev esimeste nõukogude võimu dekreetidega. 8-tunniline tööpäev on sotsialistliku revolutsiooni kindel ja kõigutamatu saavutus.

Oma VIII kongressil kuulutas Kommunistlik Partei välja lühemale tööpäevale järkjärgulise ülemineku tarvilikkuse. Tuginedes meie maal saavutatud ühiskondliku tootmise tasemele ja tööviljakuse tõusule, on Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus teinud kõik tööpäeva lühendamiseks, nõukogude inimeste töötingimuste kergendamiseks. Alates 1956. aasta 10. märtsist on töölistele ja teenistujatele puhke- ja pidupäevade eel kehtestatud lühem tööpäev. Tööliste ja teenistujate lühemale tööpäevale üleviimine toimub töötajate palga vähendamiseta. Uueks sammuks edasi tööpäeva lühendamisel ning puhkuseks ja kultuurilisteks üritusteks rohkem vaba aja andmisel on NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaanis (aastaiks 1959—1965) ette nähtud abinõud. 1960. aastal tuleb lõpule viia kõigi tööliste ja teenistujate üleminek seitsmetunnilisele tööpäevale, söe- ja maagitööstuse juhtivatel kutsealadel maa all töötajad aga viiakse üle kuuetunnilisele tööpäevale. 1962. aastal viiakse kõik töölised ja teenistujad üle seitsmetunniliselt tööpäevalt 40-tunnilisele töönädalale. Alates 1964. aastast alustab Nõukogude riik tööliste ja teenistujate järkjärgulist üleviimist kuue-seitsmetunnilisele tööpäevale kahe puhkepäevaga nädalas. Nende ürituste elluviimise tulemusena on NSV Liidus siis kõige lühem tööpäev ja kõige lühem töönädal maailmas.

Tööliste ja teenistujate töö kaitsmise ning normaalsete puhkuse tingimuste kindlustamise eesmärgil keelab nõukogude seadusandlus üldreeglina ületunnitöö, s. o. administratsiooni korraldusel töötamise üle normeeritud tööpäeva, mis on sellele töötajale kindlaks määratud. Ületunnitöö on lubatud ainult erijuhtumitel (näiteks loodusõnnetuste ärahoidmiseks) käitiskomitee nõusolekul, kes

kontrollib ületunnitööde tegemise põhjendatust. Ületunnitööde eest tasutakse kõrgendatud määral.

Igale töölisele ja teenistujale on kord nädalas ette nähtud puhkepäev. Nõukogude valitsuse poolt on kindlaks määratud järgmised iga-aastased puhkepäevad: 1. jaanuar (uusaasta), 1. ja 2. mai (töörahva rahvusvahelise solidaarsuse päev), 7. ja 8. november (Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni aastapäev) ja 5. detsember (NSV Liidu Konstitutsiooni päev).

Aasta jooksul saab iga tööline ja teenistuja põhipuhkuse (korralise puhkuse) kaheteistkümne tööpäeva ulatuses ning lisaks veel puhkepäevad, mis langevad puhkuse ajale. Mõnedele tööliste ja teenistujate kategooriatele antakse ka lisapuhkust. Põhi- ja lisapuhkus antakse tööpalga säilitamisega. Esimese korralise puhkuse saamise õigus on nendel isikutel, kes on pidevalt töötanud antud ettevõttes või asutuses mitte vähem kui üksteist kuud. Järgnevad puhkused antakse järgmise tööaasta kestel, vastavalt ettevõtte või asutuse töötajate puhkuste graafikule.

Seoses põllumajanduse taseme üldise tõusuga, eriti viimaseil aastail, ning seoses ühismajapidamise tugevnemisega ja kolhooside sissetulekute kasvuga on paljudes kolhoosides kolhoosnikutele kehtestatud iga-aastased puhkused kestusega 12—15 tööpäeva.

Nõukogude võimu aastail on töötajate teenindamiseks loodud laialdane kuurortide, sanatooriumide ja puhkekodude võrk. Tunduv osa töötajaist saadetakse kuurortidesse ametiühingute käsutuses olevate sotsiaalkindlustuse summade arvel, samuti ka kolhooside arvel. Näiteks 1958. aastal ainuüksi ametiühingute tuusikutega puhkas ja ravis end meie maa maalilistes paikades, mere ääres ja mägirajoonides asuvates sanatooriumides ligi 3,5 miljonit töötajat.

NSV Liidu töötajate käsutuses on rohkesti teatreid, kinosid, klubisid, staadione ja teisi kultuuriasutusi linnas ja maal.

NSV Liidu Konstitutsiooniga väljakuulutatud ja garanteeritud õigus puhkusele loob laialdasi võimalusi töötajate töövõime taastamiseks, nende üldharidusliku ning kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmiseks, aktiivseks ühiskondlikuks ja riiklikuks tegevuseks.

NSV Liidu Konstitutsioon fikseerib kodanike õiguse ainelisele kindlustusele nii vanaduse kui ka haiguse ja töövõime kaotamise korral. «Seda õigust,» on märgitud NSV Liidu Konstitutsiooni 120. paragrahvis, «kindlustavad tööliste ja teenistujate sotsiaalkindlustuse laialdane arendamine riigi kulul, töörahvale tasuta arstiabi võimaldamine, laialdase kuurortide võrgu andmine töörahva kasutusse.»

Nõukogude riiklik sotsiaalkindlustus kujutab endast riigi arvel vanaduse, ajutise töövõime kaotamise, invaliidsuse ja teiste seadusandluses ettenähtud juhtude korral teostatava tööliste ja teenistujate ainelise kindlustuse süsteemi, samuti ka tööliste, teenistujate ja nende perekondade kultuurilise ja elukondliku teenindamise ja tervendavate, profülaktiliste ürituste süsteemi.

Riikliku sotsiaalkindlustuse summad saadakse kindlustusmaksudest, mida ettevõtted, asutused ja majandid tasuvad kindlaksmääratud tariifide alusel. Töölised ja teenistujad on sotsiaalkindlustusmaksu tasumisest täielikult vabastatud. Nõukogudemaal riiklikuks kindlustuseks eraldatavad summad kasvavad iga aastaga ja kasutatakse täielikult töötajate vajadusteks. Kui näiteks esimesel kolmel viisaastakul (1929.—1942. a.) moodustas riikliku sotsiaalkindlustuse eelarve üle 77 miljardi rubla, siis kulutused sotsiaalkindlustusele ja -hooldusele kinnitati ainuüksi 1958. aastaks 88,2 miljardi rubla suuruses summas. NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965 näevad ette assigneeringute edasist suurendamist. Tasuta haridusele ja kvalifikatsiooni tõstmisele, tasuta arstiabile, sanatooriumide ja puhkekodude ülalpidamisele, töölistele ja teenistujatele riikliku kindlustuse arvel antavatele toetustele, töölistele ja teenistujatele puhkuse ajal väljamakstavale palgale ning teistele väljamaksetele ja toetustele kulutab Nõukogude riik 1965. aastal üldse umbes 345 miljardit rubla 215 miljardi rubla vastu 1958. aastal.

Riikliku sotsiaalkindlustuse alusel teostatav aineline kindlustus on rajatud tõeliselt demokraatlikele alustele — kogu riikliku sotsiaalkindlustuse juhtimine on antud üle Nõukogude ametiühingutele. Sotsiaalkindlustuse üldjuhtimist teostab Üleliiduline Ametiühingute Kesknõukogu ametiühingute keskkomiteede, oblastinõukogude ja ameti-

ühingute käitiskomiteede kaudu. Ettevõtetes ja asutustes tegelevad vahetult sotsiaalkindlustusega sotsiaalkindlustuse komisjonid, mis valitakse igas ametiühinguorganisatsioonis. Seega võimaldab sotsiaalkindlustuse juhtimise süsteem riikliku sotsiaalkindlustuse summade õige kulutamise üle teostada laialdast ühiskondlikku kontrolli.[1]

Peale riikliku sotsiaalkindlustuse, mis on kehtiv riiklike ettevõtete, asutuste ja majandite tööliste ja teenistujate suhtes, on meie maal olemas ka kooperatiivne kindlustus. Kolhoosnikute aineline kindlustamine toimub summade arvel, mida kolhooside üldkoosolekud eraldavad invaliidide, vanade, ajutiselt töövõime kaotanud kolhoosnikute abistamise fondi, lastesõimede ülalpidamiseks jne. Mõnedes kolhoosides, millede arv pidevalt kasvab, on määratud kolhoosi ühismajandis ausalt ja kohusetruult töötanud vanadele inimestele alaline abiraha. Kogu maaelanikkonnale on täielikult kehtiv tasuta ja kõigile kättesaadav meditsiiniline ja sanitaarne teenindamine ning spetsialiseeritud meditsiiniline abi.

Määratu suur tähtsus NSV Liidu töötajate ainelise kindlustuse edasisel parandamisel on NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 14. juulil 1956. aastal vastuvõetud riiklike pensionide seadusel. Seadus parandab põhjalikult riiklike pensionide maksmist ja tõstab iga liiki pensionide suurust. Vastavalt uuele seadusele on õigus vanaduspensionile töölistel ja teenistujatel — meestel, kes on saanud 60-aastaseks, ja naistel, kes on saanud 55-aastaseks, kusjuures meestel on vajalik 25-aastane tööstaaž, naistel 20-aastane tööstaaž. (Vähema tööstaaži korral pension proportsionaalselt väheneb, kuid mitte rohkem kui ühe neljandikuni täispensionist.) Maa-alustel töödel, kuumades tsehhides ja tervist kahjustavates tingimustes töötavad isikud saavad vanaduspensioni soodustatud tingimustel.

Seadusega on minimaalseks vanaduspensioniks määratud 300 rubla, maksimaalseks pensioniks 1200 rubla kuus. Need töölised ja teenistujad, kes on kohusetruult ühes ja samas ettevõttes või asutuses üle 15 aasta töötanud, saavad 10% pensionilisandit. Peale selle saavad mittetöötavad pensionärid, kelle ülalpidamisel on töövõimetuid pere-

[1] Pensionide määramine ja mittetöötavatele pensionäridele sotsiaalkindlustuse summade arvel abiraha väljamaksmine toimub riiklike sotsiaalhoolduse organite poolt ametiühinguorganisatsioonide esindajate osavõtul.

konnaliikmeid, sõltuvalt töövõimetute arvust pensionilisandit (10 või 15 protsenti pensionisummast).

Invaliidsuspensioni saamise õigus on töölistel ja teenistujatel, kes on töövigastuse, tööalase või üldhaigestumise tagajärjel töövõimetuks jäänud. Esimesel juhul saavad töötajad pensioni sõltumata vanusest ja tööstaažist. Üldhaigestumise puhul määratakse pension, arvestades üldist tööstaaži, vanust, sugu ja töötingimusi. Uues pensioniseaduses on ette nähtud paremad pensionitingimused toitja kaotanud perekonnaliikmetele, on tõstetud Isamaasõja invaliidide ja teiste sõjaväelaste-invaliidide, samuti ka hukkunud sõjaväelaste perekondade pensione. Peale selle seadusega ettenähtud pensionide on veel olemas riiklikud pensionid, mille määramise ja väljamaksmise korda reguleeritakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu erimäärustega, näiteks õpetajate ja arstide pensionid väljatöötatud aastate eest, teaduse alal töötajate, NSV Liidu relvastatud jõudude ohvitseride koosseisu kuuluvate isikute pensionid, personaalpensionid ühiskondlike ja riiklike teenete eest jne. 1959. aastal oli NSV Liidus ligi 20 miljonit pensionäri.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvudes aastaiks 1959—1965 on ette nähtud pensionide maksmise edasist parandamist: vanaduspensionide minimaalmäära tõstetakse algul 340—400 rublani, seejärel 450—500 rublani kuus, samuti tõstetakse invaliidsuse ja toitja kaotuse puhul saadava pensioni alammäära.

Ainelise kindlustuse süsteem NSV Liidus demonstreerib kujukalt sotsialistliku korra üleolekut, kus hoolitsus inimese eest on Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse tähelepanu keskpunktis.

Kapitalistlikus ühiskonnas nendes riikides, kus sotsiaalkindlustus on olemas, ei kehti see kõikide töövõime kaotamise juhtude kohta, ei haara kõiki tööliste ja teenistujate kategooriaid, sellele on iseloomulik äärmiselt madalad toetuste ja pensionide määrad. Ameerika Ühendriikides 14 miljonist vanast mittetöötavast inimesest üle 5 miljoni ei saa pensioni ega oma muid sissetulekuid. Tavaliselt moodustatakse sotsiaalkindlustusfond kindlustusmaksu arvel, mida saadakse töölistelt ja teenistujatelt. Tegelikult puudub ainelise kindlustuse õigus koloniaal- ja poolkoloniaalsete maade päriselanikel.

Nõukogude kodanikel on õigus haridusele. Seda õigust kindlustavad üldine kohustuslik kaheksaklassiline haridus, laialdane üldise polütehnilise keskhariduse, kutsehariduse, kesk-erihariduse ja kõrgema hariduse arendamine, igakülgne õhtuste ja kaugõppekoolide arendamine, iga liiki hariduse tasuta andmine, riiklike stipendiumide süsteem, emakeelne õpetus koolides, töötajatele tehastes, sovhoosides ja kolhoosides tasuta tootmisalase, tehnilise ja agronoomilise õpetuse organiseerimine.

Kultuurirevolutsiooni võib teostada ainult pärast kapitalistliku korra hävitamist, töölisklassi diktatuuri tingimustes, sotsialismi baasil.

Juba nõukogude võimu eksisteerimise esimesel perioodil kerkisid Nõukogude riigi ette kõrvuti maa majanduselus teostatavate revolutsiooniliste ümberkorralduste vajadusega ka edasilükkamatud ülesanded kultuurilise ülesehitustöö valdkonnas — töötajate hulkade kultuurilise mahajäämuse likvideerimine, uue, sotsialistliku kultuuri loomine ja arendamine. Revolutsioonieelsel Venemaal oli 76 protsenti elanikkonnast kirjaoskamatu. Ametlikel andmeil õppis 1914.—1915. aastal kogu Venemaal ainult 9,6 miljonit inimest, nendest 8,6 miljonit algkoolis. See moodustas kõigest $^1/_5$ alaealiste arvust, kes oleksid pidanud õppima. «Neli viiendikku noorest põlvkonnast,» kirjutas V. I. Lenin, «peab Venemaa pärisorjusliku riigikorra tõttu jääma kirjaoskamatuks.»[1]

Kesk- ja kõrgem kool oli tööliste ja talupoegade lastele peaaegu kättesaamatu. 1914.—1915. aastal oli Venemaal kõigest 105 kõrgemat õppeasutust, kus õppis 127 400 üliõpilast, peamiselt aadlike, kapitalistide, kaupmeeste ja vaimulike lapsed. Äärmiselt raske oli olukord Venemaa ääremaadel, kus kirjaoskamatus mittevene rahvuste hulgas ulatus 90—98 protsendini, kusjuures naised olid peaaegu täielikult kirjaoskamatud.

Tänapäeva kapitalistlikes riikides kuulub haridus kodanlusele. Isegi seal, kus seadusega on üldine algharidus välja kuulutatud, ei saa suur osa elanikkonnast algharidust. Kõrgema hariduse omandamine läheb enamikus kapitalistlikes riikides niivõrd kalliks, et see on töö-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., lk. 116.

rahvale praktiliselt kättesaamatu. Näiteks Ameerika Ühendriikides läheb kõrgema hariduse omandamine maksma kuni 2500 dollarit aastas, samal ajal kui miljonid ameerika perekonnad teenivad vähem kui 2000 dollarit aastas. Kirjaoskamatuid on sellistes maades, nagu Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, kuni 10 protsenti elanikkonnast. Kirjaoskamatuks jääb valdav enamus koloniaal- ja sõltuvate maade elanikkonnast.

Nõukogude riik likvideeris töötavate hulkade endise kultuurilise mahajäämuse, kümnete miljonite inimeste kirjaoskamatuse, lõi vana, pärisorjuse vaimust läbiimbunud haridussüsteemi asemele kõige eesrindlikuma, marksistlik-leninlikule maailmavaatele rajaneva kasvatamise ja õpetamise süsteemi.

Nõukogude võimu aastail on Nõukogude riik kultuurirevolutsiooni läbiviimise tulemusena tõusnud kultuurilise arenemise erakordselt kõrgele astmele. 1958. aastal ulatus algkoolide, seitsmeaastaste ja keskkoolide õpilaste arv 30 miljoni inimeseni.

1958/59. õppeaastal hakkas nõukogude kõrgemas koolis õppima 2 150 000 üliõpilast. See on neli korda rohkem kui selliste Euroopa suurriikide, nagu Inglismaa, Prantsusmaa, Lääne-Saksamaa ja Itaalia üliõpilaste üldarv koos võetuna. Nimetatud riikide elanikkonna üldarv on aga umbes sama, mis Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liiduski. NSV Liidu kesk-eriõppeasutuste ja kõrgemate õppeasutuste õpilaste üldarv oli 1958. aastal üle 4 miljoni inimese. Kõrgem kool on töörahva hulgast ette valmistanud nõukogude intelligentsi suurepärase kaadri — insenere, agronoome, arste, zootehnikuid ja teisi spetsialiste. Praegu töötab rahvamajanduses ja mitmesugustel kultuurilise ülesehitustöö aladel ligi 7,5 miljonit kesk- ja kõrgema haridusega spetsialisti.

Kaasaja tingimustes, kommunismi laiahaardelise ehitamise perioodil on Nõukogudemaa rahvaharidusorganite ette tõusnud uued, vastutusrikkad ülesanded. NLKP Keskkomitee initsiatiivil on välja töötatud ja viiakse ellu kogu rahvahariduse süsteemi põhjaliku parandamise abinõusid. Nende abinõude teostamine tähendab uut etappi nõukogude kooli arenemises. Kooli ette on tõstetud peaülesandena kasvava põlvkonna ettevalmistamine eluks, kasulikuks tööks, meie noorsoos sügava lugupidamise kasvatamine sotsialistliku ühiskonna printsiipide vastu. Selle

ülesande lahendamisele ongi suunatud 1958. aasta detsembris NSV Liidu Ülemnõukogu poolt vastuvõetud kooli ja elu sidemete tugevdamise ning haridussüsteemi edasiarendamise seadus. Vastavalt seadusele kavatsetakse aastail 1959—1965 üle minna üldiselt seitsmeklassiliselt koolikohustuselt üldisele kaheksaklassilisele koolikohustusele, reorganiseerida keskkoolid (nende vanemad klassid) mitut tüüpi linna ja maa tootmisõpetusega töökeskkoolideks, tunduvalt laiendada linna- ja maakoolide võrku, mis annavad keskhariduse tootmistööd katkestamata.

Laiendatakse ja parandatakse kõrgema ja kesk-erihariduse spetsialistide ettevalmistamist, kõrgemat kooli lähendatakse tootmisele, rahvamajanduse ja kultuuri vajadustele. Aastatel 1959—1965 valmistatakse ette 2 300 000 spetsialisti. Kõrgema haridusega spetsialistide üldarv moodustab 1965. aastal üle 4,5 miljoni inimese, s. o. kasvab 1958. aastaga võrreldes poolteisekordseks. Kõrgema haridusega spetsialistide ettevalmistamise süsteemis kasvab tunduvalt õhtuste ja mittestatsionaarsete õppeasutuste osa, kus õpivad ettevõtetes töötavad inimesed.

Soodsamate hariduse saamise tingimuste loomiseks kaotas Nõukogude valitsus alates 1. septembrist 1956 õppemaksu NSV Liidu keskkooli vanemates klassides, kesk-eriõppeasutustes ja kõrgemates koolides.

On kehtestatud kõrgemate ja kesk-eriõppeasutuste õpilaste stipendiumide andmise uus kord, mille kohaselt määratakse stipendiume, arvestades õppeedukust ja õpilase ainelist kindlustatust.

Alates 1959.—1960. õppeaastast on kehtestatud nendele õhtuste ja kaugõppe kõrgemate koolide üliõpilastele ning õhtuste ja kaugõppe kesk-eriõppeasutuste õpilastele, kes edukalt õpivad, iga-aastased täiendavad lisapuhkused (10-st kuni 40 kalenderpäevani) palga säilitamisega. Peale selle antakse õhtuste ja kaugõppe kõrgemate koolide üliõpilastele diplomiprojektide (diplomitööde) ettevalmistamise ja kaitsmise ajaks 4 kuud puhkust ning õhtuste ja kaugõppe kesk-eriõppeasutuste õpilastele samaks otstarbeks 2 kuud puhkust.

Õppijatele täiendava puhkuse ajaks säilitatava palga suurus määratakse kindlaks, lähtudes viimase kaheteistkümne kuu keskmisest palgast, kuid mitte üle 1000 rubla kuus kõrgemate õppeasutuste üliõpilastele ja mitte üle 800 rubla kuus kesk-eriõppeasutuste õpilastele.

NSV Liidu Ministrite Nõukogu soovitas kolhoosidele anda nendele põllumajandusliku artelli liikmetele, kes õpivad õhtustes ja kaugõppe kõrgemates õppeasutustes ning kesk-eriõppeasutustes, lisapuhkust ja määrata nendele töötasu vastavalt ülalmainitud NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega kehtestatud puhkustele.

Nähakse ette tootmistööd katkestamata töölis- ja maanoorte koolides edukalt õppivatele töötajatele lühendatud tööpäeva kehtestamine või nende 2—3 päevaks nädalas tootmistööst vabastamine.

Nõukogude ühiskonna elus omandavad üha suurema tähtsuse teadus ja tehnika, mille arenemise tagavad Nõukogudemaa majanduse ja kultuuri üldine tõus, partei ja Nõukogude valitsuse pidev hoolitsus.

Nõukogudemaal on loodud maailma esimene aatomielektrijaam, ehitatud ja ekspluatatsiooni antud maailma kõige võimsam osakeste kiirendaja — sünkrofasotron. Nõukogude teaduse suursaavutusteks on kontinentidevahelise ballistilise raketi loomine, Maa ja Päikese kunstlike kaaslaste väljalaskmine.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaaniga aastaiks 1959—1965 on ette nähtud teaduslike uurimisasutuste võrgu edasine tunduv laiendamine ja teadlaste ettevalmistamise parandamine, seda iseäranis eriti tähtsates teadusharudes.

§ 20. NSV LIIDU KODANIKE POLIITILISED VABADUSED.

NSV Liidu Konstitutsioon annab kodanikele tähtsad poliitilised õigused ja vabadused: töörahva ühiskondlikesse organisatsioonidesse ja ühingutesse ühinemise vabaduse ning südametunnistuse, sõna-, trüki-, koosolekute, miitingute, tänavarongkäikude ja meeleavalduste vabaduse. Neid õigusi ja vabadusi kasutatakse rahva huvides, töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamise, kogu ühiskonna poliitilise ja moraalse ühtsuse tugevdamise huvides. Need vabadused annavad tunnistust nõukogude ühiskondliku korra laialdasest, järjekindlast, lõpuni kindlast demokratismist.

Rahvahulkade poliitilise aktiivsuse arendamist soodustab *kodanike õigus ühineda ühiskondlikesse organisatsioonidesse:* ametiühingutesse, kooperatiivkoondistesse, noor-

soo-organisatsioonidesse, spordi- ja riigikaitseorganisatsioonidesse, kultuurilistesse, tehnilistesse ja teaduslikkudesse ühingutesse. Töötajate ühiskondlikud massiorganisatsioonid, mille konkreetsed eesmärgid ja ülesanded on nende põhikirjadega kindlaks määratud, võtavad aktiivselt osa riigi poliitilisest ja majanduslikust elust, töötajate kommunistlikust kasvatusest, kommunistliku ühiskonna ülesehitamisest. Kõige aktiivsemad ja teadlikumad kodanikud, rõhutatakse NSV Liidu Konstitutsiooni 126. paragrahvis, töölisklassi, töötava talurahva ja töötava intelligentsi ridadest ühinevad vabatahtlikult Nõukogude Liidu Kommunistlikku Parteisse, kes on töörahva eesmine väesalk tema võitluses kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest ja töörahva kõigi, nii ühiskondlike kui ka riiklike organisatsioonide juhtiv tuumik. Vastavalt NLKP põhikirjale võib Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei liikmeks olla iga Nõukogude Liidu kodanik, kes tunnistab partei programmi ja põhikirja, aitab aktiivselt kaasa nende teostamisele, töötab ühes partei organisatsioonis ja täidab kõiki partei otsuseid. Nõukogude Liidu Kommunistlikus Parteis on üle 8 200 000 NLKP liikme ja liikmekandidaadi. Nõukogude rahvas näeb parteis oma kogenud juhti ja õpetajat, tema targas juhtimises aga kommunismi uute võitude tagatist. Partei kindlaks toeks võitluses kommunismi eest on nõukogude ametiühingud. Nende osa ja tähtsus juhtimise ja majandamise koolina, kommunismi koolina kasvab kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ehitamise ajal veelgi.

Nõukogude noorsoo eesrindlikuks väesalgaks on ÜLKNÜ — massiline parteitu organisatsioon, kes liitub Kommunistliku Parteiga, on ta kindlaks reserviks ja ustavaks abiliseks. ÜLKNÜ liikmeks võetakse eesrindlikke, Nõukogude kodumaale ustavaid 15 kuni 28 aasta vanuseid noori.

ÜLKNÜ, mille ridadesse kuulub üle 18 miljoni noormehe ja neiu, kohustab oma liikmeid kõigi jõududega kindlustama nõukogude korda, edendama tööstust ja transporti, tugevdama kolhoose, sovhoose, arendama nõukogude kultuuri. ÜLKNÜ põhikiri nõuab, et iga kommunistlik noor oleks aktiivne võitleja Kommunistliku Partei poliitika elluviimise eest, et ta oleks aus, õiglane, austaks sotsialistliku ühiselu reegleid, näitaks eeskuju sotsialistlikus töösse ja õppimisse suhtumises, näitaks eeskuju NSV

Liidu Kontitutsiooni täitmisel, et ta otsustavalt võitleks sotsialistliku seaduslikkuse rikkujate vastu.

Meie noorsugu, keda on kasvatanud Kommunistlik Partei, võtab kõige aktiivsemalt osa kommunistlikust ülesehitustööst. Miljonid noormehed ja neiud sõitsid partei kutsel Itta uudismaid üles harima. Nad töötavad tehastes, kaevandustes, kolhoosides, võtavad osa seitseaastaku tähtsamate tööstusobjektide ehitamisest. Kommunistliku Partei XXI kongress andis leninlikule komsomolile kõrge hinnangu.

N. S. Hruštšov märkis: «Oma kuulsusrikaste tegudega on komsomol võitnud kogu meie rahva lugupidamise ja austuse.»[1]

Sõnavabaduse all mõeldakse iga kodaniku õigust avaldada ja kaitsta oma arvamust ükskõik missuguses küsimuses. Seda õigust kasutavad NSV Liidu töötajad laialdaselt, võttes aktiivselt osa tähtsamate Nõukogude riigi sise- ja rahvusvaheliste küsimuste ning ettevõtete, kolhooside, sovhooside ja asutuste tegevuse arutamisest nõupidamistel, koosolekutel, miitingutel ja ajakirjanduses. Sõnavabadus, samuti nagu *ajakirjanduse ja koosolekute vabaduski* on töötajate kommunistliku kasvatuse, kriitika ja enesekriitika arendamise tähtsaks tingimuseks. Ta aitab kaasa puuduste kõrvaldamisele ning ühiskondlike ja riiklike organisatsioonide töö taseme tõstmisele, Nõukogudemaa rahvamajanduse ja kultuuri arendamise plaanide edukale täitmisele.

NSV Liidu Konstitutsiooniga väljakuulutatud sõna-, trüki-, koosolekute ja miitingute vabadust, tänavarongkäikude ja demonstratsioonide vabadust kindlustatakse töötajaile ja nende organisatsioonidele trükikodade, paberitagavarade, ühiskondlike hoonete, tänavate, sidevahendite ja muude nende õiguste teostamiseks vajalike materiaalsete tingimuste andmisega. Selle üle, kui laialdaselt NSV Liidu töötajad ja nende ühiskondlikud organisatsioonid oma õigusi kasutavad, võib otsustada kas või ajakirjanduse vabaduse kasutamise näite varal. 1958. aastal anti Nõukogudemaal välja 7686 trükitud ajalehte, mis ilmusid 67 NSV Liidu rahva keeles. Ajalehtede ühekordne tiraaž moodustas üle 57 miljoni eksemplari. Nõukogude-

[1] N. S. Hruštšov, NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965, Tallinn, 1959, lk. 125.

maal on laialdaselt arenenud ringhääling, antakse välja tohutul hulgal ühiskondlik-poliitilisi, kirjanduslikke, tehnilisi ja muid ajakirju ja raamatuid; igas ettevõttes, asutuses, õppeasutuses, kolhoosis ja sovhoosis antakse välja seinalehte, mis peegeldab töötajate kollektiivide elu.

NSV Liidu Konstitutsiooniga on välja kuulutatud ja garanteeritakse kodanike *südametunnistuse vabadust*. See tähendab, et Nõukogude riik annab igale isikule õiguse ükskõik missugust usku tunnistada, samuti nagu ta annab igale kodanikule-ateistile, s. o. mitte mingisugust religiooni tunnistavale isikule, töötajate ühiskondlikele organisatsioonidele õiguse usuvastase propaganda tegemiseks.

NSV Liidus on kirik riigist ja kool kirikust lahutatud. NSV Liidu Ministrite Nõukogude juures eksisteerivad nõuandvate organite õigustega Vene Õigeusu Nõukogu ja Usukultuste Nõukogu. Nende nõukogude funktsioonid seisnevad selles, et nad töötavad välja seadusandlikke akte, mis puudutavad usuorganisatsioone, lahendavad nende organisatsioonide poolt ülestõstetud küsimusi, samuti jälgivad seda, kuidas meie maal teostatakse südametunnistuse vabadust ja täidetakse religiooni puudutavaid valitsuse määrusi. Ususeltside siseellu riigiorganid vahele ei sega, samuti nagu ka kirik ei või riigi poliitilisse tegevusse vahele segada. Kirik ei või ka koolide töösse vahele segada, ta ei tohi kasvava põlvkonna õpetamisele ja kasvatamisele mõju avaldada. Teaduslik-materialistlik maailmavaade mõtestab lahti religiooni klassiolemuse, näitab selle reaktsioonilist osa ühiskonna elus, mille tõttu töötajate kommunistlik teadvus ei või religioossete vaadetega, ükskõik missuguse usukultusega leppida. Koolide, kultuurhariduslike asutuste, samuti ka töötajate ühiskondlike organisatsioonide abil teeb Nõukogude riik süstemaatilist teaduslik-ateistlikku propagandat, lubamata solvata seejuures usklike ja vaimulike religioosseid tundeid. Sel alal iga teadliku kodaniku, iga noormehe ja neiu ülesanded seisavad selles, et teha järjekindlat, aktiivset usuvastast propagandat, võidelda üksikute inimeste teadvuses esinevate religioossete igandite vastu.

NSV Liidu Konstitutsiooniga ja rahvademokraatiamaade konstitutsioonidega töötajatele antud poliitilised õigused ja vabadused on kättesaamatud kapitalistlike riikide proletariaadile ja kõigile ekspluateeritavatele hulkadele. Kodanluse ideoloogid, silmakirjalikult kiites «lääne»

demokraatia võlusid, püüavad asjade tegelikku olukorda, töötavate hulkade poliitiliste vabaduste tegelikku puudumist varjata, maskeerida. Kuulutanud omal ajal välja formaalsed poliitilised vabadused, teevad valitsevad klassid nüüd kõik selleks, et takistada nende õiguste kasutamist praktilises elus. Nii kehtib Ameerika Ühendriikides reaktsiooniline Smithi seadus, mille alusel 1949. aastal ning seejärel ka 1952. ja 1956. aastal mõisteti Ameerika kommunistliku partei juhtivad tegelased süüdi miitingutel, koosolekutel ja ajakirjanduses esinemiste eest. Mac Carren-Woodi seadus, mis olevat nagu Ameerika Ühendriikide sisemise julgeoleku kindlustamise eesmärgil välja antud, asetas tegelikult kommunistliku partei väljapoole seadust. Smithi, Mac Carren-Woodi, Brownell-Butteri (senaatorid, kes vastavad seaduseprojektid esitasid) jt. seadused tunnistavad kuriteoks mitte ainult seaduses näidatud konkreetsed teod, vaid ka inimese veendumused, kui need ei vasta Ameerika Ühendriikide valitsevate reaktsiooniliste ringkondade vaadetele. Taft-Hartley seadus piirab ameerika ametiühingute õigusi, tööliste poolt poliitiliste kampaaniate, streikide läbiviimise õigust. Reaktsioonilised jõud tallavad ka teistes kapitalistlikes riikides töötajate demokraatlikke vabadusi ja õigusi jalge alla.

§ 21. NÕUKOGUDE KODANIKE ISIKLIKUD ÕIGUSED.

NSV Liidu kodanike isiklike õiguste hulka kuuluvad isiku- ja korteripuutumatus ning kirjavahetuse saladus, mis on NSV Liidu Konstitutsiooni paragrahvides 127—128 kindlaks määratud.

NSV Liidu Konstitutsiooni 127. paragrahvis on öeldud: «NSV Liidu kodanikele kindlustatakse isikupuutumatus. Kedagi ei tohi vahistada muidu kui kohtu määruse põhjal või prokuröri sanktsiooniga.» Järelikult on kodanik ja ta isiklik vabadus Nõukogude riigi kaitse all; mis tahes ametiisiku ebaseaduslik, põhjendamata kallalekippumine kodaniku isiklikule vabadusele toob kaasa selle ametiisiku vastutuselevõtmise.

Kodanikku võib areteerida, kui selleks on küllaldast alust, ainult kuriteo avastamise ja kuriteo eest karistamise eesmärgil, kohtu määruse põhjal või prokuröri sanktsiooniga. Õigust mõistab kriminaalasjades ainult kohus, ja

kedagi ei või kuriteo toimepanemises süüdi mõista ega kriminaalkaristust määrata teisiti kui ainult kohtuotsusega.

Kodaniku korteripuutumatus seisneb peamiselt selles, et ametiisikutel on keelatud läbiotsimise või väljavõtmise (kodanikule kuuluvate esemete, objektide või dokumentide äravõtmise) läbiviimiseks korterisse põhjendamata sisse tungida. Läbiotsimine võib toimuda selleks volitatud ametiisikute poolt, et avastada ja ära võtta asitõendeid ja dokumente, mis omavad tähtsust kuriteo avastamiseks, kurjategija ülesleidmiseks ja vajalikel juhtudel ka riigile või kannatada saanud kodanikule tekitatud ainelise kahju tasumiseks. Neid tegusid (läbiotsimine, väljavõtmine) võidakse toime panna uurimisorganite erimääruse alusel, mille on kinnitanud prokurör. See erimäärus tehakse kodanikule teatavaks enne läbiotsimise algust. Läbiotsimine või väljavõtmine toimub ametiisikute poolt kutsutud manukate juuresolekul. Ei ametiisikutel ega eraisikutel pole õigust tutvuda teisele isikule adresseeritud kirjavahetuse sisuga, peale seadusega ettenähtud erijuhtude. Kirjavahetuse kinnipidamine, läbivaatamine, väljavõtmine ja sellest andmete kogumine toimub uurimisorganite poolt prokuröri loal ning sideasutuse esindaja juuresolekul. Nende ametiisikute kohustuste hulka, kes on volitatud selleks vajalikel, seadusega kindlaksmääratud juhtudel kirjavahetust ära võtma, kuulub abinõude tarvituselevõtmine selleks, et ei pääseks avalikkuse ette kodaniku isiklikku elusse puutuvad asjaolud, millel pole seost uuritava asjaga.

Kodanlikes riikides rikutakse süstemaatiliselt kodaniku isikuvabadust: töölisklassi eesrindlikke inimesi, demokraatlike organisatsioonide liikmeid ja demokraatlikust liikumisest osavõtjaid areteeritakse, nende kallal tarvitatakse vägivalda; töötava rahva isikuvabadust ja julgeolekut tallatakse haldusorganite, politsei ja kohtuorganite poolt jämedalt jalge alla.

§ 22. NSV LIIDU KODANIKE VÕRDÕIGUSLIKKUS.

NSV Liidu kodanike võrdõiguslikkus tähendab kõigi töötajate võrdset vabastamist ekspluateerimisest, kõigi töötajate võrdset võimalust töötada ja oma töö eest sotsia-

lismi põhimõtte järgi tasu saada, kodanike võrdseid õigusi ja kohustusi, samuti naise täielikku võrdsust mehega ja kõigi kodanike võrdsust, sõltumata nende rahvusest ja rassist, kõigil poliitilise, majandusliku ja kultuurielu aladel.

Haridus, kultuur, tsivilisatsioon, vabadus, kirjutas V. I. Lenin, kõik need ülespuhutud sõnad ühendatakse maailma kõigis kapitalistlikes, kodanlikes vabariikides ennekuulmatult alatute, vastikult räpaste, metsikult tooreste seadustega naise ebavõrdsusest, väljaspool abielu sündinud lapse ebavõrdsusest «seaduslikult sündinuga» võrreldes, mehe privileegidest, naise alandamisest ja solvamisest.[1]

Nõukogude võim kaotas otsekohe tsaariseadused, mis panid naise ebavõrdsesse olukorda, ja kuulutas välja *naise* õigusliku *võrdsuse* mehega.

Kuid, nagu näitas V. I. Lenin, naiste õiguslik võrdsus ei tähendanud esialgu veel tegelikku võrdsust praktikas, elus. Selleks oli vaja vabastada naine ränkadest kodustest tingimustest, parandada tema igapäevast elu, avada naistele tee teadmiste ja kultuuri juurde, tõmmata naisi kaasa Nõukogude riigi ühiskondlik-poliitilisest ja majanduslikust elust aktiivsele osavõtmisele. Sotsialistliku ülesehitustöö käigus see ülesanne põhiliselt lahendati edukalt. Põhjalikud muutused nõukogude naise õiguslikus ja tegelikus olukorras leidsid oma väljenduse ja kinnituse NSV Liidu Konstitutsioonis. Andes naisele võrdsed õigused mehega kõigil majanduslikul, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel, esitab konstitutsioon ka nende õiguste garantiid. Naise õiguste teostamise võimaluse kindlustavad naistele meestega võrdse õiguse andmine tööle, töötasule, puhkusele, sotsiaalkindlustusele ja haridusele, ema ja lapse huvide riiklik kaitse (NSV Liidu Konstitutsiooni § 122).

Nõukogude naine on Nõukogudemaa riiklikust ja majanduslik-kultuurilisest ülesehitustööst aktiivne osavõtja.

Rahva poolt valitute — NSV Liidu Ülemnõukogu saadikute — hulgas on 26,7 protsenti naisi. Veelgi rohkem naissaadikuid on liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogudes, kohalikes töörahva saadikute nõukogudes. Naised moodustavad 45,5 protsenti tööstuses

[1] Vt. V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 100.

töötavate tööliste ja teenistujate üldarvust. Tervishoiu alal töötajatest on 85 protsenti naised, haridusalal töötajatest 67 protsenti, ühiskondliku toitlustamise alal töötajatest 83 protsenti. Põhjalikult on muutunud naise olukord ka maal — naisest on saanud kollektiivsele tööle ja eesrindlikule tehnikale tuginevast sotsialistlikust põllumajanduslikust tootmisest osavõtja. Nõukogude naised on meie maal saanud üldrahvaliku lugupidamise osaliseks. Üle miljoni naise on autasustatud ordenite ja medalitega, 2605 naisele on antud sotsialistliku töö kangelase nimetus, 24 naist on autasustatud teise kuldmedaliga «Sirp ja vasar», 75 naisele on antud Nõukogude Liidu kangelase nimetus.

Teaduslikes asutustes ja õppeasutustes töötab üle 1,2 miljoni naise. Üle 1,5 miljoni naise õpib kõrgemates ja kesk-eriõppeasutustes.

Kogu ekspluataatorlike riikide ajaloost pole teada mitte midagi niisugust, mis ligikaudugi ülalmärgituga sarnaneks. Eriti rängalt mõjub kaasaja kapitalistlikus ühiskonnas naisele ja ta perekonnale diskrimineerimine õiguses tööle, selle töö eest mehega võrreldes erineva tasu saamine. Näiteks Belgias saavad naised 20 protsenti vähem palka kui mehed, Jaapanis aga peaaegu poole vähem kui mehed, Saksa Föderatiivses Vabariigis moodustab naiste töötasu vaevalt 68—70 protsenti meeste töötasust.

Olles oma olemuselt internatsionaalne, kehtestas Nõukogude riik *rahvaste* juriidilise ja tegeliku *võrdõiguslikkuse*, saavutades leninliku rahvuspoliitika järjekindla elluviimise alusel rahvusküsimuse täieliku lahendamise NSV Liidus. «NSV Liidu kodanike üheõiguslikkus,» öeldakse NSV Liidu Konstitutsiooni 123. paragrahvis, «sõltumata nende rahvusest ja rassist, kõigil majandusliku, riikliku, kultuurilise ja ühiskondlik-poliitilise elu aladel on vankumatuks seaduseks.

Seadus karistab igasugust otsest või kaudset kodanike õiguste kitsendamist või, vastupidi, otseste või kaudsete eesõiguste kehtimapanekut sõltuvalt kodanike rassilisest või rahvuslikust kuuluvusest, samuti ka igasuguse rassilise või rahvusliku erandi tegemise, vihkamise või halvustamise jutlustamist.»

Internatsionalismi põhimõte, kodanike võrdõiguslikkus, sõltumata nende rahvuslikust kuuluvusest, on NSV Liidu ühiskondliku ja riikliku korra aluseks ning ühtlasi nõukogude sotsialistliku õiguse üheks tähtsamaks põhimõtteks.

Vastandina sellele teostavad kodanlikud riigid rassilise ja rahvusliku rõhumise poliitikat, jättes kodanikud rahvusliku ja rassilise tunnuse põhjal ilma tegelikust võrdõiguslikkusest. Nii näiteks on Ameerika Ühendriikide lõunaosariikides keelatud abielud valgete ja neegrite vahel, neegrite jaoks on asutatud gettod — neegritest elanikele eraldatud erilised rajoonid.

NSV Liidu Konstitutsiooni X peatükis, mis on pühendatud NSV Liidu kodanike põhiõigustele ja põhikohustustele, on 129. paragrahv — varjupaigaõiguse andmise kohta välisriikide kodanikele, keda töörahva huvide kaitsmise, teadusliku tegevuse või rahvusliku vabadusvõitluse pärast taga kiusatakse. Nendele isikutele varjupaigaõiguse andmine näitab veel kord eredalt kõigi progressiivsete jõudude võitluse avangardis sammuva Nõukogude sotsialistliku riigi demokratismi ja internatsionalismi.

§ 23. NSV LIIDU KODANIKE PÕHIKOHUSTUSED.

NSV Liidu Konstitutsiooniga väljakuulutatud ja garanteeritud Nõukogude kodanike demokraatlikud õigused on lahutamatult seotud nende kohustustega.

Sellest, kuivõrd ausalt ja hoolsalt täidavad kodanikud oma kohustusi ühiskonna ees, Nõukogude riigi ees, sõltuvad tunduval määral Nõukogudemaa tootlike jõudude kasvutempo, ta majandusliku võimsuse ja kaitsevõime tugevnemine, rahva materiaalse heaolu tõus, NSV Liidus laiahaardelise kommunistliku ülesehitustöö suurejoonelise programmi täitmine.

KONSTITUTSIOONIST KINNIPIDAMINE JA SEADUSTE TÄITMINE.

Üheks kodanike põhikohustuseks on NSV Liidu Konstitutsioonist kinnipidamine ja nõukogude seaduste täitmine.

Seoses meie rahva kultuurilise taseme ja poliitilise aktiivsuse pideva tõusuga täidab enamik kodanikke vabatahtlikult ja teadlikult seadusi. Nõukogude inimesed teevad seda sellepärast, et nad on sisemiselt veendunud seaduse nõudmiste õigluses ja vajalikkuses. Kuid mineviku iganditest inimeste teadvuses pole veel lõplikult lahti

saadud — üksikud inimesed seavad oma isiklikud huvid kõrgemale ühiskondlikest huvidest, mõned neist rikuvad nõukogude seadusi, hakkavad tegelema kuritegevusega, panevad toime ühiskonnale ohtlikke tegusid.

Sõltuvalt toimepandud kuritegude ja seaduserikkumiste ühiskondliku ohu astmest kehtestab Nõukogude riik mitut liiki vastutuse nõukogude seaduste ja teiste riiklike aktide rikkumise eest. See vastutus võib olla distsiplinaar-, administratiiv- või kriminaalvastutus.

Distsiplinaarvastutus — see on töötaja vastutus tema poolt toimepandud distsiplinaareksimuse (ametialaste kohustuste, näiteks töödistsipliini rikkumise) eest. Distsiplinaareksimus ei ole kriminaalne õiguserikkumine ja see ei too kaasa kohtu teel karistamist. Töölised ja teenistujad kannavad distsiplinaarvastutust ettevõttes ja asutuses kehtivate sisekorrareeglite alusel. Kolhooside ja teiste kooperatiivkoondiste liikmed kannavad toimepandud eksimuste eest vastutust vastavalt nende organisatsioonide põhikirjadele ja sisekorrareeglitele.

Seaduste, seadluste, valitsuse määruste, keskasutuste juhtide aktide ning kohalike töörahva saadikute nõukogude ja nende täitevkomiteede otsuste rikkumise eest on kehtestatud kodanike administratiivvastutus, kui rikkuja tegevus ei too kaasa vastutuselevõtmist kohtu korras. Administratiivkaristusi — hoiatust, trahve ja teisi — määravad riigiorganid oma kompetentsi piirides ning sotsialistlikku seaduslikkust täpselt järgides. Kui nende organite otsused administratiivkaristuste määramise kohta on põhjendamatud, võidakse nende peale kõrgemalseisvale organile edasi kaevata.

Kriminaalvastutus — see on isiku vastutus kohtu ees tema poolt toimepandud ühiskonnale ohtliku teo eest, kehtivas nõukogude seadusandluses ettenähtud kuriteo eest. Kriminaalvastutus seisneb selles, et süüdiolev isik mõistetakse kohtu poolt Nõukogude riigi nimel süüdi ja tema suhtes rakendatakse nõukogude seadusega kindlaksmääratud kriminaalkaristusi.

Kõikidel konkreetsetel juhtumitel, kodanike poolt toimepandud eksimuste ja õiguserikkumiste eest rakendatavate kõigi vastutuse liikide puhul tuleb igakülgselt kontrollida fakte, kindlaks teha kodaniku tõeline süü, arvesse võtta õiguserikkumise ja vastutusele võetava isiku ohtlikkuse astet. Need nõudmised lähtuvad sotsialistliku

seaduslikkuse printsiipidest ning meie ühiskonnas seaduslikkuse ja õiguskorra edasise kindlustamise huvidest. Sotsialistlik seaduslikkus eeldab nii kodanike põhjuseta karistamise lubamatust kui ka nõukogude seaduste rikkumises süüdiolevate isikute tingimatut vastutuselevõtmist. Kehtiva nõukogude õigusega ettenähtud karistusabinõude eesmärgiks on kodanike kasvatamine ja ümberkasvatamine NSV Liidu Konstitutsiooni, nõukogude seaduste ja kommunistliku moraali vaimus.

TÖÖDISTSIPLIINI PIDAMINE.

Nõukogude kodanike kohustuseks on pidada töödistsipliini.

NSV Liidu Konstitutsiooni 130. paragrahv, loetledes teiste põhikohustuste hulgas ka töödistsipliini pidamist, rõhutab sotsialistliku töödistsipliini tähtsust meie ühiskonnas.

Sotsialistlik töödistsipliin — see on iga kodaniku poolt nende kohustuste teadlik ja ausameelne täitmine, mis Nõukogude riik on talle pannud tootmise õige organiseerimise ning ettevõttes, kolhoosis ja asutuses ekspluateerimisest vabade inimeste seltsimehelikule koostööle tugineva korra hoidmise huvides.

Uus, sotsialistlik töödistsipliin tekkis ja tugevnes sotsialistliku ülesehitustöö käigus, võitluses kapitalistlikult koralt päritud väikekodanlike harjumuste ja traditsioonidega. Kommunistlik Partei on alati pidanud töötajate kasvatamist sotsialistliku töödistsipliini nõudmiste vaimus tööviljakuse tõstmise otsustavaks tingimuseks, ühiskondliku töö kommunistliku organisatsiooni aluseks. Töödistsipliinile esmajärgulist tähtsust omistades kirjutas V. I. Lenin: «Ühiskondliku töö kommunistlik organisatsioon — esimeseks sammuks selle poole on sotsialism — püsib, ja mida rohkem edasi, seda enam püsib, endalt nii mõisnike kui ka kapitalistide ikke heitnud töötajate eneste vaba ja teadliku distsipliini najal.»[1] Erilise tähtsuse on sotsialistlik töödistsipliin omandanud kaasaja tingimustes, NSV Liidus laiahaardelise kommunistliku ülesehitustöö ajal, olles meie rahvamajanduse arendamise seitsme aasta plaani eduka täitmise üheks tähtsamaks teguriks.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., lk. 387.

Sotsialistliku töödistsipliini kasvatamine toimub peamiselt veenmismeetodi abil, eesrindlike töötajate ergutamise ja ühiskondliku mõju avaldamise teel nendele, kes kalduvad kõrvale tootmises kehtestatud reeglitest (töödistsipliini küsimuste arutamine koosolekutel, ajakirjanduses jne.). Ausa, ennastsalgava töö ja tööalaste edusammude eest avaldatakse ettevõtete ja asutuste töölistele ja teenistujatele kiitust, nendele antakse ettevõtte fondist, sotsialistlikus võistluses võitjaks tulnud ettevõtete preemiasummadest rahalisi preemiaid, tootmise eesrindlasi kantakse autahvlile ja auraamatusse, autasustatakse aukirjadega, nendele antakse kutseala parima töötaja nimetus jne. Eriti väljapaistnud töölisi ja teenistujaid esitatakse valitsuse autasude saamiseks.

Kolhoositootmise eesrindlastele avaldatakse kolhooside juhatuste otsustega kiitust, neid kantakse autahvlile. Sotsialistliku võistluse kokkuvõtete põhjal määratakse parimatele brigaadidele kolhoosi rändpunalipp, silmapaistnud brigaadide liikmetele antakse preemiaid rahas või natuuras, neid premeeritakse väärtuslike kingitustega, neile aidatakse muretseda tuusikuid puhkekodudesse või sanatooriumidesse. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlustega on paljudele kolhoosnikutele põllumajanduslike kultuuride saagikuse ja loomakasvatuse produktiivsuse alal kõrgete näitajate saavutamise eest antud sotsialistliku töö kangelase nimetus, paljusid eesrindlikke kolhoosnikuid ja kolhoose on autasustatud Nõukogude Liidu ordenite ja medalitega.

Kõrvuti ergutusabinõude laialdase kasutamisega on Nõukogude riik erandjuhtumeil sunnitud tarvitusele võtma distsiplinaarseid mõjutamisvahendeid hooletute töötajate, riiklike ettevõtete ja asutuste sisekorrareeglite rikkujate korralekutsumiseks. Nendeks vahenditeks on: märkus, noomitus, vali noomitus, üleviimine kuni kolmeks kuuks teisele, madalamapalgalisele tööle või üleviimine madalamale ametikohale. Need karistused määratakse ettevõtte või asutuse administratsiooni poolt kohe pärast töötaja poolt tehtud eksimuse fakti tuvastamist. Karistuse määramine hiljem kui üks kuu pärast eksimuse ilmsikstulekut või hiljem kui kuus kuud pärast eksimuse toimepanekut pole lubatud. Kui töötajal ei ole aasta jooksul, arvates distsiplinaarkaristuse määramise päevast, esinenud uut töödistsipliini rikkumist, siis distsiplinaarkaristus

automaatselt muutub kehtetuks. Administratsioon võib karistusi ka enne ülaltähendatud tähtaega oma erikäskkirjaga kustutada, kui tööline või teenistuja on hiljem korralikult oma ülesandeid täitnud. Põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas on samuti ette nähtud karistusmäärad, mida rakendatakse töödistsipliini rikkujate suhtes, nagu hoiatus, noomitus, laitus kolhoosi üldkoosolekul, trahv kuni viie normipäeva ulatuses, üleviimine madalamale tööle, ajutine eemaldamine kolhoositööst (§ 17).

Töötajate ühiskondlike organisatsioonide poolt rakendatavatel ühiskondliku mõjutamise vahenditel on määratu suur ja üha kasvav tähtsus sotsialistliku töödistsipliini tugevdamisel.

AUS SUHTUMINE ÜHISKONDLIKESSE KOHUSTESSE. SOTSIALISTLIKU ÜHISELU REEGLITE AUSTAMINE.

Iga kodaniku kohustuseks on ausalt suhtuda ühiskondlikesse kohustesse, austada sotsialistliku ühiselu reegleid. Kõrgete patriotismiideede vaimus kasvatatud nõukogude inimesele on omane kohusetunne kogu ühiskonna ees, rahva ees, vastutustunne oma kohustuste täitmise eest. See avaldub mitte ainult kodaniku isiklikus käitumises, talle pandud kohustuste ausas ja korralikus täitmises, vaid ka nõukogude inimese valmisolekus abistada teisi, saavutada üldist tõusu ettevõtte, asutuse, kolhoosi töös, kogu maa arenemises. Sellise ühiskondlikusse kohusesse suhtumise eredaks näiteks on kommunistliku töö brigaadid, mis tekkisid Moskva—Rjasani raudtee Moskva sorteerimisjaama depoo tööliste-kommunistide ja kommunistlike noorte initsiatiivil ning mis on levinud kõigi tööstus- ja põllumajandusharude töötajate hulgas. Kommunistliku töö brigaadide liikmed, otsustanud töötada kommunistlikult, suunavad kõik oma jõupingutused eelkõige tööviljakuse tõstmisele kaasaja tehnika ja tehnoloogia kasutamiselevõtmise teel, oma kultuurilise ja tehnilise taseme tõstmisele; nad peavad halastamatut võitlust mineviku iganditega, allutavad oma huvid ühiskonna huvidele. Selline suhtumine oma kohustustesse, ühiskondlikesse kohustesse on eeskujuks, mis väärib järeletegemist iga nõukogude inimese poolt.

Sotsialistliku ühiselu reeglid laiemas mõttes haaravad

endasse nii NSV Liidu Konstitutsiooni ja teiste nõukogude seadustega kindlaksmääratud inimeste käitumisreeglid kui ka kommunistliku moraali nõudmistest lähtuvad reeglid.

Erinevalt võltsist ja silmakirjalikust kodanlikust moraalist, mis propageerib eraomanduslikke vaateid, õigustades tegelikult iga tegu, mis pannakse toime eraomaniku kasusaamise ja isikliku heaolu huvides, tunnistab kommunistlik moraal, mis väljendab töölisklassi, töötajate vaateid, moraalseks ainult seda, mis aitab ehitada uut, kommunistlikku ühiskonda. Kommunistliku moraali aluseks, rääkis V. I. Lenin, on võitlus kommunismi tugevdamise ja lõpuleviimise eest.

Sotsialistliku ühiselu reeglite austamine ja nendest kinnipidamine tähendab käituda nõukogude inimesele väärilselt tootmises, avalikes kohtades, kodus, perekonnas, juhinduda meie seaduste kõrgetest moraalsetest nõudmistest ja kommunistliku moraali reeglitest.

Nõukogude riik, olles huvitatud inimese õigest ja igakülgsest kasvatamisest, omistab inimese käitumisele suurt tähtsust mitte ainult tootmises, vaid ka kodus ja perekonnas.

Perekond nõukogude ühiskonnas on inimeste kindlaks, tugevaks liiduks, kus abistatakse üksteist moraalselt ja aineliselt. Selleks et tugevdada perekonda, süvendada tõsist suhtumist abielusse, mis toob kaasa perekonna moodustamise, on Nõukogude riik abielu registreerimiseks kehtestanud kindla korra. Abiellumise ja selle registreerimise tingimused on järgmised: mõlema abielluja nõusolek; mõlemad pooled ei tohi varem abielus olla; abielu-ealisus; abiellu-astujate tervislik seisukord peab olema selline, mis ei takista abiellumist; nad ei tohi olla lähedalt sugulased. Abielu registreerimisel esitatakse perekonnaseisuorganile dokument, mis tõendab abielluastujate isikut ja vanust, samuti antakse allkiri, millega kinnitatakse, et abiellumiseks pole takistusi ning et ollakse informeeritud teineteise tervislikust olukorrast.

Nõukogude seadus annab abikaasadele võrdsed õigused ja paneb neile ühiseid kohustusi, mis on seotud hoolitsusega perekonnaliikmete eest, eriti hoolitsusega laste eest. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 8. juulist 1944. a. on kindlaks määratud, et juriidiline tähendus koos sellest tulenevate abikaasade õiguste ja kohustustega on

abielul, mis on registreeritud perekonnaseisuorganites. Abikaasadel on õigus kanda nende endi valikul kas mehe või naise järgi ühist perekonnanime või säilitada oma abielueelne perekonnanimi. Abikaasadel on õigus vabalt elukutset või tegevusala, samuti elukohta valida. Varandus, mis kuulus abikaasadele enne abiellumist, jääb iga abikaasa isiklikuks omandiks, aga abielu ajal muretsetud varandus loetakse ühisvaraks, mis kuulub nendele võrdsetel alustel ja võrdsetes osades. Abikaasad on kohustatud teineteist toetama. Seepärast lasub abivajavale või töövõimetule abikaasale alimentide maksmise kohustus võrdsel määral nii mehel naise suhtes kui ka naisel mehe suhtes. See kohustus säilib ka teatud ajaks pärast abielulahutust.

Isal ja emal on vanemlikud õigused lapse suhtes ja nendel on teatud kohustused riigi ees laste kasvatamisel ja nende ülalpidamisel. Lähtudes laste huvide kaitsmisest, tõstab nõukogude seadusandlus eriti esile vanemate kohustused oma alaealiste laste ülalpidamisel. Kui mingisugusel põhjusel alaealised lapsed (samuti ka täiskasvanud, kuid töövõimetud lapsed) ei ela oma vanemate või kas isa või ema juures, siis peavad vanemad või üks nendest andma lastele vajalikud elatusvahendid. Täiskasvanud lapsed on omakorda kohustatud puudustkannatavaid või töövõimetuid vanemaid ülal pidama.

Kõigi nende kohustuste täitmise vajadus lähtub nõukogude perekonna olemusest, seda nõuavad nii nõukogude seadusandlus kui ka kommunistlik moraal.

SOTSIALISTLIKU OMANDI HOIDMISE JA TUGEVDAMISE KOHUSTUS.

NSV Liidu Konstitutsioon kohustab kodanikke hoidma ja tugevdama ühiskondlikku, sotsialistlikku omandit kui nõukogude korra püha ja puutumatut alust, kui kodumaa rikkuse ja võimsuse allikat, kui kogu töörahva jõuka ja kultuurse elu allikat (NSV Liidu Konstitutsiooni § 131). Nõukogude inimesed hoolitsevad väsimatult kodumaa majandusliku võimsuse tugevdamise eest, Nõukogudemaa rahvusliku rikkuse suurendamise eest, nähes selles oma materiaalse heaolu tõstmise tähtsamat allikat, teed kommunismi materiaalsete eelduste loomisele. Lähtudes kõigi

töötajate huvidest, soodustab Nõukogude riik meie ühiskonna majanduslike aluste arenemist ja tugevnemist, kasvatab hoolikat suhtumist rahva vara hoidmisesse, kindlustab kõigi tema käsutuses olevate vahenditega ühiskondliku, sotsialistliku omandi kaitset ja puutumatust. Samadel eesmärkidel on nõukogude seadusandlus kehtestanud kodanike materiaalse vastutuse sotsialistlikule omandile tekitatud kahju eest. Oma ebaseadusliku tegevusega ettevõtte või asutuse varale kahju tekitanud tööliste ja teenistujate materiaalne vastutus on ette nähtud tööseaduste koodeksiga («VNFSV tööseaduste koodeksi» paragrahvid 83—86). Sõltuvalt selle või teise varaliigi kaotamise, rikkumise või riisumise konkreetsetest asjaoludest on töötaja kohustatud tasuma ettevõttele või asutusele tekitatud materiaalse kahju. Seadusega kehtestatud ja kindlaksmääratud juhtumil tehakse seda kas administratsiooni korralduse või kohtuotsuse alusel.

Samuti on ka kolhoosnikute suhtes kehtiv materiaalne vastutus kolhoosi varasse lohaka ja hooletu suhtumise eest, mis on tekitanud materiaalset kahju. Kõikide nende abinõude ülesandeks on nii sotsialistliku omandi kaitsmine kui ka rahva varasse hoolsa suhtumise kasvatamine.

ÜLDINE SÕJAVÄEKOHUSTUS. SOTSIALISTLIKU ISAMAA KAITSMINE.

NSV Liidu Konstitutsiooni 132. paragrahv kehtestab Nõukogude kodanike üldise sõjaväekohustuse. Üldine sõjaväekohustus on seaduseks, sõjaväeteenistus NSV Liidu relvastatud jõududes on aga NSV Liidu kodanike aukohuseks. Üldine sõjaväekohustuse seadus, mis võeti vastu 1939. aastal, kohustab teenima NSV Liidu relvastatud jõudude koosseisus kõiki 19-aastasi meeskodanikke, samuti 18-aastasi keskkooli lõpetanud meeskodanikke, vaatamata rassile, rahvusele, haridusele ja usutunnistusele, sotsiaalsele päritolule ja seisundile. NSV Liidu kaitseministril on õigus võtta arvele ja kutsuda sõjaväeteenistusse naisi, kellel on meditsiiniline, veterinaarne või eri-tehniline ettevalmistus.

Sõjaväeteenistus NSV Liidu relvastatud jõududes koosneb tegevteenistusest ja reservisolekust. Tegevteenistus armees ja laevastikus kestab 2—5 aastat. Kõik sõjaväela-

sed ja sõjaväekohuslased (reservis olevad) annavad individuaalses korras truudusvande rahvale, kodumaale ja Nõukogude valitsusele.

«Isamaa kaitsmine,» on öeldud NSV Liidu Konstitutsiooni 133. paragrahvis, «on NSV Liidu iga kodaniku püha kohus. Kodumaa reetmist — vandemurdmist, üleminekut vaenlase poole, riigi sõjalise võimsuse kahjustamist, salakuulamist — karistatakse seaduse täie rangusega kui kõige raskemat kuritegu.» Sõjaväelise distsipliini edasise tugevdamise ja relvastatud jõudude lahinguvõime tõstmise eesmärgil võttis NSV Liidu Ülemnõukogu 1958. aasta detsembris vastu seaduse kriminaalvastutuse kohta sõjaväeliste kuritegude eest ning kinnitas sõjatribunalide põhimääruse.

NSV Liidu relvastatud jõud on töötajate enda riiklikuks sõjaväeliseks organisatsiooniks. Nõukogude Liidu relvastatud jõud erinevad põhjalikult imperialistlike riikide relvastatud jõududest, mis on loodud oma rahvaste rõhumiseks, ekspluataatorlike klasside agressiivse, vallutusliku poliitika teostamiseks, teiste maade ja rahvaste orjastamiseks.

Nõukogude relvastatud jõud moodustatakse töötajatest, kellega nad on tihedalt seotud ja kelle huve nad kaitsevad. NSV Liidu relvastatud jõudude isikliku koosseisu kõrge, teadlik distsipliin on tingitud armee ja rahva ühtsusest, sõdurite ja ohvitseride patriotismist, kes suhtuvad sõjaväeteenistusse kui sotsialistliku ühiskonna kodaniku austavasse ja pühasse kohusesse.

Nõukogude riik viib järjekindlalt ellu erinevate sotsiaal-poliitiliste süsteemidega riikide rahuliku kooseksisteerimise leninlikku kurssi, võitleb rahu eest, sõdade kui rahvusvaheliste küsimuste lahendamise vahendi kõrvaldamise eest. Kuid rahuliku, loova tööga tegelevad nõukogude inimesed, kes ehitavad üles kommunistlikku ühiskonda, ei tohi unustada seda, et veel eksisteerivad imperialistlikud riigid, mille valitsevad ringkonnad hellitavad lootust sotsialismi hävitamiseks. Nendes tingimustes on Nõukogude riik nagu ka teised sotsialistlikud riigid, mis kuuluvad ühtsesse sotsialismi maailmasüsteemi, sunnitud abinõusid tarvitusele võtma oma kaitsevõimsuse kindlustamiseks, sotsialismi suurte võitude kaitsel asuvate relvastatud jõudude tugevdamiseks.

NSV Liidu relvastatud jõudude võimsuse peamiseks allikaks on see, et nende organiseerijaks ja juhiks on Kommunistlik Partei, kes kasvatab armee ja laevastiku isiklikku koosseisu patriotismi vaimus, kodumaale ustavuse vaimus, rahvaste sõpruse, proletaarse internatsionalismi vaimus.

VI PEATÜKK

NÕUKOGUDE VALIMISSÜSTEEM

§ 24. NÕUKOGUDE VALIMISSÜSTEEMI DEMOKRATISM.

Sotsialistlikule ühiskondlikule ja riiklikule korrale põhinev nõukogude valimissüsteem on kõige demokraatlikum ükskõik missuguse kodanliku riigi valimissüsteemiga võrreldes. Meie valimissüsteemi järjekindel, lõpuniviidud demokratism avaldub ja leiab kinnitust eelkõige üldise, ühetaolise ja otsese valimisõiguse ning salajase hääletamise kehtestamisega. Need põhimõtted annavad töötajatele reaalse võimaluse osavõtmiseks NSV Liidu riigivõimu kõigi esindusorganite moodustamisest.

Üldine valimisõigus tähendab seda, et kõigil NSV Liidu kodanikel, kes on saanud 18-aastaseks, sõltumata rassilisest ja rahvuslikust kuuluvusest, soost, usutunnistusest, haridusest, paiksusest, sotsiaalsest päritolust, varanduslikust seisundist ja endisest tegevusest, on õigus riigivõimuorganite valimistest osa võtta. Kohalikesse nõukogudesse võidakse valida mitte nooremaid kui 18-aastasi, liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogudesse mitte nooremaid kui 21-aastasi ning NSV Liidu Ülemnõukogusse mitte nooremaid kui 23-aastasi kodanikke. Naistel on meestega võrdne õigus valida ja olla valitav. Valimisõigus on täielikult kehtiv ka kodanike suhtes, kes teenivad NSV Liidu relvastatud jõudude ridades.

Ühetaoline valimisõigus tähendab seda, et igal kodanikul on valimistel üks hääl ja kõik kodanikud võtavad valimistest osa võrdsetel alustel. Valimiste ühetaolisus on tagatud ka sellega, et iga valimisringkonna territooriumil elab ühepalju inimesi.

Nõukogude valimisõigus on otsene, s. t. et nii kõrgemate kui ka kohalike riigivõimuorganite saadikud valitakse vahetult valijate poolt, mis soodustab valijate side-

mete tugevdamist oma saadikutega ja tõstab saadikute vastutust valijate ees.

NSV Liidus toimuvad valimised salajasel hääletamisel, mis kindlustab valijate tahteavalduse vabaduse ja nende sõltumatuse.

Kodanlike riikide konstitutsioonide poolt üldiste, ühetaoliste ja otseste valimiste ning salajase hääletamise formaalse väljakuulutamisega kaasnevad klauslid, erandid, mis piiravad või võtavad suurelt osalt töötajatelt hoopiski valimisõiguse. Millisest üldisest ja ühetaolisest valimisõigusest võib tegelikkuses juttu olla, kui näiteks Ameerika Ühendriikide osariikide valimisseadustega on kehtestatud hulgalisi tsensuseid, mis on suunatud töötajate vastu. Nende ka teistes kapitalistlikes riikides kehtivate tsensuste, kitsenduste hulgas on eriline koht haridustsensusel, paiksustsensusel, rahvuslik-rassilisel tsensusel jt. Nii on Ameerika Ühendriikide 18 osariigis valimisõigus nendel, kes oskavad inglise keeles lugeda ja kirjutada ning kes võivad arukalt Ameerika Ühendriikide või osariigi konstitutsiooni tõlgitseda. Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja teistes kodanlikes riikides kehtib paiksustsensus, mille kohaselt antakse valimisõigus ainult isikutele, kes on teatud aja (alates kahest kuust ja kauem) vastava valimisringkonna territooriumil elanud. Selle tsensusega eemaldatakse valimistelt peamiselt töötajaid, töötuid, kes on sunnitud maal ringi rändama või töösaamise lootuses isegi välismaale sõitma. Valimisõigus puudub sõjaväelastel, tugevasti on see piiratud naistel ja noortel (kõrge vanusetsensuse tõttu), kohalikul «värvilisel» elanikkonnal jne. Ameerika Ühendriikide seitsmes osariigis, kus elab hulgaliselt neegreid, on kehtestatud valimismaks, mis tuleb tasuda peaaegu aasta enne valimisi. Selle tulemusel on üksnes lõunaosariikides ligi kaheksalt miljonilt neegrilt ja valgelt kehvikult valimisõigus ära võetud: nad pole suutelised valimismaksu tasuma. Samal põhjusel pole ka mitme osariigi indiaanlastel valimisõigust.

Töötajate, elanikkonna demokraatlike kihtide mõju vähendamiseks esindusorganeis on Ameerika Ühendriikides, Saksa Föderatiivses Vabariigis, Inglismaal, Itaalias ja reas teistes kapitalistlikes riikides loodud parlamentides nn. ülemkojad. Nende kodade saadikuid ei valita otseselt elanikkonna poolt.

Keeruliste, segaste valimissüsteemide, mitteühtlase elanike arvuga valimisringkondade organiseerimise, valijate tahtele surveavaldamise, ametnike avaliku äraostmise, igasuguste mahhinatsioonide ja hääletamise tulemuste võltsimise abil saavutavad kapitalistlike riikide reaktsioonilised ringkonnad tavaliselt valimistel neile kasulikke tulemusi.

Tõeliselt demokraatlikud valimissüsteemid, tegelikult vabad valimised, mis võimaldavad ilma igasuguste kitsenduste ja piiramisteta töötajatel oma tahet väljendada ning töötajate võimu esindusorganeid moodustada, kehtivad ainult Nõukogude Liidus ja rahvademokraatiamaades.

Nõukogude valimissüsteemi demokratismi väljendavad täies ulatuses valimisõiguse normid, mis kehtestavad ja määravad kindlaks kodanike valimisõiguse, samuti väljendavad seda valimisõiguste garantiid, saadikukandidaatide ülesseadmise kord, asjaolu, et valimiste organiseerimisest võtavad osa töötajad ja nende ühiskondlikud organisatsioonid, hääletamise ja valimiste tulemuste kindlaksmääramise kord, saadikute vastutus oma valijate ees.

§ 25. NÕUKOGUDE KODANIKE VALIMISÕIGUSE GARANTIID.

Valimisõiguse nagu ka Nõukogude kodanike kõikide teiste demokraatlike õiguste ja vabaduste kõige kindlamaks garantiiks on NSV Liidu ühiskondlik ja riiklik kord. Ekspluataatorlike klasside puudumine Nõukogude Liidus, ühiskonna poliitiline ja moraalne ühtsus, rahvaste sõprus, võimu koondumine töölisklassi ja talurahva kätte, ühiskonna kogu elu juhtimine Kommunistliku Partei poolt — kõige selle tulemuseks on tingimused, mis võimaldavad töötajatel vabalt oma tahet väljendada, vabalt riigivõimuorganeid valida.

Valimiskampaaniate organiseerimist ja läbiviimist juhib Kommunistlik Partei, kes tõmbab selle tähtsa ürituse läbiviimisele kaasa laialdasi töötajate kihte ja ühiskondlikke massiorganisatsioone ning organiseerib kontrolli NSV Liidu Konstitutsiooni ja nõukogude valimisõiguse normide kõrvalekaldumatu täitmise üle.

Nõukogude riik annab töötajate, ühiskondlike organi-

satsioonide käsutusse valimiste organiseerimiseks ja läbiviimiseks vajalikud ainelised vahendid.

Näiteks NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste ettevalmistamise ja läbiviimisega tegelevad keskvalimiskomisjon, igas liidu- ja autonoomses vabariigis moodustatavad valimiskomisjonid, valimiste ringkonna- ja jaoskonnakomisjonid. Need komisjonid koosnevad parteiorganisatsioonide, ametiühingute, kooperatiivorganisatsioonide, noorsoo-organisatsioonide, kultuuri-, tehniliste, teaduslike ja teiste ühiskondlike organisatsioonide ja töötajate ühingute esindajatest, samuti ka ettevõtetes ja asutustes tööliste ja teenistujate koosolekutel, sõjaväelaste koosolekutel, kolhoosides ja külades talurahva koosolekutel valitud esindajatest. Kõrvuti teiste ülesannetega, mis on seotud valimiste ettevalmistamise ja läbiviimisega, kuulub keskvalimiskomisjoni, liidu- ja autonoomsete vabariikide valimiskomisjonide ja valimiste ringkonnakomisjonide kohustuste hulka kontroll valimismäärustiku kõrvalekaldumatu täitmise üle ning alamalseisvate valimiskomisjonide ebaõige tegevuse kohta esitatud kaebuste läbivaatamine.

Iga valimisjaoskonna kohta koostavad kohalike töörahva saadikute nõukogude täitevkomiteed valijate nimekirja. Valijatel võimaldatakse nende nimekirjadega tutvuda. Juhul kui valija muudab oma elukohta ajavahemikul alates valijate nimekirjade avaldamisest kuni valimispäevani, annab vastava töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee talle hääletamisõiguse tõendi. Selle tõendiga võib valija hääletada seal, kus ta valimiste päeval viibib.

Igal valijal on õigus teha avaldus valijate nimekirjas esinevate ebatäpsuste kohta. Avaldused esitatakse sellele töörahva saadikute nõukogu täitevkomiteele, kes valijate nimekirja välja pani. Täitevkomitee on kohustatud mitte hiljem kui kolme päeva jooksul avalduse läbi vaatama ja kas tegema paranduse valijate nimekirja või teatama avalduse esitajale kirjalikult avalduse tagasilükkamise motiividest. Juhul kui avaldaja pole töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee otsusega rahul, võib ta esitada kaebuse rahvakohtule. Rahvakohus on kohustatud mitte hiljem kui kolme päeva jooksul selle kaebuse avalikul kohtuistungil nii avaldaja kui ka töörahva saadikute nõukogu täitevkomitee esindaja osavõtul läbi arutama ja oma lõpliku otsuse tegema.

Valimismäärustik kooskõlas NSV Liidu Konstitutsiooni printsiipide ja vaimuga kehtestab kriminaalvastutuse nendele isikutele, kes püüavad ükskõik mil viisil kodaniku valimisõigust rikkuda, samuti kehtestab ta nõukogude ametiisikute ja valimiskomisjonide liikmete vastutuse valimisdokumentide võltsimise või teadlikult ebaõige häälte lugemise eest.

§ 26. KANDIDAATIDE ÜLESSEADMISE KORD.

Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile seatakse kandidaadid valimistel üles valimisringkondade järgi. Valimisringkonnad moodustatakse territoriaalse põhimõtte järgi, arvestades elanike arvu. «Kandidaatide ülesseadmise õigus,» märgitakse NSV Liidu Konstitutsiooni 141. paragrahvis, «on kindlustatud töörahva ühiskondlikele organisatsioonidele ja ühinguile: kommunistlikele parteiorganisatsioonidele, ametiühinguile, kooperatiividele, noorsooorganisatsioonidele, kultuurilistele ühingutele.» See õigus on nii töötajate ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute keskorganitel, nende vabariiklikel, krai-, oblasti- ja rajooniorganitel kui ka ettevõtetes, asutustes, sõjaväeosades, kolhoosides ja sovhoosides toimuvatel tööliste, teenistujate, sõjaväelaste ja talupoegade üldkoosolekutel.

NSV Liidu Konstitutsioon ja valimismäärustik ei tee takistusi mitme saadikukandidaadi ülesseadmiseks ühe ja sama töörahva saadikute nõukogu ühes ja samas valimisringkonnas. Valimismäärustik kohustab valimiste ringkonnakomisjone registreerima kõiki saadikukandidaate, kes on seaduses ettenähtud korras üles seatud, ja kandma nad valimissedelitele. Kuid väljakujunenud praktika järgi seavad töötajate ühiskondlikud organisatsioonid üles ja esitavad valimiste ringkonnakomisjonidele registreerimiseks igas valimisringkonnas ühe saadikukandidaadi. Valimiseelsetel ringkonnanõupidamistel lepivad töötajate ühiskondlike organisatsioonide ja ühingute esindajad kokku ühise kandidaadi — kommunisti või parteitu — suhtes ning soovitavad kanda valimissedelile kõige väärikamad, töötajatele autoriteetsed ja usaldusväärsed kandidaadid.

Valimiskampaania ajal läheb Kommunistlik Partei blokis, tihedas liidus parteitute tööliste, talupoegade ja intelligentsiga, koos ametiühingute, Kommunistliku Noorsoo-

ühingu ning teiste töötajate massiorganisatsioonide ja ühingutega. Saadikukandidaadid on ühised nii kommunistidele kui ka parteitutele.

Kommunistide ja parteitute blokk — see on partei ja rahva ühtsuse, ühiskonna poliitilise ja moraalse ühtsuse kehastus. Selle alusel toimuvadki saadikute valimised NSV Liidu täievõimulistesse riigivõimuorganitesse.

§ 27. HÄÄLETAMISE JA VALIMISTULEMUSTE KINDLAKSMÄÄRAMISE KORD.

NSV Liidu valimisseadusega on kehtestatud valimiste demokraatlik kord, mis kindlustab iga valija tahteavalduse vabaduse ning salajase hääletamise. Valimised toimuvad puhkepäeval alates kella 6 hommikul kuni kella 12 öösel kohaliku aja järgi. Seega võivad kõik töötajad täita oma ühiskondlikku kohust, kasutada oma aktiivset valimisõigust. Iga valija hääletab isiklikult. Selleks ilmub ta hääletamiseks määratud ruumi, esitab valimiste jaoskonnakomisjoni sekretärile või liikmele isikut tõendava dokumendi (passi, ametiühingupileti, kolhoosiraamatu või mõne muu dokumendi), ja pärast valijate nimekirja järgi kontrollimist ning sellesse vastava märkme tegemist saab valimissedelid. Valimissedelite täitmiseks on määratud eraldi toad või sisustatakse selleks valimiskabiinid, kus valijate viibimise ajal ei tohi olla mitte kedagi, isegi mitte valimiskomisjoni liikmeid.

Valijatele, kes oma füüsilise seisukorra tõttu ei saa kõrvalise abita valimisjaoskonda tulla, võimaldatakse vajalikud transpordivahendid. Nendele valijatele, kes haiguse tõttu ei või isiklikult valimisjaoskonda tulla, saadetakse nende soovil koju valimisjaoskonna liige või selleks volitatud isik valimiskastiga hääletussedelite vastuvõtmiseks kodus. Isikud, kes tulevad hääletusõiguse tõendiga, kannab valimiste jaoskonnakomisjon valijate nimekirja ja annab nendele valimissedelid. Valimisruumis hääletamise ajal agitatsiooni tegemine pole lubatud. Pärast kella 12 öösel kuulutatakse hääletamine lõpetatuks ja algab häälte lugemine. Valimiste jaoskonnakomisjonide poolt esitatud protokollide põhjal teeb valimiste ringkonnakomisjon kindlaks valimiste tulemused. Saadikukandidaat loetakse valituks, kui ta on saanud absoluutse häälte-

enamuse ja kui valimistest võttis osa üle poole antud valimisringkonna valijaist. Kui pole sellist kandidaati, kes oleks saanud üle poole valimisringkonnas antud ja kehtivaks tunnistatud häältest, kuulutab vastav valimiskomisjon hiljemalt kahe nädala jooksul pärast esimesi valimisi välja järelvalimised kahe kandidaadi vahel, kes esimestel valimistel said kõige rohkem hääli. Juhul kui valimisringkonnas antud häälte arv on alla poole valijate arvust, määratakse uued valimised.

Nagu näitavad valimiskampaaniate kogemused NSV Liidus, valitakse valdav enamik ülesseatud kandidaate üksmeelselt riigivõimuorganite saadikuteks. Vabalt oma tahet väljendades võivad aga valijad üksikuid kandidaate ka mitte valida. 1957. aastal Vene NFSV kohalike nõukogude valimiste ajal ei saanud mõnedes küla, alevi ja rajooni töörahva saadikute nõukogude valimisringkondades valimissedelitele kantud kandidaadid absoluutset häälteenamust ja jäid valimata. Vastavalt kehtivale korrale määrati ja viidi nendes valimisringkondades läbi uued valimised.

§ 28. NÕUKOGUDE SAADIK ON RAHVA TEENER.

Nõukogude saadik on rahva esindaja, töötavate hulkade huvide väljendaja, uut, leninlikku tüüpi riigitegelane. Nagu juba varem märgitud, on nõukogude saadikutel laialdased õigused ja ühtlasi ka suured kohustused riigi, rahva ees. Nõukogude riigivõimuorganite põhiline erinevus ükskõik missuguse kodanlik-demokraatliku vabariigiga võrreldes seisneb selles, et nad on töötavad organid. Saadikud mitte ainult võtavad osa NSV Liidu kõrgemate riigivõimuorganite seadusandlikust tegevusest, kohalike töörahva saadikute nõukogude otsuste väljatöötamisest, vaid organiseerivad ka vastuvõetud seaduste ja teiste riiklike aktide täitmist ning töötavad mitmesugustel majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö aladel. Meil ei ole ega võigi olla saadikuid, kes muudavad oma saadikuksolemise elukutseks, nagu seda esineb kodanlikes riikides. Nõukogude saadikud, täites oma saadikukohuseid, töötavad samal ajal ka tehastes ja vabrikutes, kolhoosides ja sovhoosides, riiklikes ja ühiskondlikes organisatsioonides. Nad on alaliselt seotud rahvaga, asuvad otse elu kes-

kel, teavad rahva vajadusi, mõistavad ja väljendavad õigesti tema huve — nad on rahva teenrid.

Saadikud annavad valijatele aru, taotlevad valijate juhendite täitmist, abistavad praktiliselt kodanikke nende seaduslike nõudmiste rahuldamisel.

Nõukogude valimissüsteemi konstitutsiooniliseks põhimõtteks on saadikute vastutavus valijate ees ja õigus ennetähtaegselt ära kutsuda neid saadikuid, kes ei ole õigustanud valijate usaldust (NSV Liidu Konstitutsiooni 142. paragrahv). V. I. Lenin pidas valijate õigust saadikuid ära kutsuda tõelise demokratismi, tõelise rahvavõimu üheks tähtsamaks tingimuseks. Vastavalt NSV Liidu Konstitutsioonile ning liidu- ja autonoomsete vabariikide konstitutsioonidele võib seda õigust igal ajal valijate enamuse otsusel seadusega kehtestatud korras realiseerida.

Saadiku ärakutsumise õigus võimaldab laial üldsusel kontrollida iga saadiku tegevust ja on nõukogude valimissüsteemi demokratismi ning NSV Liidu Konstitutsioonis kindlaksmääratud riigivõimuorganite rahvalikkuse üheks kinnituseks.

KOKKUVÕTE.

Nõukogude sotsialistlik riik on rahvariik, kus esmakordselt ajaloos on tõeline demokraatia ellu viidud.

Meie riigi jõud ja tugevus on selles, et nõukogude võim tõmbab linna ja maa töötajaid kaasa pidevale ja otsustavale osavõtule riigi valitsemisest, kommunistliku ülesehitustöö tähtsamate ülesannete täitmisest.

Rohkem kui 40 aasta jooksul pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu on Nõukogude Liidu rahvad Kommunistliku Partei juhtimisel saavutanud maailmaajaloolist edu. Nõukogude Liidus on sotsialism lõplikult ja täielikult võitnud. Nüüd pole maailmas sellist jõudu, mis võiks ajalooratast tagasi pöörata, töötajate sotsialistlikud võidud likvideerida.

Nõukogude riigi majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö kogemused tõendavad ümberlükkamatult, et ainult ühiskonna sotsialistlik ümberkorraldus võib inimkonna välja aidata ummikust, kuhu teda kapitalism on viinud. Ainult sotsialism võib anda piiramatuid võimalusi tootlike jõudude arenemiseks, teha lõpu majanduskriisidele, tööpuudusele, töötajate viletsusele, tagada kindla rahu rahvastele. Ainult sotsialism ja kommunism avavad inimkonna ees teaduse, tehnika ja kultuuri lakkamatu arenemise ja inimese igakülgse arenemise perspektiivid, kui «iga üksiku vaba arenemine on kõikide vaba arenemise tingimuseks».[1]

Meie ajastul on juba täiesti selgelt näha, et kaasaja kapitalism on surev, roiskuv kapitalism; ta elab üle oma loojangut ja läheb vastu oma paratamatule hukule, aga täis elujõudu sotsialistlik süsteem sammub pideva tõusu

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, 4. kd., lk. 447 (v. k.).

ja õitsengu teed. Iga uus edusamm, iga samm edasi Nõukogudemaal kommunistliku ühiskonna laiahaardelise ülesehituse grandioosse plaani täitmise teel tähendab Nõukogude riigi, kogu sotsialismi maailmasüsteemi edasist tugevnemist. Selle programmi täitmine toob kaasa otsustava nihke maailma areenil, tagab ühtse sotsialismileeri jõudude ülekaalu kapitalistliku süsteemi suhtes, lähendab meie ühiskonda palavaltihaldatud eesmärgile — kommunismile. See on uueks suurepäraseks triumfiks marksismi-leninismi võitmatutele ideedele, mis on kehastunud miljonite töötajate hulkade tegelikus elus.

Nõukogude inimesed on uhked selle üle, et meie maal rahvas ja ainult rahvas on kõikide rikkuste peremees ja juhib ühiskonna kõiki asju. Sotsialism vabastas töötajad ekspluateerimisest ja rõhumisest, andis neile tõelise vabaduse, reaalselt garanteeris õiguse tööle, haridusele, puhkusele, tõi kaasa rahva heaolu pideva tõusu. Selles avalduvadki sotsialistliku ühiskondliku ja riikliku korra lugematud eelised võrreldes kapitalistliku korraga, ilmnevad konkreetselt Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei targa ja ettenägeliku poliitika tulemused.

Kommunistliku ülesehitustöö edusammud Nõukogudemaal innustavad kogu maailma töölisklassi ja töötajaid nende võitluses oma eluliste huvide eest, rahu, demokraatia ja progressi eest. Teostuvad V. I. Lenini prohvetlikud sõnad: «Meie nõukogude sotsialistlik vabariik seisab kindlalt nagu rahvusvahelise sotsialismi tungal ja on eeskujuks kõigile töötajate hulkadele.» Oktoobrirevolutsiooni poolt, Nõukogude riigi poolt rajatud teele astusid suur hiina rahvas, Euroopa ja Aasia töötajad. Sotsialismileer on praegu tugevam ja ühtsem kui kunagi varem. Ta avaldab otsustavat mõju kogu maailma ajaloo käigule, inimkonna saatusele. Üle 700 miljoni inimese on heitnud endalt kolonialismi ikke ja loonud oma suveräänsed rahvusriigid. See tähendab, et imperialism on kaotanud endise võimu suurema osa inimkonna üle. Sotsialismi arenemine ja rahvuslik vabastusliikumine on kiirendanud imperialismi lagunemise protsessi, on põhjustanud ta sisemiste vastuolude järsu teravnemise. Ühiskond imperialistlikes riikides on lõhestatud sügavatest klassivastuoludest, nende maade töötajad võitlevad üha otsustavamalt oma elutingimuste parandamise eest, demokraatlike õiguste, rahu ja sotsialismi eest.

Progressiivse liikumise eesotsas sammuvad sotsialismimaad. Nad rajavad teed tulevikku. Nõukogude Liidu, Hiina Rahvavabariigi, kõigi sotsialismileeri maade silmapaistvad edusammud näitavad, millisteks suurteks üritusteks on võimeline oma elu, oma saatuse täieõiguslikuks peremeheks saanud töörahvas.

Sotsialismileeri ühtsuses peitub meie edusammude, sotsialismi edasise tugevnemise, kapitalismi üle rahulikus majanduslikus võistluses saavutatud võitude tagatis. «Nõukogude rahvas,» kõneles N. S. Hruštšov, «sammub edasi tihedalt koos kõigi sotsialistliku leeri maade rahvastega. Sotsialismi ja kommunismi võiduka lipu ümber on tänapäeval koondunud ligi miljard inimest Euroopa ja Aasia sotsialistlikes maades, see on üle ühe kolmandiku kogu inimkonnast. Sotsialismi jõud on võimsad ja need kasvavad iga päevaga. Neile kuulub tulevik.»[1]

[1] N. S. Hruštšov, NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965, Tallinn, lk. 126.

SISUKORD

Sissejuhatus 3

1. peatükk. Marksistlik-leninliku riigi- ja õiguseteooria alused 5

§ 1. Riigi ja õiguse tekkimine ning klassiolemus . . . 5
§ 2. Nõukogude sotsialistlik riik — uut, kõrgemat tüüpi riik 9
§ 3. Nõukogude sotsialistliku õiguse põhijooned . . . 12

2. peatükk. NSV Liidu ühiskondlik korraldus . 16

§ 4. NSV Liit on tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik . 16
§ 5. NSV Liidu poliitiline alus 20
§ 6. NSV Liidu majanduslik alus 30
§ 7. NSV Liidu kodanike isiklik omand. Isikliku omandi kaitse nõukogude seaduste poolt 39
§ 8. Töö sotsialistlikus ühiskonnas 43

3. peatükk. NSV Liidu riiklik korraldus . . . 49

§ 9. NSV Liit — paljurahvuseline sotsialistlik liitriik . . 49
§ 10. Liiduvabariik — suveräänne nõukogude sotsialistlik riik 52
§ 11. Nõukogude autonoomia ja selle vormid 55
§ 12. Liiduvabariikide territooriumi administratiivne korraldus 58
§ 13. Nõukogude kodakondsus 60

4. peatükk. NSV Liidu riigiorganid 62

§ 14. Nõukogude riigiorganite struktuuri ja tegevuse demokraatlikud printsiibid 62
§ 15. NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kõrgemad riigivõimuorganid 65
§ 16. NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kõrgemad ja keskriigivalitsemisorganid 73
§ 17. Kohalikud riigivõimuorganid 77
§ 18. Nõukogude kohtusüsteem. NSV Liidu prokuratuuriorganid 81

5. peatükk. NSV Liidu kodanike põhiõigused ja põhikohustused 87

§ 19. NSV Liidu kodanike põhiõigused ja õiguste garantiid 88
§ 20. NSV Liidu kodanike poliitilised vabadused . . . 102

§ 21. Nõukogude kodanike isiklikud õigused 106
§ 22. NSV Liidu kodanike võrdõiguslikkus 107
§ 23. NSV Liidu kodanike põhikohustused 110

6. peatükk. Nõukogude valimissüsteem . . . 120

§ 24. Nõukogude valimissüsteemi demokratism 120
§ 25. Nõukogude kodanike valimisõiguse garantiid . . . 122
§ 26. Kandidaatide ülesseadmise kord 124
§ 27. Hääletamise ja valimistulemuste kindlaksmääramise kord 125
§ 28. Nõukogude saadik on rahva teener 126

Kokkuvõte 128

Анатолий Григорьевич Лашин
КОНСТИТУЦИЯ СССР
На эстонском языке
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Silvet
Tehniline toimetaja K. Einberg
Korrektorid M. Pedajas ja V. Pillau

Ladumisele antud 9. IX 1960. Trükkimisele antud 11. X 1960. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 8,25 + 1 lisa. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 7,59. Arvutuspoognaid 8,54. Trükiarv 5000. Tellimise nr. 6576. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind rbl. 3.40. 1961. a. 34 kop.

6—6

76247

Rbl. 3.40
1961. a. 34 kop.

A-23406
II

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00377147 6